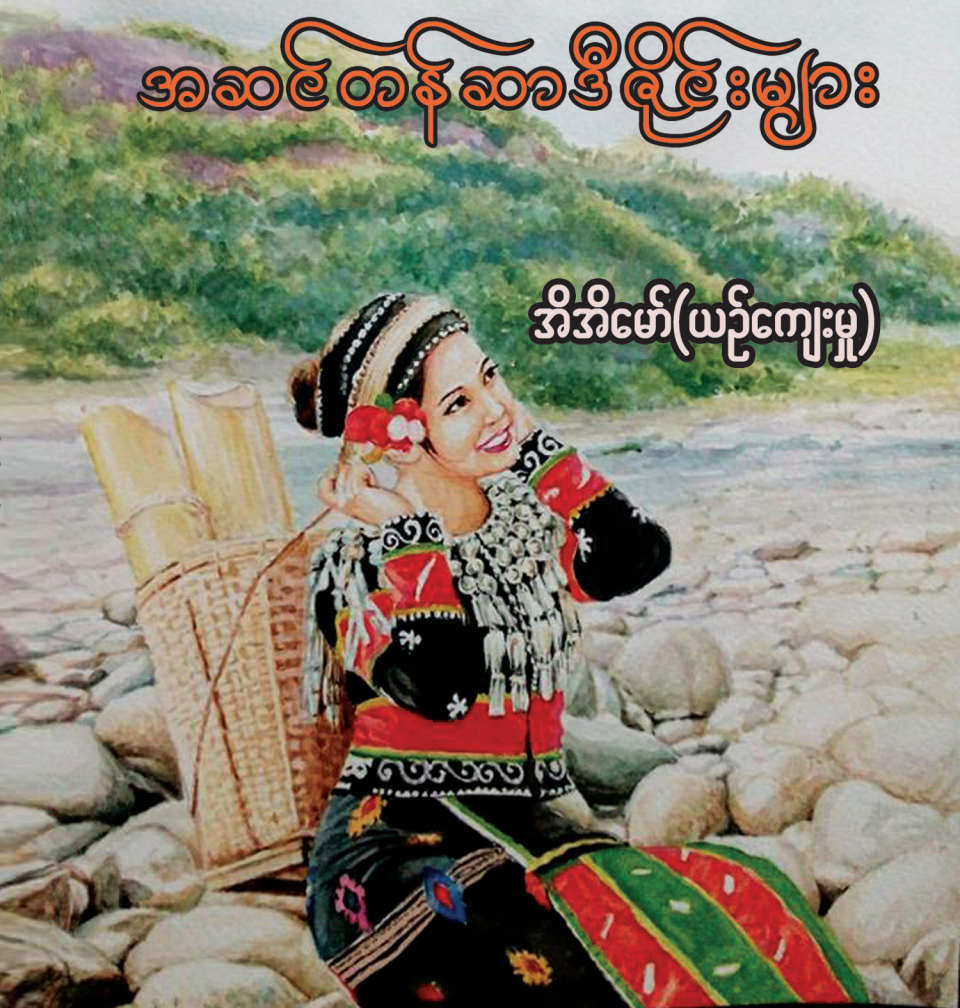

စာပေဗိမာန်စာမူဆု၊ မြန်မာ့ယဉ်ကျေးမှုနှင့်
အနုပညာဆိုင်ရာစာပေ ဒုတိယဆု

ကချင်ဦးရာ အဆင်တန်ဆာဒီဇိုင်းများ

အိအိမော်(ယဉ်ကျေးမှု)

၂၀၁၄ ခုနှစ်၊ စာပေဗိမာန်စာမူဆု
ယဉ်ကျေးမှုနှင့်အနုပညာဆိုင်ရာစာပေ ဒုတိယဆု

ကချင်ရိုးရာ အဆင်တန်ဆာဒီဇိုင်းများ

rt thlnf, Ofusr)

တည်းဖြတ်စီစဉ်သူ - ဒေါ်မျိုးမျိုးကြည် (စာတည်း)

အဖုံးပန်းချီ - ဇော်နိုင်ထွန်း

စာပေဗိမာန်ထုတ် ပြည်သူ့လက်စွဲစာစဉ်

၂၀၁၇ ခုနှစ်၊ ပထမအကြိမ်၊ အုပ်စု ၁၅၀၀

တန်ဖိုး (၇၀၀) ကျပ်

ဒို့တာဝန်အရေးသုံးပါး

- * ပြည်ထောင်စု မပြိုကွဲရေး ဒို့အရေး
- * တိုင်းရင်းသား စည်းလုံးညီညွတ်မှု မပြိုကွဲရေး ဒို့အရေး
- * အချုပ်အခြာအာဏာ တည်တံ့ခိုင်မြဲရေး ဒို့အရေး

ပုံနှိပ်ရေးနှင့်ထုတ်ဝေရေးဦးစီးဌာန
 စာပေဗိမာန်စာတည်းမှူးချုပ်
 ဦးကိုကိုနိုင်က

မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၀၉၆၁ ဖြင့် ပုံနှိပ်၍
 မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၃၉၁၁ ဖြင့် ထုတ်ဝေသည်။

ကျေးဇူးတင်လွှာ

ရည်မှန်းချက် မြင့်မားအောင် လေ့ကျင့်ပျိုးထောင်ပေးခဲ့ပြီး လိုအပ်ချက်မှန်သမျှကို စိတ်ရောကိုယ်ပါ လိုလေသေးမရှိ ပြည့်စုံအောင် ဖြည့်ဆည်းပေးခဲ့သော ကျေးဇူးရှင်မိဘနှစ်ပါးဖြစ်သည့် Awa ဦးအောင်လင်းနှင့် ANu ဒေါ်လျှော်ဒင်းတို့ကို ဤစာတမ်းဖြင့် ကန်တော့အပ်ပါသည်။

ဤစာစုကို ရေးသားခြင်းမှာ တိုင်းရင်းသားရိုးရာယဉ်ကျေးမှုနှင့် ရိုးရာဝတ်စားဆင်ယင်မှုတွင် အရေးပါသော လက်ရက်ကန်းဖြင့် ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်မှုကို ယနေ့ခေတ်လူငယ်များ သိရှိစေရန် ရေးသားတင်ပြခြင်းဖြစ်ပါသည်။

ဤစာစုဖြစ်မြောက်ရေးအတွက် အကူအညီပေးခဲ့ပါသော အတတ်ပညာရှင်၊ အသိပညာရှင်၊ သင်ဆရာမြင်ဆရာနှင့် ကြားဆရာများအားလုံးကို အထူးပင် ကျေးဇူးတင်ရှိပါသည်။

မအိအိမော် (ယဉ်ကျေးမှု)

မာတိကာ

စဉ်	အကြောင်းအရာ	စာမျက်နှာ
	နိဒါန်း	
	ရည်ရွယ်ချက်	
၁။	ကချင်ပြည်နယ်သမိုင်းအကျဉ်း	၁
၂။	ကချင်လူမျိုးအစ	၁၁
၃။	ကချင်ဟူသော အဓိပ္ပာယ်ဖြစ်ပေါ်လာပုံ	၁၃
၄။	ကချင်မျိုးနွယ်စုများဆင်းသက်လာပုံ	၁၇
၅။	ကချင်လူမျိုးတို့ ဆင်းသက်ရာလမ်းကြောင်းများ	၃၁
၆။	မျိုးရိုးအမည်နှင့်အမည်မည်ပုံ	၃၆
၇။	ဘာသာစကား	၄၇
၈။	စာပေ	၆၀
၉။	ယုံကြည်ကိုးကွယ်မှု	၇၄
၁၀။	ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်ခြင်း	၈၃
၁၁။	ရိုးရာနေအိမ်	၈၈
၁၂။	ကချင်ရိုးရာပြက္ခဒိန်	၉၃

စဉ်	အကြောင်းအရာ	စာမျက်နှာ
၁၃။	ရိုးရာစကားပုံ၊ စကားထာနှင့်ပုံပြင်များ	၁၀၀
၁၄။	ရိုးရာဓလေ့အနုပညာ	၁၀၃
၁၅။	ကချင်ရိုးရာလက်မှုအနုပညာဂျပုံဆွဲရက်ကန်းထည်နှင့် အနုလက်ရာဒီဇိုင်းများ	၁၁၇
၁၆။	နိဂုံး	၁၈၉
၁၇။	ကျမ်းကိုးစာရင်း	၁၉၁

နိဒါန်း

ပြည်ထောင်စု မြန်မာနိုင်ငံသည် ရှေးနှစ်ပေါင်းများစွာကပင် တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုများ စုပေါင်းကာ မြန်မာနိုင်ငံတော်အဖြစ် ရပ်တည်လာခဲ့ကြသည်။ တစ်မျိုးသားလုံး၊ တစ်နိုင်ငံလုံးနှင့်သက်ဆိုင်သော ကိုယ်ပိုင်အမျိုးသားယဉ်ကျေးမှုများကို စနစ်တကျစုစည်းကာ ဖော်ထုတ်ထိန်းသိမ်းခြင်းအားဖြင့် နိုင်ငံ့ဂုဏ်ကို မြှင့်တင်ရမည်။

တိုင်းရင်းသား သွေးရင်းလူမျိုးပေါင်း တစ်ရာကျော်ခန့် သွေးစည်းနေထိုင်ကြသော အမိမြန်မာနိုင်ငံသည် ရှေးယခင်ကတည်းကပင် ယဉ်ကျေးမှုအဆင့်အတန်းမြင့်မားခဲ့ကြသည်။ ထိုကဲ့သို့ မြင့်မားသော ယဉ်ကျေးမှုအဆင့်အတန်းကို ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ရမည်မှာ ပြည်ထောင်စုဖွား တိုင်းရင်းသားအားလုံး၏ အမျိုးသားရေးတာဝန်ကြီးတစ်ရပ်ပင်ဖြစ်ပါသည်။

တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုများတွင် ကိုယ်ပိုင်ဝတ်စားဆင်ယင်မှု၊ အထည်ရက်လုပ်မှု၊ အဆင်တန်ဆာ၊ ဘာသာစကား၊ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှု၊ နေထိုင်မှု အဆောက်အအုံများ ပါရှိသည်။ ဤကဏ္ဍ

အားလုံးတို့သည် တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်တို့အတွက် အရေးကြီးသော အစိတ်အပိုင်းများဖြစ်သည်။

ကမ္ဘာပေါ်တွင် ခေတ်မီတိုးတက်သည့် နိုင်ငံတိုင်း၌ ဝတ်စားဆင်ယင်မှုနှင့်ပတ်သက်၍ ရက်ကန်းအတတ်ပညာများ ခေတ်မီတိုးတက်လာသော်လည်း မိမိတို့၏ တိုင်းရင်းသားဂျပံ့အတတ်ပညာနှင့် ကိရိယာများ၊ ရက်ကန်းအတတ်ပညာနှင့်ကိရိယာများ၊ ရိုးရာအထည်ဒီဇိုင်းများ မတိမ်ကော မပျောက်ပျက်အောင် အစဉ်ထာဝရထိန်းသိမ်းလျက်ရှိပါသည်။

အမိမြန်မာနိုင်ငံတွင် မှီတင်းနေထိုင်ကြသည့် တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုတို့သည်လည်း မိမိတို့ရိုးရာရက်ကန်းစင်များဖြင့်သာ ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။ ယင်းတိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုများအနက် အဓိကကျသည့် ကချင်၊ ကယား၊ ကရင်၊ ချင်းလူမျိုးများ၏ ရိုးရာဂျပံ့အတတ်ရက်ကန်းပညာဖြင့်လည်းကောင်း၊ မွန်၊ ဗမာ၊ ရခိုင်၊ ရှမ်းလူမျိုးများသည် ရိုးရာရက်ကန်းဖြင့်လည်းကောင်း အဝတ်အထည်များကို ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။ ၎င်းတို့ထဲမှ မြန်မာပြည်မြောက်ဖျားပိုင်းတွင် နေထိုင်ကြသော ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့၏ ရိုးရာဂျပံ့အတတ် ရက်ကန်းအထည်နှင့် ဒီဇိုင်းများသည်လည်း တစ်ခုအပါအဝင်ဖြစ်သည်။

ဂျပံ့ + ခုတ် = ဂျပံ့ခုတ်

ဂျပံ့ = ဂျပံ့ထူကဲ့သို့ ထူထဲသော

ခုတ် = ခုတ်၍ခတ်ရသော

ဂျပံ့ခုတ်ဆိုသည့် စကားရပ်၏အဓိပ္ပာယ်မှာ အနံ့သေးအသားထူသော အထည်မျိုးကို ရက်လုပ်ရသည့်အတတ်ပညာဖြစ်သည်။ လွယ်ကူစွာရွှေ့ပြောင်းရက်လုပ်နိုင်သည့် ရက်ခတ်ရသော အတတ်ပညာဖြစ်ပါသည်။ ကချင်လူမျိုးများသည် မြန်မာပြည်မြောက်ဖျားပိုင်း တောတောင်ထူထပ်သော ဒေသများတွင် နေထိုင်ကြ၍ ထင်ရှားသည့်လူမျိုးစုများမှာ ဂျိန်ဖော့၊ ရဝမ်၊ လီဆူ၊ လော်ဝေါ၊ လာချိန်နှင့် ဇိုင်ဝါးတို့ဖြစ်သည်။ ယင်းလူမျိုးစုများအားလုံး ရိုးရာဂျပံ့အတတ်ထည်များကို ဝတ်ဆင်ကြသည်။

ကချင်အမျိုးသမီးများ၏ အိမ်တွင်းမှုလုပ်ငန်းများအနက် တစ်ခုမှာ ဂျပံ့ခုတ်ရက်လုပ်ခြင်းလုပ်ငန်းဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့ရက်လုပ်သော ဂျပံ့ခုတ်ထဘီများသည် အဆင်ဒီဇိုင်းစုံလင်ပြီး ဆန်းပြားသော လက်ရာနှင့် ထူထပ်လေးလံသည်။ ယခင်က လကျစ်ပင် (ခေါ်) ဆေးခြောက်ပင်(ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်တစ်မျိုးဖြင့် ရက်လုပ်ပြီးနောက် ဝါချည်၊ သိုးမွေးချည်တို့ဖြင့် လက်ရာအနုစိတ်တို့ဖြင့် တိုးတက်ရက်လုပ်လာခဲ့ကြသည်။

ကချင်ရိုးရာ ဂျပံ့ခုတ်ရက်ကန်းနှင့် ပတ်သက်၍ တိမ်ကောပပျောက်ခြင်းမရှိစေရန်နှင့် ပြည်သူလူထုတို့ သိရှိနားလည်စေရန် ယဉ်ကျေးမှုဝန်ကြီးဌာန၊ ကချင်ပြည်နယ် ယဉ်ကျေးမှုပြတိုက်နှင့် စာကြည့်တိုက်ဦးစီးဌာနမှ ပြပွဲများကို (၂၀၁၁-၂၀၀၆)မှ(၂၀၁၁-၂၀၀၆) အထိ ကချင်ရိုးရာရက်ကန်းသုံးပစ္စည်းများနှင့် အထည်ဒီဇိုင်းများကို အထူးပြပွဲအနေဖြင့် ပြသခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ပြသခဲ့ခြင်းကြောင့် ကချင်ရိုးရာလက်မှုပညာ ဂျပံ့ခုတ်ရက်ကန်းအထည်နှင့် ဒီဇိုင်းများကို သိရှိမှု

နည်းပါးနေကြသော ကချင်လူမျိုးတို့အပြင် အခြားတိုင်းရင်းသား ပြည်သူလူထုတို့ မျက်မြင်ကိုယ်တွေ့သိရှိလာပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့ရိုးရာလက်မှုအနုပညာတစ်ခု အနေဖြင့် ပိုမိုသိရှိနားလည်စေလိုခြင်းဖြစ်သည်။ ရှားပါးနေပြီ ဖြစ်သော ရိုးရာလက်မှုအနုပညာတစ်ခုမှ ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်း အထည်နှင့် ဒီဇိုင်းများကို ထိန်းသိမ်းသင့်သော အခြေအနေ ဖြစ်နေပါသည်။ သို့ဖြစ်၍လည်း ကချင်တိုင်းရင်းသားရိုးရာဓလေ့မှ ရိုးရာလက်မှု အနုပညာ ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်းအထည်နှင့် ဒီဇိုင်းများကို ရေးသား တင်ပြခြင်းဖြစ်ပါသည်။

ရည်ရွယ်ချက်

- (က) မြန်မာနိုင်ငံတွင် ရှေးနှစ်ပေါင်းများစွာကပင် နေထိုင်ကြ သောတိုင်းရင်းသားတို့၏ ယဉ်ကျေးမှုဓလေ့များနှင့်အမွေ အနှစ်များကို မပျောက်ပျက်အောင် မျိုးဆက်သစ်တို့အနေဖြင့် ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ရန်။
- (ခ) တိုင်းရင်းသားပြည်သူများကြား မိမိတို့၏ယဉ်ကျေးမှုအမွေ အနှစ်များကို ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းလိုသောစိတ်၊ မိမိတို့လူမျိုး ကို ချစ်မြတ်နိုးသော စိတ်ဓာတ်များ ရှင်သန်တိုးပွားစေရန်။
- (ဂ) တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုများထဲမှ တစ်ခုအပါအဝင်ဖြစ်သော ကချင်တိုင်းရင်းသား မျိုးနွယ်စုဝင်များ၏သမိုင်း၊ ယဉ်ကျေးမှု ဓလေ့ထုံးစံများ တိမ်ကောပျောက်မှု မရှိစေရန်။
- (ဃ) တိမ်မြုပ်ပျောက်ကွယ်လုနီးပါးဖြစ်နေသော ကချင်ရိုးရာ လက်မှုအနုပညာ ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်းအထည်ပညာကို ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းမှုရှိစေရန်။

မအိအိမော် (ယဉ်ကျေးမှု)

ကချင်ရိုးရာ အဆင်တန်ဆာဒီဇိုင်းများ

(င) မျိုးဆက်သစ်တို့အနေဖြင့် မြန်မာ့ယဉ်ကျေးမှု၏တစ်စိတ်တစ်ဒေသဖြစ်သော ကချင်ရိုးရာယဉ်ကျေးမှုတစ်ခုဖြစ်သည့် ဝတ်စားဆင်ယင်မှု၏တန်ဖိုးရှိသော အနှစ်သာရများကို သိရှိနားလည်စေရန်နှင့် တိုင်းတစ်ပါးယဉ်ကျေးမှုကို တွန်းလှန်ပြီး မိမိတို့ယဉ်ကျေးမှုလေ့အပေါ် ဂုဏ်ယူစွာ ထိန်းသိမ်းလိုစိတ်များ ရှင်သန်တိုးပွားစေရန် စသည့်ရည်ရွယ်ချက်များကြောင့် ကချင်ရိုးရာ လက်မှုအနုပညာ ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်းအထည်နှင့် အထည်ဒီဇိုင်းများကို ရှာဖွေ ဖော်ထုတ်သူတေသနပြုခြင်းဖြစ်ပါသည်။

ကချင်ပြည်နယ်သမိုင်းအကျဉ်း

ကချင်ပြည်နယ်ဖြစ်ပေါ်လာပုံ

မြန်မာနိုင်ငံ၏ မြောက်ဘက်တံခါးမကြီးဖြစ်သော ကချင်ပြည်နယ်တွင် ဗန်းမော်ခရိုင်နှင့်မြစ်ကြီးနားခရိုင်တို့သည် ဗြိတိသျှအစိုးရလက်ထက်က စစ်ကိုင်းတွင် ပါဝင်ခဲ့သည်။ ၁၉၄၇ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြဋ္ဌာန်းသည့်အခါ ၎င်းဥပဒေပုဒ်မ (၁၆) အရ မြစ်ကြီးနားခရိုင်နှင့် ဗန်းမော်ခရိုင်တို့ကို ကချင်ပြည်နယ်အဖြစ် သတ်မှတ်ခဲ့သည်။

၁၉၄၈ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ (၄) ရက်တွင် မြန်မာနိုင်ငံ လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက် ဇန်နဝါရီလ (၁၀) ရက်ကို ကချင်ပြည်နယ်နေ့အဖြစ် သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ မြန်မာနိုင်ငံကို ဗြိတိသျှများ သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် ကချင်တောင်တန်းဒေသအုပ်ချုပ်ရေးအတွက် ၁၈၉၁ ခုနှစ်တွင် ကချင်ပြည်နယ်၏ မြို့တော်ကို မြစ်ကြီးနားမြို့အဖြစ် သတ်မှတ်ခဲ့သည်။

တော်လှန်ရေးကောင်စီလက်ထက် ၁၉၆၂ ခုနှစ် ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံနယ်ခြားအုပ်ချုပ်ရေးဥပဒေအရ ပူတာအိုနှင့် လောခေါင်တို့ကို နယ်ခြားခရိုင်များအဖြစ် သတ်မှတ်၍ အရှေ့မြောက်ပူတာအို နယ်ခြားခရိုင်အဖြစ် ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ထို့နောက် နယ်ခြားဒေသအုပ်ချုပ်ရေး ဖျက်သိမ်းသည့်အခါ ပြည်ထဲရေးဌာန၏ (၈-၉-၁၉၆၅) ရက်စွဲပါ အမိန့်ကြော်ငြာစာ အမှတ် (၅၇၇) ဖြင့် ကချင်ပြည်နယ်တွင် မြစ်ကြီးနားခရိုင်၊ ဗန်းမော် ခရိုင်နှင့် ပူတာအိုခရိုင်ဟူ၍ ခရိုင်သုံးခု ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ထို့နောက် နိုင်ငံတော်ကောင်စီကာလတွင် ၁၉၇၄ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၃၁) အရ ကချင်ပြည်နယ်သည် နိုင်ငံတော်၏ပြည်နယ်တစ်ခုအဖြစ် ဆက်လက်တည်ရှိနေခဲ့သည်။ မြစ်ကြီးနားခရိုင်သည် နယ်မြေ ကျယ်ဝန်းခြင်း၊ ဖွံ့ဖြိုးစဉ်ပင်တိုးတက်လာခြင်းတို့ကြောင့် အုပ်ချုပ်ရေး လွယ်ကူစေရန် မြစ်ကြီးနားခရိုင်နှင့် မိုးညှင်းခရိုင်အဖြစ် ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာန၏ (၂-၈-၂၀၀၄) ရက်စွဲပါ အမိန့်ကြော်ငြာစာ ဖြင့် ပြင်ဆင်ဖွဲ့စည်းခဲ့သောကြောင့် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ခရိုင်လေးခု ဖွဲ့စည်းဖြစ်ပေါ်လာသည်။

တည်နေရာ၊ အကျယ်အဝန်းနှင့်ပုံသဏ္ဍာန်

မြန်မာနိုင်ငံ၏ မြောက်ဘက် အကျဆုံးအပိုင်းတွင် တည်ရှိသော ကချင်ပြည်နယ်သည် ဧရိယာစတုရန်းမိုင်ပေါင်း ၃၄,၇၃၉ ဒသမ ၂၂ ကျယ်ဝန်းသည်။ မြောက်လတ္တီတွဒ် ၂၃ ဒီဂရီ ၂၇ မိနစ် နှင့် ၂၈ ဒီဂရီ ၃၀ မိနစ်အကြား၊ အရှေ့လောင်ဂျီတွဒ် ၉၀ ဒီဂရီ ၄၈ မိနစ်နှင့် ၉၈ ဒီဂရီ ၄၇ မိနစ်အကြားတွင် တည်ရှိသည်။

အရှေ့ဘက်နှင့် အရှေ့မြောက်ဘက်တွင် တရုတ်ပြည်သူ့သမ္မတနိုင်ငံ၊ အနောက်ဘက်တွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံနှင့် စစ်ကိုင်းတိုင်း၊ တောင်ဘက်တွင် ရှမ်းပြည်နယ်တို့နှင့် နယ်နိမိတ်ချင်းထိစပ်လျက်ရှိပါသည်။ တောတောင်ထူထပ်သော ပြည်နယ်ဖြစ်ပြီး မြန်မာနိုင်ငံ၏ အမြင့်ဆုံး တောင်များဖြစ်သည့် ခါကာဘိုရာဇီ (၁၉,၂၉၆)ပေနှင့် ဂမ်လန်ရာဇီ (၁၉,၁၄၂) ပေ တောင်များတည်ရှိကာ ဆီးနှင်းနှင့် ရေခဲများ အစဉ်ဖုံးလွှမ်းလျက်ရှိသည်။ ထို့ပြင် မြန်မာနိုင်ငံ၏ အကြီးဆုံး ရေအိုင်ဖြစ်သည့် အင်းတော်ကြီးအိုင်သည် မိုးကောင်းချောင်း မြစ်ဖျားခံရာတွင် တည်ရှိပြီး “အင်းတော်ကြီး ရွှေမဏ္ဍုလရေလယ် ဘုရား”ကိုလည်း ကြည်ညိုဖွယ်ရာ မြင်တွေ့ရပေမည်။ မြန်မာနိုင်ငံ တွင် အထင်ရှားဆုံးဖြစ်သော (၁၃၅၀) မိုင်အရှည်ရှိသည့် ဧရာဝတီ မြစ်သည် ပူတာအိုမြေပြန့်လွင်ပြင်တွင် မြစ်ဖျားခံစီးဆင်းလာသော မေခနှင့်မလိခမြစ်တို့ ပေါင်းဆုံရာမှ ဖြစ်ပေါ်လာသည်။

မေခနှင့်မလိခမြစ် (မြစ်ဆုံ)

မြစ်ကြီးနားမှ ၂၇ မိုင်ခန့်ဝေးသော မြစ်ကြီးနားဆွမ်ပရာဘွမ် ကားလမ်းအနီးတွင် တန်ဖဲဟုခေါ်သော ရွာလေးတစ်ရွာရှိသည်။ ထိုရွာ၏အထက်ကားလမ်းဘက်တွင် မြန်မာပြည်မြောက်ဘက်မှ တောင်ဘက်သို့ အပြိုင်စီးဆင်းနေသော မလိခမြစ်နှင့် မေခမြစ် တို့ပေါင်းဆုံသည်ကို ဂျိန်ဖော့ဘာသာစကားဖြင့် ‘မလိဇွပ်’ ဟုခေါ်ဆိုပြီး မြန်မာ ဘာသာစကားဖြင့် ‘မြစ်ဆုံ’ဟုခေါ်သည်။

ထိုမြစ်ဆုံရာဒေသ၏အရှေ့ဘက်တွင် ‘တန်ဖူးဂရောင် ဇင်လောင်ဘွမ်’ တောင်နှင့် အနောက်ဘက်တွင် ‘အင်ခိုင်ဘွမ်’တောင်

တို့ဖြင့် ဝန်းရံထားပြီး ညိုမှိုင်းစိမ်းစိုနေသော ရှုခင်းများကို မြင်တွေ့ရသည်။ သင်းပျံ့မွှေးကြိုင်သောပန်းများ၊ ထုထည်ကြီးမားသော ကျောက်တုံးကျောက်ဆောင်များနှင့် ကျောက်ကမ်းပါးများလည်း ထူးထွေဆန်းပြားစွာ တည်ရှိသည်။

တန်ဖဲရွာအထက်နားတွင် အရှေ့ဘက်မှ ပေါင်းစီးလာသော မေခမြစ် (ယခင် ‘ဖိုမိုင်ခ’) ရှိသည်။ သို့ရာတွင် အဆိုပါမြစ်သည် အလွန်ရေစီးသန်ပြီးနက်ရှိုင်းသော ချိုင့်ဝှမ်းနှင့် ကမ်းပါး ကျောက်ဆောင်များကို ကျော်ဖြတ်ပြီး စီးဆင်းလာသည်။ ထို့ကြောင့် နန်းမြေများ၊ မြေဩဇာများ အလွန်နည်းပါးသဖြင့် သီးနှံများ မဖြစ်ထွန်းချေ။ ထို့ပြင် အလွန်နက်ရှိုင်းသော ချောင်းဖြစ်သည့် အားလော်စွာ ဖြတ်သန်းသွားလာရာ၌ မလွယ်ကူချေ။ တစ်ခါတစ်ရံ လူနှင့် တိရစ္ဆာန်များဖြတ်ကူးရာ၌ မျောပါသေဆုံးတတ်သည်။ ထို့ကြောင့် အစစအရာရာတွင် အလွန်အဆင်မပြေသောမြစ်အဖြစ် စွဲမှတ်ကြ၏။ သို့ဖြစ်၍ ဂျိန်ဖော့ဘာသာဖြင့် ‘အင်မိုင်ခ’ (သို့မဟုတ်) ‘မကောင်းသောမြစ်’ ဟုခေါ်ဆိုသည့်နောက်ပိုင်းတွင် မြန်မာစကားဖြင့် မေခဟုခေါ်ခြင်းဖြစ်သည်။ ၎င်းမြစ်သည် ဘင်ဇာရီတောင်တန်း (တရုတ်-မြန်မာနယ်စပ်ကျောက်တိုင်အမှတ် (၄၇) ရှိ ‘ဒီဖူးလဂါး’) မှ မြစ်ဖျားခံလာသည်ဟု ဆိုသည်။ ထိုဒေသမှ အနောက်ဘက်သို့ စောင်းပြီးစီးလာ၍ ပူတာအိုအရှေ့ဘက် မချမ်းဘောမြို့အနီးတွင် မလိခမြစ်ထဲသို့ မစီးဝင်ဘဲ တောင်ဘက်သို့လှည့်ပြီးစီးဆင်းသည်။ ထိုမှ မိုင် (၂၀၀) ကျော်ခန့် စီးဆင်းသွားပြီးနောက် မြောက်ဘက်သို့ တစ်ဖန်ကွေ့ကာ တန်ဖဲရွာအထက်နားတွင် မလိခမြစ်နှင့် ပေါင်းဆုံ မိခြင်းဖြစ်ပါသည်။

မလိခမြစ်သည် ‘ခခိခူးဖုံ နော်’ ဒေသ (ပူတာအို အရှေ့မြောက်) မှ မြစ်ဖျားခံ၍ မြန်မာပြည်တောင်ပိုင်း ပင်လယ်ထဲသို့ စီးဝင်လာရာ လမ်းခရီးတစ်လျှောက်လုံးတွင် မြစ်ကြီး၊ မြစ်ငယ်၊ ချောင်းကြီး၊ ချောင်းငယ်အမြောက်အမြား မေလိခမြစ်ထဲသို့ စီးဝင်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် မလိခမြစ်သည် မြစ်ကြီးမြစ်ငယ်အသွယ်သွယ် ပေါင်းဆုံရာ မြစ်မဖြစ်သည်ဟူ၍ဆိုကြ၏။

မလိခမြစ်နှင့်မေခမြစ်တို့၏ ပေါင်းဆုံခြင်းမှာ ဆန်းကြယ်လှ ပါသည်။ ကချင်ပုံပြင်အရ အဆိုပါမြစ်နှစ်သွယ်တို့သည် မြန်မာပြည် အရှေ့မြောက်ဘက်မှ တောင်ဘက်ပင်လယ်ထဲသို့ အပြိုင်စီးဆင်းလာ ကြရာ လမ်းခရီး၌ အချင်းချင်းပေါင်းဆုံကြရန်ဖြစ်သော်လည်း အထက်တွင် ဖော်ပြထားသည့်အတိုင်း အရှေ့ဘက်မှ စီးဆင်းသော မေခမြစ်သည် ရေစီးသန်သောကြောင့် ရှေ့သို့ အရင်ရောက်သွားပြီး မလိခမြစ်မှာ ဖြည်းညင်းစွာ စီးဆင်းသဖြင့် နောက်တွင် ကျန်ရစ် လေ၏။ ထို့ကြောင့် ရှေ့သို့ရောက်သွားသော မေခမြစ်သည် မြောက်ဘက်သို့ ပြန်လှည့်စီးပြီး တန်ဖဲရွာအနီးတွင် ပေါင်းဆုံခြင်း ဖြစ်သည်။ မလိခမြစ်ကို အစ်မဟူ၍လည်းကောင်း၊ မေခမြစ်ကို ညီမဟူ၍လည်းကောင်း နှိုင်းယှဉ်တတ်ကြပါသည်။

ထို့ပြင် ကချင်လူမျိုးများသာမက ရှေးအခါက ရှမ်း၊ မြန်မာနှင့် ကုလားလူမျိုးတို့ကလည်း မလိခ မြစ်အားလုံးတို့ ဆုံရာမြစ်မဟု အသိအမှတ်ပြုထား၏။ (ဥပမာ ဧရာမ=ကြီးသော၊ နဒီ=မြစ်၊ ဧရာနဒီ= ကြီးမားသောမြစ်ဟု ခေါ်ဆိုရာမှ ကာလကြာသောအခါ နဒီစာလုံး ပျောက်ကွယ်ပြီး ‘နဒီ’ နေရာတွင် ‘ဝတီ’ ကို ထည့်သုံးခြင်းကြောင့် ဧရာဝတီမြစ်ဖြစ်လာသည်ဟု ဆိုကြပါသည်။)

ရာသီဥတု

ထိုဒေသ၏တောင်ဘက်ရှိ ပို၍နိမ့်သောတောင်တန်းဒေသများတွင် အပူလျော့ပိုင်းရာသီဥတု၊ မြေပြန့်အရပ်များနှင့် အနိမ့်ပိုင်းဒေသများတွင် အပူပိုင်းဇုန်ရာသီဥတုဟူ၍ ကွဲပြားခြားနားသည်။

ကချင်ပြည်နယ်တစ်ခုလုံးမှာ အနောက်တောင်မုတ်သုံရာသီလေလမ်းကြောင်းအတွင်းတွင် ကျရောက်သဖြင့် မိုးများသောဒေသဖြစ်သည်။ အချို့ဒေသများတွင် တစ်နှစ်လုံးမိုးရွာသွန်းနေသည်။ တောင်မြင့်ပိုင်းဒေသများတွင် အလွန်အေးမြသော ရာသီဥတုရှိ၍ အချို့သောဒေသများတွင် ဆီးနှင်းများ ကျရောက်ပြီး တစ်နှစ်ပတ်လုံး ဆီးနှင်းများ ဖုံးအုပ်လျက်ရှိနေသည်။ အနည်းငယ် မြင့်သော တောင်မြင့်ဒေသများတွင် ဆောင်းရာသီ၌ သမအအေးပိုင်း ရာသီဥတုမျိုးကို တွေ့ရသော်လည်း အနိမ့်ပိုင်းဒေသများတွင်မူ ဆောင်းရာသီ၌ အေးမြခြင်းမရှိသောကြောင့် အပူပိုင်းဇုန် ရာသီဥတုဟူ၍ပင် ခေါ်ဆိုနိုင်ပါသည်။

သစ်တော

ကချင်ပြည်နယ်တွင် အပူပိုင်းရွက်ကြော့သစ်တောနှင့် အမြဲစိမ်းလန်းသစ်တောများရောနှော၍ ပေါက်ရောက်နေသည်ကို တွေ့ရသည်။ ကချင်ပြည်နယ်အတွင်းမှထွက်ရှိသော သစ်အမျိုးအစားနမူနာများကို ကုံကော်၊ နေ့ဘ၊ နဘဲ၊ ဘိုင်၊ ယမနေ၊ လောက်ယား၊ ပျဉ်းမ၊ ငါးပေါက်၊ သပြေ၊ သစ်ကတိုး၊ ပန်းတမာ၊ တောင်သပြေ၊ သပွတ်သိမ်း၊ ပိတောက်၊ သင်္ကန်း၊ ထောက်ကြံ့၊ ကျွန်း၊

ကညင်၊ ကျေးလံ၊ အင်၊ စံကားဝါ၊ ဆေးခါး၊ အိတ်နှံ၊ သစ်ဖြူ၊ ဇင်ပြွန်း၊ စလောင်၊ မအူ၊ ယင်းမာ၊ တောင်တမာ စသည့်သစ်အမျိုးအစားများကို ကချင်ပြည်နယ် ယဉ်ကျေးမှုပြတိုက်တွင် ပြသထားသည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

သယံဇာတစွယ်များ

ကချင်ပြည်နယ်မှထွက်ရှိသော ကျောက်စိမ်းမှာ တွင်းထွက်ရတနာများအနက် အထင်ရှားဆုံးဖြစ်သည်။ ကျောက်စိမ်းအပြင် သံရိုင်း၊ ရွှေ၊ ငွေတို့ပါ ထွက်ရှိသည်။ ထို့ပြင် ပလက်တီနမ်ကိုလည်း ရွှေနှင့်ရောနှော၍ တွေ့ရှိရတတ်သည်။ ဟူးကောင်းချိုင့်ဝှမ်းတို့မှ ပယင်းနှင့် ဆားတို့ကိုလည်း ရရှိပါသည်။

လူမျိုးများနှင့်လူဦးရေ

ကချင်ပြည်နယ်တွင် ကချင်မျိုးနွယ်စုများဖြစ်သည့် ဂျိန်ဖော့၊ ရဝမ်၊ လီဆူ၊ လော်ဝေါ၊ လာချိဒ်၊ ဇိုင်ဝါးစသည်များနှင့် ဂျိန်ဖော့အနွယ်ဝင်တောင်ပေါ်ဒေသနေ ခူးလူမျိုးနှင့် မြေပြန့်ဒေသနေ ထိန်နိုင်လူမျိုးများလည်းရှိသည်။ ကချင်လူမျိုးများနှင့်အတူ ရှမ်းမျိုးနွယ်စုများဖြစ်သည့် တိုင်းလုံ၊ တိုင်းလေ၊ တိုင်းလိုင်၊ တိုင်းဆာ၊ တိုင်းခမ်းတီ စသည်တို့အပါအဝင် ကယား၊ ကရင်၊ ချင်း၊ မွန်၊ ဗမာ၊ ရခိုင်၊ နာဂ စသည့်ပြည်ထောင်စုတိုင်းရင်းသားများ အတူတကွ ပူးပေါင်းနေထိုင်ကြသည်။ ကချင်ပြည်နယ်ရှိ လက်ရှိလူဦးရေမှာ (၁,၅၅၉,၈၃၉) ဦးခန့်ရှိသဖြင့် ပျမ်းမျှလူနေသိပ်သည်းမှုမှာ တစ်စတုရန်းမိုင်လျှင် (၄၅) ယောက်ဖြစ်သည်။ ကချင်ပြည်နယ်တွင်

ဗုဒ္ဓဘာသာဝင် (၉၇ ဒသမ ၈ ရာခိုင်နှုန်း)၊ ခရစ်ယာန်ဘာသာဝင် (၇၆ ဒသမ ၄ ရာခိုင်နှုန်း) ယှဉ်တွဲနေထိုင်လျက်ရှိသည့်အပြင် အစွလားဘာသာနှင့် ဟိန္ဒူဘာသာဝင်တို့ကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။ သို့ဖြစ်၍ တိုင်းရင်းသားများသာမက တရုတ်၊ မွတ်စလင်၊ ဟိန္ဒူ၊ ဂေါ်ရခါးစသည့် အခြားလူမျိုးခြားများလည်း နေထိုင်ကြသည်ကို တွေ့ရသည်။

ပြည်နယ်သင်္ကေတ

ကချင်ပြည်နယ်၏အထိမ်းအမှတ်သင်္ကေတမှာ ‘မနောတိုင်’ အမှတ်တံဆိပ်ဖြစ်သည်။ မနောသည် ကချင်ဘာသာစကားဖြင့် ‘မဏ္ဍိုင်’ဟု အဓိပ္ပာယ်ရသည်။ မနောတိုင်သည် မနောပွဲကျင်းပရာ တွင် မရှိမဖြစ်သည့် သတ္တုပစ္စည်းဖြစ်သည်။ မနောတိုင်များသည် ဖြောင့်ဖြူးသန်ပြန့်၍ အပြစ်အနာအဆာကင်းမဲ့သော သစ်ကောင်း များကို ဗေဒင်အလိုအရ ရွေးချယ်ပြုလုပ်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ မနောတိုင်အတွက် တောင်တမာသားကို အသုံးပြု၍ရွေးချယ်ရသည်။ မနောကရာတွင် မနောဦးဆောင်သူတို့သည် ယင်းမနောတိုင်များ တွင်ရေးဆွဲထားသည့် အကွက်ပုံစံများကို ကြည့်ပြီးဦးဆောင် ကသွားခြင်းဖြစ်လေသည်။

မနောပွဲတစ်ကြိမ်ကျင်းပလျှင် မနောတိုင်အနည်းဆုံးတစ်တိုင်မှ ဆယ်တိုင်အထိ စိုက်ထူရသည်။ စိုက်ထူထားသော မနောတိုင်များ အနက် အလယ်ဗဟိုတွင် စိုက်ထူထားသော တိုင်နှစ်တိုင်သည် အမတိုင်ဖြစ်ပြီး ယှဉ်လျက်ဘေးတစ်ချက်စီတွင် စိုက်ထူထားသော တိုင်နှစ်တိုင်သည် အဖိုတိုင်များဖြစ်ကြသည်။ အဖိုတိုင်နှင့် အမတိုင်

တို့ကိုရံလျက် စိုက်ထူထားသော တိုင်အတိုတို့ကို ဒွံနွယ်ဟု ခေါ်ဝေါ် ကြသည်။

မနောတိုင်များ၏အကွက်ပုံစံအမျိုးမျိုးတို့ကို ရေးဆွဲခြယ်မှုန်း ရာ၌ အနီ၊ အနက်၊ အစိမ်း၊ ခရမ်း၊ အဖြူ၊ အဝါ စသည့်အရောင်တို့ ဖြင့် ရေးဆွဲခြင်းဖြစ်သောကြောင့် အထူးတောက်ပပေါ်လွင်သည်။ မနောတိုင်များတွင် ထွင်းလုပ်ရေးဆွဲခြယ်မှုန်းထားကြသည့် ကကွက် ပုံစံများအနက် အချို့မှာ သုံးထောင့်ကွက်၊ မှန်ကူကွက်နှင့် ထောင့်မှန်စတုဂံများဖြစ်ကြသည်။ အချို့မှာ သဇင်ခွေ၊ ညရင်ကောက် ပုံနှင့် မြွေလိမ်ပုံများ ဖြစ်ကြလေသည်။

မနောတိုင်များပေါ်တွင် ထွင်းလုပ်ရေးဆွဲ ခြယ်မှုန်းထားသော ကကွက်ပုံစံ (ဒီဇိုင်း) များသည် ကချင်အမျိုးသားတို့၏ ပန်းချီပန်းပု ပညာတစ်စိတ်တစ်ဒေသဖြစ်သည်။ အကွက်ပုံစံများကို ရိုးရိုးသာ ထွင်းလုပ်ရေးဆွဲထားသည်ဟု သာမန်အားဖြင့် ထင်မြင်ရသော်လည်း လက်ရာအလွန်ကောင်းမွန်သေသပ်ရလေသည်။ ထိုသို့ မနောတိုင် ထွင်းလုပ်ရေးဆွဲရာတွင် တန်ဖိုးကြီးစွာ အခကြေးငွေပေးရသည်။ ရှေးယခင်က တန်ဖိုးအခအဖြစ် ကျွဲကြီးတစ်ကောင်မှအထက် ပေးရလေ့ရှိသည်ဟုဆိုပါသည်။

ဒေါင်လိုက်စိုက်ထူထားသော မနောတိုင်များ (အဖိုတိုင်၊ အမတိုင်)၏ အောက်ခြေတွင် မနောတိုင်များကို ကန့်လန့်ဖြတ်၍ အလျားလိုက်တပ်ဆင်ထားသည့် ဒွံမြွ (သို့မဟုတ်) ဒွံတော်န်ခေါ် အောက်ခြေတိုင်လည်းရှိသေးသည်။ ယင်းအောက်ခြေတိုင်ကို ဒေါင်လိုက်စိုက်ထူထားသော တိုင်များနှင့်ခြားနားစွာ ထွင်းလုပ်ရေးဆွဲ ထားလေသည်။ တစ်ဖက်ထိပ်ကို (လက်ယာဘက်)ထပ်လျက်

နေသော အောက်ချင်းငှက်အဖိုနှင့်အမတို့၏ ဦးခေါင်းနှင့် နှုတ်သီးပုံကိုလည်းကောင်း၊ ကျန်တစ်ဖက်ထိပ်တွင် အမြီးပုံကို လည်းကောင်း ထွင်းလုပ်ထားခြင်းကြောင့် ဒုံမြို့အောက်ခြေတိုင်ကို ကြည့်လိုက်ခြင်းအားဖြင့် အောက်ချင်းငှက်ပုံသဏ္ဍာန်ကို ထင်ထင်ရှားရှားတွေ့ရသည်။

ဤသို့ မနောအောက်ခြေတိုင် ဒုံမြို့ (သို့မဟုတ်) ဒုံတော်နံကို အောက်ချင်းငှက်ပုံသဏ္ဍာန်ထွင်းလုပ် ခြယ်မှုန်းထားခြင်းမှာ ရှေးခေတ်ကာလ ကျေးငှက်အပေါင်းတို့ မနောပွဲ ဆင်ယင်ကျင်းပစဉ် အခါက အောက်ချင်းငှက်က မနောရှင်အဖြစ် ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်ကို အစွဲပြုပြီး အထိမ်းအမှတ်အဖြစ် ပြုလုပ်ကြခြင်းဖြစ်သည်ဟု အဆိုရှိလေသည်။

ဒုံမြို့အောက်ခြေတိုင်ကို အောက်ချင်းငှက်ပုံသဏ္ဍာန်ထွင်းလုပ်ထားသည့်အပြင် မောက်လွဲကျော်ရုပ်၊ နဂါးရုပ်၊ ကြက်နှင့် ကျေးငှက်ရုပ်များအပါအဝင် သတ္တဝါပုံအမျိုးမျိုးတို့ကိုလည်း လှပစွာ ရေးဆွဲခြယ်မှုန်းထားကြသည်။

မနောတိုင်များကို စိုက်ထူရာတွင် ဒုံယန်စိုက်ထူနည်းနှင့် ဒုံဗန်စိုက်ထူနည်းဟူ၍ နှစ်မျိုးနှစ်စားရှိရာ ကချင်အမျိုးသား အင်ခွန်အနွယ်အဝင်များ ဦးစီးကျင်းပသည့် မနောပွဲများတွင် ဒုံယန်စိုက်ထူကြပြီး ကျန်အနွယ်အဝင်များ ကျင်းပသည့် မနောပွဲများတွင် ဒုံဗန်စိုက်ထူနည်းကို အသုံးပြုကြသည်။ ဒုံယန်စိုက်ထူနည်းဆိုသည်မှာ မနောအိမ်တော်နှင့်တစ်တန်းတည်း အတန်းလိုက်စိုက်ထူခြင်းဖြစ်ပြီး ဒုံဗန်စိုက်ထူနည်းမှာ မနောအိမ်တော်နှင့် မျက်နှာချင်းဆိုင်စိုက်ထူခြင်းဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးအစ

မွန်ဂိုမျိုးနွယ်စုမှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်လာကြသောကြောင့် ပြည်ထောင်စုသမ္မတမြန်မာနိုင်ငံအတွင်းရှိ တိုင်းရင်းသားလူမျိုးတို့သည် မွန်-ခမာအုပ်စု၊ တိဗက်-မြန်မာအုပ်စုနှင့် ထိုင်း-တရုတ်အုပ်စုစသော အုပ်စုကြီးသုံးစုခွဲ၍ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာကြသည်ဟု သမိုင်းသုတေသီတို့က ယူဆကြသည်။ ထိုအုပ်စုအနက် တိဗက်-မြန်မာအုပ်စုတွင် ကချင်လူမျိုးများ ပါဝင်ကြသည်။

အေဒီ ၂၅၀ နှင့် အေဒီ ၁၀၀၀ က ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေခဲ့သော တရုတ်တို့၏မှတ်တမ်းများကို အထောက်အကူပြု၍ အချို့သော ပညာရှင်များက ထိုကာလအတွင်းတွင် ကချင်ပြည်နယ်တောင်တန်းဒေသ၌ စပါးနှင့်ပြောင်းဆန်များကို တောင်ယာတွင် စိုက်ပျိုးနေကြသော ကချင်လူမျိုးများရှိနေကြပြီဟု ကောက်ချက်ချလေသည်။

ရိုးရာပုံပြင်များကို အထောက်အထားပြု၍ အချို့ပညာရှင်များက ကချင်တို့သည် တိဗက်အရှေ့ပိုင်း ဧရာဝတီမြစ်ဖျားခံရာအရပ်မှ နေ၍ လွန်ခဲ့သောနှစ်ပေါင်း ၁၄၀၀ (အေဒီ ၅၀၀) ခန့်က မြန်မာနိုင်ငံ

မြောက်ပိုင်းသို့ ဝင်ရောက်လာခဲ့ရာ ချင်း၊ ပလောင်၊ ရှမ်းတို့မှာ အနောက်ဘက်သို့ ရွှေ့ပြောင်းသွားကြပြီး ကချင်လူမျိုးတို့ကသာ ၎င်းဒေသတွင် စခန်းချနေခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။

အချို့သောပညာရှင်များ၏ ယူဆချက်အရဆိုလျှင် သမိုင်းမပေါ်မီကာလကပင် ဂျိန်ဖော့အနွယ်တို့သည် တရုတ်နိုင်ငံ၊ မြန်မာနိုင်ငံ၊ တိဗက်နိုင်ငံနှင့် အိန္ဒိယနိုင်ငံတို့တွေ့ဆုံရာအရပ်သို့ ရောက်ရှိလာခဲ့ကြသည်။ ၎င်းတို့ရောက်လာချိန်တွင် ယင်းတို့ထက် စောသော မွန်-ဗမာအုပ်စုသည် တောင်ဘက်သို့ ထွက်ခွာသွားနှင့် ခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ထိုဒေသတွင် နှစ်ပေါင်းကြာရှည်စွာ အခြေစိုက် နေထိုင်ခဲ့ပြီးနောက် အေဒီ ၁၉ ရာစုအလယ်ပိုင်းသို့ ရောက်မှ တောင်ဘက်သို့ဆင်းလာကြပြီး ရှမ်းပြည်နယ်မြောက်ပိုင်း နှင့် ဗန်းမော်၊ ကသာခရိုင်များအထိ ပျံ့နှံ့သွားသည်အဆိုရှိပါသည်။

အချို့ကမူ ဒုတိယပိုင်းသို့မရောက်မီ အချိန်ကာလတွင် ကချင် လူမျိုးတို့သည် တာပိန်မြစ်မြောက်ဘက်တွင်သာနေကြသည်။ ၎င်းတို့ မူရင်းဒေသမှာ မိုးကောင်းအရှေ့မြောက်ချောင်းဖျားဒေသဖြစ်သည်။ တစ်ရာစုတတိယပိုင်းသို့ရောက်မှ တာပိန်မြစ်တောင်ဘက်သို့ ပျံ့နှံ့ လာပြီး အရှေ့ဘက် တရုတ်နိုင်ငံ ဘိန်ချွန်းအထိ ပျံ့နှံ့လာသည်ဟု ပညာရှင်အသီးသီးတို့က ယူဆထားကြသည်။

ကချင်ဟူသောအဓိပ္ပာယ်ဖြစ်ပေါ်လာပုံ

ကချင်လူမျိုးတို့၏ ယဉ်ကျေးမှုသွင်ပြင်လက္ခဏာများကို စူးစမ်းရာ၌လည်းကောင်း၊ ထိုယဉ်ကျေးမှုလက္ခဏာရပ်များကို ဝေဖန် စိစစ်အကဲဖြတ်ရာ၌လည်းကောင်း ကချင်လူမျိုးတို့သည် မည်သည့် အရပ်၌ စတင်ပေါ်ပေါက်လာပြီး မည်သည့်ခေတ်အခါက သီးသန့် လူမျိုးအဖြစ် ထင်ရှားပေါ်ပေါက်လာခဲ့သနည်း၊ မည်သည့်ကာလက မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာခဲ့သနည်း၊ မည်သည့် လမ်းကြောင်းမှလာခဲ့၍ မည်သူတို့နှင့်တွေ့ဆုံရင်းနှီးလာခဲ့သနည်း ဟူသော မေးခွန်းများကို ဖြေဆိုရန်လိုအပ်ပေသည်။

ကချင်ဟူသောဝေါဟာရသည် ကချင်လူမျိုးတို့၏စရိုက်၊ အကျင့်၊ ထူးခြားချက်လက္ခဏာကို ဖော်ပြသည့်ဝေါဟာရ ဟုတ် မဟုတ် သိရှိရန် ၎င်းဝေါဟာရ၏အရင်းအမြစ် အနက်အဓိပ္ပာယ်ကို စိစစ်သင့်ပေ၏။ မည်သည့်အကြောင်းများကြောင့် ကချင်ဟူသော အမည်ကို ရခဲ့ကြပါသနည်း။ ထို့ကြောင့် ကချင်လူမျိုးတို့သည် ကချင် ဟူသော အမည်နာမကို မည်သည့်အချိန်ကခံယူ၍ အခြားသူများက

မည်သည့်အချိန်က အသိအမှတ်ပြုခဲ့သနည်းဟူသော ပြဿနာကို စူးစမ်းရန် လိုအပ်ပေသည်။

ကချင်ဟူသော ဝေါဟာရနှင့်ပတ်သက်၍ အချို့စာရေးဆရာ တို့က အမျိုးမျိုးထင်မြင်ချက်ပေး၍ ရေးသားကြသည်။ ကချင်လူမျိုး တို့က မိမိတို့ကိုယ်မိမိ ဂျိန်ဖော့ဟု ခေါ်ဆိုကြသည်။

ကချင်လူမျိုးများကို ပလောင်နှင့်ရှမ်းဘာသာစကားများတွင် ‘စိန်’ဟု ခေါ်ကြသည်။ ရောစပ်သော အမျိုးထဲမှ ပေါက်ဖွားလာသော လူမျိုးဟု အဓိပ္ပာယ်ရပါသည်။

တရုတ်လူမျိုးတို့က ‘ရီဂျင်း’ သို့မဟုတ် ‘ရှန်ထူ’ဟူ၍ ခေါ်ဆို ကြသည်။ အရိုင်းသို့မဟုတ် တောင်ပေါ်သားများဟု ခေါ်ဆိုခြင်းဖြစ် သည်။

မြန်မာတို့က ကချင်တို့ကို ‘ဂါး စဉ်’ဟု ခေါ်ဆိုကြ၏။ မြန်မာ ဘာသာဖြင့် ဂါး စဉ်ဟုခေါ်ဆိုရာမှ ‘ဂါး’နေရာတွင် ‘ဂ’ကို အစားထိုး အသုံးပြုကြ၏။ သို့ရာတွင် ‘က’နှင့် ‘ဂ’တို့၏နေရာတွင် ‘က’ကို ထည့်သွင်းပြီးနောက်ပိုင်း ကာလရွေ့လျားလာသောအခါ ကချင်ဟု စတင်ခေါ်ဝေါ်လာခြင်းဖြစ်သည်။

ယနေ့ ကချင်ပြည်နယ်တွင် နေထိုင်ကြသော တိုင်းရင်းသား တို့တွင် ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့မှာ အများစုဖြစ်ကြသည်။ မြန်မာသက္ကရာဇ် ၈၀၄ ခုနှစ်တွင် ရေးထိုးခဲ့သော ညောင်ဦးရွှေစည်းခုံဘုရား ကျောက်စာတွင် ‘ကခြင်’ဟူ၍ ရေထိုးထားသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ ထိုနောက်ပိုင်းတွင် မြန်မာစာပေများ၌ ကချင်ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ သိန်းဖော့ဟူ၍လည်းကောင်း ဆက်လက်ခေါ်ဝေါ်ခဲ့ ပြန်သည်။ ၁၉ ရာစု သို့ ရောက် သော အခါတွင် မြန် မာများကသာမက

ဥရောပတိုက်သားများကပါ ကချင်တောင်တန်းသားများအားလုံးကို ကချင်ဟူ၍ခေါ်ဝေါ်သုံးစွဲခဲ့ရာ ၁၈၉၁ ခုနှစ်အထိဖြစ်လေသည်။

သက္ကရာဇ် ၁၉၀၀ ပြည့်နှစ်နောက်ပိုင်းတွင် အချို့ ဘာသာ စကားဆိုင်ရာ ပညာရှင်များက ဂျိန်ဖော့စကားပြောသူများကိုသာ ကချင်အဖြစ်လက်ခံခဲ့သဖြင့် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အပြီးတွင် ပေါ်ပေါက် ခဲ့သော မြန်မာစွယ်စုံကျမ်းများ၌ ဂျိန်ဖော့နှင့် သိန်းဖော့ကိုသာ ကချင်အဖြစ်လက်ခံခဲ့ကြသည်။

ကချင်လူမျိုးတို့၏အဆိုအရ မိမိတို့သည် ခြင်း (ပလိုင်)ကို အမြဲတစေ လွယ်လျက်ရှိသဖြင့် ကချင်ဟု သမုတ်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဆို၏။ အကြောင်းမှာ ဂျိန်ဖော့ဘာသာစကားထဲမှ ‘က’ကို မြန်မာ ဘာသာဖြင့် ‘ခြင်း’ဟု အဓိပ္ပာယ်ရ၏။ သို့ရာတွင် နှစ်ဘာသာ စကားဖြင့် ခေါ်ဆိုကြိမ်များသောအခါ (က+ခြင်း=ကချင်)ဟူ၍ ခေါ်ဆိုကြောင်း တင်ပြကြ၏။ သို့သော် အချို့ကမူ ကချင်ဟု ခေါ်ဆိုရာ၌ ‘က’အက္ခရာစာလုံးကို ‘ကခုန်ခြင်း’ဟု အဓိပ္ပာယ်ဖြင့် လည်းကောင်း၊ ‘ချင်’ကို ‘နှစ်သက်ခြင်း’ဟုလည်းကောင်းယူဆကြ၏။ ကခုန်ခြင်းကို နှစ်သက်ကြသောလူမျိုး (ကခုန်ချင်သော လူမျိုး- ကချင်သောလူမျိုး)ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ တစ်နည်းအားဖြင့် ကချင်လူမျိုးများကို ‘ကချင်’ဟူသော အဓိပ္ပာယ်နှင့်လိုက်ဖက်အောင် ပျော်ရွှင်တတ်သော လူမျိုးဟုခေါ်ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။

အချို့က ၁၉၃၇ ခုနှစ်တွင် ကချင်တောင်တန်းဒေသသို့ ရှေးဦးစွာရောက်ရှိလာသော အမေရိကန်သာသနာပြုဆရာကြီး ကင်းကိတ် (Reb.Fugenio Kincaid) သည် မိုးကောင်းမြို့သို့ရောက်ရှိ လာသောအခါ ကချင်စော်ဘွားတစ်ဦးနှင့်တွေ့၍ “ခင်ဗျားဘာလူမျိုးလဲ”

ဟုမေးသည်ကို ထိုစော်ဘွားက “ဘယ်အရပ်သားလဲ” ဟု မေးသည် အထင်နှင့် ဂါးစဉ်ဘူးနီ (Gahkyeng Bu Ni) ဟု ပြန်ဖြေသည်။ ကချင်ဘာသာစကားဖြင့် ဂါးစဉ်၏အဓိပ္ပာယ်မှာ ‘မြေနီ’ ဟု အဓိပ္ပာယ် ရသည်။ သို့သော် ဆရာကြီး ကင်းကိတ်က ဂါးစဉ်ကိုလူမျိုးအမည်ဟု ထင်မှတ်သည့်အပြင် ထိုစကားသံကို မှန်ကန်အောင် မဆိုနိုင်သဖြင့် မြန်မာစာဖြင့် ‘ဂါးချင်’ ဟု ရေးမှတ်သွားရာမှ ကချင်ဟူ၍ ဖြစ်ပေါ် လာခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။ ၁၈၉၀ ပြည့်နှစ်မှစ၍ ကချင်ဟု တရားဝင် ခေါ်ဝေါ်အသုံးပြုလာကြသည်။

ဂျိန်ဖော့အုပ်စုဝင်တို့၏ခံယူချက်အရ ဂျိန်ဖော့ဟူသော စကား၏အဓိပ္ပာယ်မှာ ‘လူ’ ဟုပင်ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့၏စကားဖြင့် ‘မရှာ’ ဖြစ်သည်။ ‘ဂျင်းဆိုင်ဖော့ဆိုင်’ ဟူ၍လည်းခေါ်ကြသည်။ အဓိပ္ပာယ်မှာ အတည်တကျဖြစ်ပြီး အမြင်ကျယ်လာသည်ဟု ဆိုလိုသည်။ ထို့ကြောင့် ဂျိန်ဖော့ဟူသည် ‘အတည်တကျဖြစ်ပြီး အမြင်ကျယ်လာသော လူများ’ ဟု အဓိပ္ပာယ်ကောက်နိုင်ပါသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုများ ဆင်းသက်လာပုံ

ကချင်မျိုးနွယ်စုများ ဆင်းသက်လာပုံသမိုင်းကို ရှေးလူကြီးများ က အမျိုးမျိုးပြောဆိုကြသည်။ နေရာဒေသကိုလိုက်၍ စကားအသုံး အနှုန်းများ တစ်နေရာနှင့်တစ်နေရာ ပြောဆိုပုံတူညီမှုမရှိပေ။ စာရေးဆရာတို့ကလည်း အမျိုးမျိုးထင်မြင်ချက်ပေး၍ ရေးသား ကြသည်။

ကချင်လူမျိုးများသမိုင်းကို စာရေးဆရာမဲဇာ ရေးသားထား သော ကချင်ရိုးရာသုတပဒေသာနှင့် ရှေးကချင်လူကြီးများ၏ အဆိုအရ ကျနွမ်းယန်းဝေရွန်းသည် သက်ရှိသတ္တဝါအပေါင်းနှင့် သက်မဲ့အရာဝတ္ထုမှန်သမျှကို ငါးကြိမ်တိုင် ဖန်ဆင်းခဲ့သည်ဟု ဆိုသည်။ ကျနွမ်းယန်းဝေရွန်းသည် ပထမဦးစွာ (၁) မိုးကောင်းကင် နှင့် မဟာပထဝီမြေကြီး (၂) ၎င်းနှင့်တစ်ပြိုင်နက် ဖန်ဆင်းဆန်ခေါ် ကျနွမ်းယန်းဝေရွန်းကဲ့သို့ ဖန်ဆင်းနိုင်သည့် တန်ခိုးရှင်တစ်ဦး (၃) လေထု (၄) ရေထု (၅) အင်လုံဖုံဒေါင်နှင့် အင်တွဲဂင်တောင် (၆) အစားအစာ (၇) လမိုပိလံအမည်ရှိ ငှက်မကြီးတစ်ကောင်

(၈) ဆွမ်ရွှီမဂျန်ခေါ်သစ်ပင် (၉) ဆွပ်နန်မဂျန်ခေါ် ရေနေ သတ္တဝါများ ဖန်ဆင်းခဲ့သည်။

အထက်ပါ ကိုးမျိုးဖန်ဆင်းပြီးနောက် ကျွန်ုပ်တို့ယန်းဝေရွှန်း သည် ဒုတိယအကြိမ်အဖြစ် အောက်ပါသတ္တဝါများကို ဆက်လက် ဖန်ဆင်းခဲ့သည်။ (၁) ပျားမ (၂) ကုန်းသတ္တဝါများ (၃) ဆား (၄) တွားသွားသတ္တဝါများကို ဖန်ဆင်းခဲ့သည်။

တတိယအကြိမ်တွင် (၁) အရှေ့အရပ်နှင့်အနောက်အရပ် (၂) နေ့နှင့်ည (၃) ဂျီဝါလတ်နတ်ဝါခရတ် (ဂျထုံနတ်) (၄) မုတ်ဖုံ တိန်နု (ဒိန်နုနတ်) (၅) ဆာနူဆာပေါနတ် (၆) ဒရောင်သဒ္ဓုဒဂူဝူး (ပဓာနတ်) ခေါ် ကျိန်စာဆိုနတ် (၇) နင်ဒွမ်ကဒုနင်ဆလူ (မရောမစာနတ်) တို့ကို ဖန်ဆင်းခဲ့သည်။

စတုတ္ထအကြိမ်တွင် ယောက်ျား ခုနစ်ယောက်နှင့် မိန်းမ ရှစ်ယောက်ကို ဖန်ဆင်းပြန်သည်။ ယင်းယောက်ျားခုနစ်ယောက်မှာ-

- (၁) ပဒန်ရဂမ်မော် (ဂမ်)
- (၂) ဂျူမရော် (နော်)
- (၃) ခလမရော် (လ)
- (၄) နင်ဒုနင်ဒမရော် (တွေး)
- (၅) ဆင်လိုင်းတန်မရော် (တန်)
- (၆) ဆင်လိုင်းယော်မရော် (ယော်) နှင့်
- (၇) ဆင်လိုင်းခါးမရော် (ခါး) တို့ဖြစ်သည်။

- မိန်းမရှစ်ယောက်မှာ-
- (၁) ကော့မရော် (ကော့)
  - (၂) လုမရော် (လု)
  - (၃) ရွယ်မရော် (ရွယ်)

- (၄) ထုမရော် (ထု)
- (၅) ကိုင်မရော် (ကိုင်)
- (၆) ခါးမရော် (ခါး)
- (၇) ပရီမရော် (ပရီ)
- (၈) ယွန်မရော် (ယွန်) တို့ဖြစ်သည်။

ပဉ္စမအကြိမ်တွင်-

(၁) ဂျာမိုင်လောန် (၂) ရှုဒေါန်ဝယ်ရဲန်(န်) (၃) မယော့ဆွမ်ဒူ (၄) ရှုနုနင်ယန်ရှုဝါနန် (၅) လမွမ်နတ် (၆) နင်ဂေါန်ဝါမဂမ် (၇) ရှုဝါဖုံကွမ်မောတို့ကို ဖန်ဆင်းခဲ့ပြန်သည်။

ပဉ္စမအကြိမ်တွင် ဖန်ဆင်းခဲ့သည့်အရာများအနက် နင်ဂေါန်ဝါ မဂမ်သည် လူတစ်ပိုင်း နတ်တစ်ပိုင်းဖြစ်ပြီး ရှုဝါဖုံကွမ်မော သည် ကချင်လူမျိုးများကို ကျိုင်ခူး မကြွယ်ခေါ် ဆွမ်ပရာဘွမ်နှင့် ပူတာအိုအကြားရှိဒေသသို့ ခေါ်ဆောင်လာသူဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ကချင်လူမျိုးတို့သည် နင်ဂေါန်ဝါမဂမ်ကို လူသားတို့၏ဖခင်ကြီးဟု မှတ်ယူထားကြသည်။ နင်ဂေါန်ဝါမဂမ်သည် ရော်မာမာဂျာကိုင် နဂါးမနှင့် အိမ်ထောင်ပြုရာမှ လူမျိုးဆယ်ဆက်ဆင်းသက်ပေါက်ဖွား လာသည်။ ယင်းလူမျိုးဆယ်ဆက်တို့မှာ-

- (၁) မုံကန်ဆွမ်ပေါ်
- (၂) ရှိန်နန်လဂေါ်
- (၃) မဂေါ့ကျိန်ထိ
- (၄) မဂေါ့ရှုပြီ
- (၅) မဂေါ့ဝဘော
- (၆) ရှင်ရာဝါကွမ်ဂျာ

- (၇) ကအံဝါရှင်ရာ
- (၈) မရှန်ဝါလပြက်
- (၉) ကဒိန်နုနှင့်အောက်
- (၁၀) ကင်ဆိုင်းရှာရန်ဟူ၍ဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးများ သမိုင်းအစဖြစ်သည့် ကျွမ်းယန်းဝေရွန်းမှ ကင်ဆိုင်းရှာရန်အထိ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာပုံကို နောက်ဆက်တွဲ ပုံဖြင့် ဖော်ပြထားပါသည်။

နင်ဂေါက်ဝါမဂမ်မှ ဆက်လက်ပေါက်ဖွားလာသည့်လူမျိုးဖြစ် သည့် လူမျိုးဆယ်ဆက်မြောက်ဖြစ်သော ကင်ဆိုင်းရှာရန်ရန်သည် လူသားနွယ်ဖြစ်သည့် ဖုံးဒင်ကိုင်နန်ဆိုသူ အမျိုးသမီးတစ်ဦးနှင့် အိမ်ထောင်ပြုရာမှ သားသုံးယောက်မွေးဖွား၏။ သားအကြီး ရှန်တွဲဂမ် (အာရှ) ဖြစ်ပြီး အသားဝါ၏။ သားအလတ်မှာ ရှန်ကျန်နော် (အာဖရိက)ဖြစ်ပြီး အသားမည်း၏။ သားအငယ်ဆုံးမှာ ရှန်ခင်လ (ဥရောပ)ဖြစ်ပြီး အသားနီ၏။ သားအကြီးဆုံး ရှန်တွဲဂမ်မှ သားခြောက်ယောက် ဆက်လက်ပေါက်ဖွားလာသည်။ ၎င်းတို့မှာ

- (၁) မုံပြန်ဂမ် (တရုတ်ဖြူ)
- (၂) မုံခင်နော် (တရုတ်နီ)
- (၃) ဒဘမ်လ (ရှမ်း)
- (၄) မုံလွန်တူး (အာသံ)
- (၅) ဂျပန်တန် (ဂျပန်)

(၆) ဆွမ်ပေါင်ယော် (ကချင်)တို့ဖြစ်သည်။ ကချင်လူမျိုးတို့ သည် ရှန်တွဲဂမ်၏သားခြောက်ယောက်အနက် ခြောက်ယောက် မြောက် ဆွမ်ပေါင်ယော်မှ စတင်သည်ဟု ဆို၏။ ကချင်လူမျိုးဟု ခေါ်ဆိုသည့် ဆွမ်ပေါင်ယော်တွင် -

- (၁) ခန်းဂမ်
- (၂) လဝမ်နော်
- (၃) နုံလ
- (၄) လမွမ်တူး
- (၅) မရူတန်
- (၆) တန်ပီယော်ဟူ၍ သားခြောက်ယောက်ရှိခဲ့သည်။

ဆွမ်ပေါင်ယော်၏သား ခြောက်ယောက်တွင် ခန်းဂမ်မှ ရှမ်းလူမျိုး၊ လဝမ်နော်မှ ရဝမ်လူမျိုး၊ နုံလမှ နုံလူမျိုး၊ လမွမ်တူးမှ လမွမ်နုံလူမျိုး၊ မရူတန်မှ မရူ (လော်ဝေါ)လူမျိုး၊ တန်ပီယော်မှ ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများ အသီးသီးဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာကြသည်။ ဂျိန်ဖော့လူမျိုးတို့၏ ပထမဆုံးလူသားဖြစ်သော တန်ပီယော်သည် မိမိ၏အမည်ကို ပရစ်ဝါဝွမ်ဂျားဟု ပြောင်းလဲခေါ်တွင်ခဲ့သည်။ ကင်ဆိုင်းရှာရန်မှ ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာပုံကို နောက်ဆက်တွဲပုံဖြင့် ဖော်ပြထားသည်။ ကချင်လူမျိုးဟုဆိုရာ၌ ဂျိန်ဖော့၊ ဇိုင်ဝါ၊ လော်ဝေါ၊ လာချိဒ်၊ ရဝမ်နှင့်လီဆူဟူ၍ ပြောဆိုသည့်ဘာသာစကားအရ အုပ်စု (၆) စု ပါဝင်သည်ဖြစ်ရာ၊ အုပ်စုတိုင်းတွင် မိမိတို့၏ ရိုးရာခံယူချက်များအရ အဆင့်ဆင့် ပြောဆိုမှတ်သားခဲ့ကြသော ဆင်းသက်လာပုံသမိုင်းရှိကြသည်။

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စု ဆင်းသက်လာပုံ

ဂျိန်ဖော့ အုပ်စု၏ရိုးရာအယူအဆ ခံယူချက်များအရ မျိုးနွယ်စုတို့ အပါအဝင် ကမ္ဘာသူ ကမ္ဘာသားအားလုံး ဖန်နှင့်ဆန်ခေါ် ပုဂ္ဂိုလ်က ဖန်ဆင်းခဲ့ကြောင်းအဆိုရှိသည်။ ၎င်းပုဂ္ဂိုလ်သည် စကြာဝဠာ

နှင့် မည်သည့်သက်ရှိသက်မဲ့ အရာဝတ္ထုမပေါ်ပေါက်မီ ပေါ်ပေါက် နေသူဖြစ်ပြီးအားလုံးကို ဖန်ဆင်းသူအရှင်သခင်ဖြစ်ကြောင်း ပြောကြသည်။

ဖန်နှင့်ဆန်သည် ကမ္ဘာမြေကြီး၊ စကြဝဠာနှင့်သက်ရှိသက်မဲ့ အရာခပ်သိမ်းကို မွေးဖွား (ဖန်ဆင်း) ရန်အလို့ငှာ နင်ဂေါန်ကျွန်း နှင့် ဖုန်ဂမ်ဝယ်ရွန်းဆိုသူမောင်နှံနှစ်ဖော်ကို ဦးစွာဖန်ဆင်းခဲ့သည်။ ၎င်းမောင်နှံတို့က ကမ္ဘာမြေကြီး၊ စကြဝဠာနှင့် သက်ရှိသက်မဲ့ အရာခပ်သိမ်း မွေးဖွားခဲ့သည်ဟုဆိုလေသည်။

နင်ဂေါန်ကျွန်းနှင့် ဖုန်ဂမ်ဝယ်ရွန်းတို့မှ ပေါက်ဖွားလာကြ သူတို့မှာ ကာလအတန်ကြာသောအခါ အလွန်များပြားလာလေ သည်။ ဤသို့ များပြားလာသည်နှင့်အလျောက် ကောင်းသူ၊ မကောင်းသူဟူ၍ ရောပြွမ်းနေလေရာ မကောင်းသူတို့နေ၏ ဆိုးသွမ်းမှုလွန်ကဲလာသောကြောင့် မထွမ်မထာနတ်တို့သည် မကောင်းမှုတို့ကို ပယ်ရန်အတွက် ကမ္ဘာကို ရေလွှမ်းမိုးခဲ့လေသည်။ ဤသို့ ကမ္ဘာကို ရေလွှမ်းမိုးခဲ့ရာတွင် ဂျာညီနှင့်ဂျာငါမောင်နှံတို့ ဦးစွာ မွေးဖွားသောသားမှ ပေါက်ဖွားလာခဲ့ကြသူတို့မှာ မကောင်းဆိုးဝါးများ ဖြစ်သွားကြပြီး နောက်ထပ်မွေးဖွားသော ဒရုကျနီနှင့်မဂမ်ဂင်တီတို့မှ ပေါက်ဖွားလာခဲ့ကြသူတို့မှာ ယနေ့ ကမ္ဘာသူ၊ ကမ္ဘာသားများ ဖြစ်ကြ လေသည်။

ဒရုကျနီနှင့် မဂမ်ဂင်တီတို့မှ ပေါက်ဖွားလာသော သားမှာ ကအန်လှာရှိန်ရာဖြစ်သည်။ ကအန်လှာရှိန်ရာနှင့် ဇနီးဂျန်ရှရီဖရော ငါတို့သည် တိဗက်ကုန်းမြင့်ဒေသဖြစ်သော ပုန်ရှန်ကျောဒါန်ဂါးတွင်

ပေါင်းသင်းနေထိုင်ကြစဉ် သားသုံးဦးဖွားမြင်လေသည်။ ထိုသား သုံးဦးမှာ အသားဝါ၊ အသားနီနှင့်အသားမည်းတို့ဖြစ်ကြပြီး ယနေ့ ကမ္ဘာသူကမ္ဘာသားတို့၏ အဖိုးများဖြစ်ကြသည်ဟု ပြောစမှတ်ပြုကြ သည်။ တိဗက်-မြန်မာလူမျိုးများ အပါအဝင် အရှေ့တိုင်းသား တို့သည် ဖော်ပြပါသုံးဦးအနက် အသားဝါမှပေါက်ဖွားခဲ့သူများ ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။

ရုန် တွဲ ဂမ် မှ ပေါက် ဖွားဆင်းသက် ခဲ့ သူ များအနက် ဆဋ္ဌမမြောက်သားဖြစ်သော လှာအင်ယော်၏ အမည်မှာ ဆွမ်ပေါင် ယောင်ဟု ခေါ်ဝေါ်ကြောင်းသမိုင်းအဆိုရှိပြီး ၎င်းပုဂ္ဂိုလ်မှ ကချင် မျိုးနွယ်စုများဖြစ်ကြသော ရဝမ်၊ လီဆူနှင့် ပေါင်ယောင် ဂျိန်ဖော့တို့ ပေါက်ဖွားခဲ့ကြလေသည်။ ရဝမ်၊ လာချိဒ်၊ ဇိုင်ဝါး၊ တစ်ဖန် ပေါင်ယောင် (ဂျိန်ဖော့)မှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်ခဲ့သော အနွယ်များမှာ-

- (၁) ဂရိုင် (ခေါ်) ကရိုင်
- (၂) ဝခယက်ဝါ
- (၃) မဂေါင်
- (၄) အင်ခွမ် (ခေါ်) မစောဝါဇွင်ခွမ်

တစ်ဖန်ဝခယက်ဝါနှင့် ရှင်တုံကဘန်တို့မှ ဆက်လက် ပေါက်ဖွားခဲ့ကြသော အနွယ်ကွဲများမှာ-

- (၁) မရစ်ဂမ်ကွမ်ဂါ
- (၂) လထော်ဝါနော်လွန်
- (၃) လဖိုင်ဝါဒိုင်နာလ
- (၄) အင်ဒူးဒူးဆင်း
- (၅) ပယင်တင်ဆာ

- (၆) အင်တင်ဒင်ဖန်
- (၇) ခါးရှုခါးရှာ
- (၈) မရန်ကယ်နန်နန် တို့ဖြစ်ကြသည်။

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာပုံ

ဇိုင်ဝါးအုပ်စုဝင်တို့ အစဉ်အလာပြောဆိုကြသော သမိုင်းအရ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုများအပါအဝင် ကမ္ဘာသူကမ္ဘာသားအားလုံးသည် မော်မုလွမ်ဆိုသူ ပုဂ္ဂိုလ်မှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်ခဲ့ကြကြောင်း အဆို ရှိသည်။

မော်မုလွမ်မှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်လာသူ လူသားများအနက် ကမ္ဘာကို ရေလွှမ်းမိုးခဲ့ရာတွင် ဗျူဇော်တေးဆိုသူ တစ်ဦးသာ လွတ်မြောက်လာခဲ့ကြောင်း ဗျူဇော်တေးမှ သားသုံးဦးပေါက်ဖွားရာ အရှေ့တိုင်းသားအားလုံးသည် ဆန့်ဇော်ဗျူဆိုသူ၏ အနွယ်များ ဖြစ်ကြောင်း အဆိုရှိသည်။

တစ်ဖန် ဆန့်ဇော်ဗျူမှ ဝဆန့်ဆိုသူ ပေါက်ဖွားလာရာ ထိုပုဂ္ဂိုလ်မှ ကချင်မျိုးနွယ်တို့ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာကြသည်။ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့သည် ဝဆန့်၏ ပဉ္စမမြောက်သားဖြစ်သော ရှုလာ တန်မှ ပေါက်ဖွားခဲ့ကြသူများဖြစ်ကြကြောင်း အစဉ်အလာမှတ်သား ပြောဆိုခဲ့ကြသည်။

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာပုံ

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စုဝင်တို့ အစဉ်အလာမှတ်သားပြောဆို ခဲ့သော သမိုင်းအရ ကမ္ဘာဦးအစတွင် ဂထွယ်အော်ဆိုသူပုဂ္ဂိုလ်ရှိခဲ့

ကြောင်း၊ ထိုပုဂ္ဂိုလ်က ကမ္ဘာမြေကြီး၊ စကြဝဠာနှင့်သက်ရှိသက်မဲ့ အားလုံးကို ဖန်ဆင်းခဲ့ကြောင်းအဆိုရှိခဲ့သည်။

ဂထွယ်အော်ဖန်ဆင်းထားသောလူ၊ သတ္တဝါများသည် ကာလ အတန်ကြာသောအခါ အလွန်များပြား ပွားများလာကြကာ မိုက်မဲ ဆိုးသွမ်းသူတို့အလွန်များပြားနေသောကြောင့် ကမ္ဘာကိုရေလွှမ်းမိုးခဲ့ လေသည်။ ဤသို့ ကမ္ဘာကိုရေလွှမ်းမိုးခဲ့ရာတွင် လဗျူနှင့် လနေ မောင်နှံနှစ်ဦးသာ လွတ်မြောက်လာကြကာ ယနေ့ ကမ္ဘာသူ ကမ္ဘာသားတို့သည် ထိုမောင်နှံမှပေါက်ဖွား ဆင်းသက်ခဲ့ကြသူများ ဖြစ်ကြောင်း အစဉ်အလာပြောစမှတ်ပြုကြသည်။

လော်ဝေါအုပ်စုတွင်ပါဝင်သော အိမ်ထောင်စုအနွယ်များနှင့် ထိုအနွယ်အသီးသီးကို တည်ထောင်ခဲ့သူတို့မှာ

- (၁) ရုတ်မုန်ဂင် (ခင်း)-ဂျွန်ဖောက်အိမ်ထောင်စု
- (၂) ရုတ်မုန်ဇိုက်- ရနေအိမ်ထောင်စု
- (၃) ရုတ်မုန်ချောက်- လဖောက်အိမ်ထောင်စု
- (၄) ရုတ်မုန်ထန်- ဇုန်နေ၊ ဆာနေနှင့် ဂျွန်လဖာအိမ်ထောင်စု
- (၅) ရုတ်မုန်ဖျတ်- ချော်နေ၊ ယော်နေနှင့်ခါနေအိမ်ထောင်စု
- (၆) ရုတ်မုန်ထောက်- မျှော်နေအိမ်ထောင်စု
- (၇) ရုတ်မုန်ချမ်- လနေအိမ်ထောင်စု
- (၈) ရုတ်မုန်ဂျယ်- ခေါင်နေ၊ ဘာနေအိမ်ထောင်စု
- (၉) ရုတ်မုန်အောင်- လဂျီနှင့်ဂလန်းအိမ်ထောင်စု
- (၁၀) ရုတ်မုန်ဖော့- တော်နေနှင့် ယန်နေအိမ်ထောင်စု
- (၁၁) ရုတ်မုန်ဒန်- ဂျီနေအိမ်ထောင်စု
- (၁၂) ရုတ်မုန်ဂျန်း- လဇန်အိမ်ထောင်စုတို့ဖြစ်သည်။

လာချိန်မျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာပုံ

လာချိန်အုပ်စုဝင်တို့ အစဉ်အလာမှတ်သားပြောဆိုခဲ့ကြသော သမိုင်းအရ လာချိန်မျိုးနွယ်စုတို့သည် မောအဂေါင်မခေါ် ပုဂ္ဂိုလ် အချို့မှာ ဂေါင်မအဆော်ဘော်အကျိုး၊ ကျိုးအကယိတ်၊ ကယိတ် အဆန်၊ ဆန်ဇော်ဗျူနှင့်ဗျူဇော်တေးတို့ဖြစ်သည်။ ဗျူဇော်တေး၏သား တေ့မိရောက်မှ (၁၀) ဆက်မြောက်သော ငေါ်ချမ်းဆိုသူမှ လာချိန် မျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာသည်။

ယနေ့ လာချိန်တွင်ပါဝင်သော အိမ်ထောင်စုအနွယ်များနှင့် ထိုအနွယ်ကွဲများကို တည်ထောင်ခဲ့ကြသူတို့မှာ -

- (၁) အယော်ဖော်- ဂလောင်းနှင့်မဒိန်အနွယ်များ
- (၂) မယော်နိန်- ဂျန်ချောအနွယ်
- (၃) ယော်ဟော(ဗ်)- လစွီးအနွယ်
- (၄) မယော်သိတ်- ဂမ်ခေါ်မအနွယ် စသည်တို့ဖြစ်ကြသည်။

ရဝမ်မျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာပုံ

ရဝမ်အုပ်စုဝင်တို့အစဉ်အလာမှတ်သားပြောဆိုခဲ့ကြသော သမိုင်းအရ ကမ္ဘာ့စကြဝဠာနှင့် မည်သည့်အရာဝတ္ထုမျှမရှိမီ မူလအစ တွင် ဂမိဖုန်နှင့်ကပ္ပိန်နီခေါ် ဖန်ဆင်းသခင်များရှိလေသည်။ ထိုပုဂ္ဂိုလ် နှစ်ဦးက ရှန်ဇော်ဖုန်နှင့် ရှန်ဇော်နန်ခေါ် လူသားမောင်နှံ၊ သက်ရှိ သက်မဲ့နှင့် စကြဝဠာတို့ကို ဖန်ဆင်းခဲ့ကြောင်းအဆိုရှိသည်။

ယနေ့ကမ္ဘာပေါ်တွင် နေထိုင်ကြသော လူသားတို့သည် ရှန်ဇော်ဖုန်နှင့် ရှန်ဇော်နန်တို့မှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်ခဲ့ကြသော လူသားများအနက် ကမ္ဘာကို ရေလွှမ်းမိုးခဲ့စဉ်က လွတ်မြောက်ခဲ့ကြ

သော ဒမန်းဖုန်နှင့် ဒမန်းနန်မောင်နှံတို့မှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်ခဲ့ကြ သူများဖြစ်ကြောင်း ပြောစမှတ်ပြုကြသည်။

ရဝမ်အမျိုးသားတို့သည် တိဗက်ကုန်းမြင့်ဒေသ၊ ပင်ရင်း ပေါက်ဖွားရာအရပ်ဒေသဖြစ်သော ခင်ဇူရဆုံဒေသတို့မှ ရှုအူထီခူ ထုံမန်အဒမ်၊ မဇူဒဒမ်းနှင့် ရှုဒိန်အဒမ်းတို့မှ တောင်ဘက်မွန်ရိုလီယာ ကုန်းမြင့်ဒေသဖြစ်သော မန်ရူအဒမ်း၊ ထိုမှတရုတ်နိုင်ငံ နမ်အဒမ်းနှင့် မခွမ်အဒမ်းသို့ တရွေ့ရွေ့ပြောင်းရွေ့နေထိုင်ခဲ့ကြပြီး မြန်မာနိုင်ငံ အတွင်း၌ ရဝါလ်အဒမ်းအရပ်တွင် ဦးစွာအခြေစိုက် နေထိုင် ခဲ့ကြသည်။ ဤသို့ တရွေ့ရွေ့စုန်ဆင်းနေထိုင်ခဲ့ကြရာတွင် တိဗက် ကုန်းပြင်မြင့်မှစီးဆင်းလာသော အလယ်မြစ်ကြောင်းကိုလိုက်၍ စုံဆင်းခဲ့ကြသည်ဖြစ်ရာ ယင်းသို့ အလယ်ဗဟိုရ်မြစ်ကို အစွဲပြု၍ အလယ်ဗဟိုရ်လူမျိုးရဝမ်ဟု ခေါ်ဝေါ်ကြလေသည်။ ရဝမ် အုပ်စုတွင် ပါဝင်သောအနွယ်များမှာ -

- (၁) မလန်း
- (၂) မတ်ဝန်
- (၃) လုံမိ
- (၄) ဒန်ဆာရ်
- (၅) ဒရု
- (၆) ရုမိလ်တို့ဖြစ်သည်။

လီဆူမျိုးနွယ်စုဆင်းသက်လာပုံ

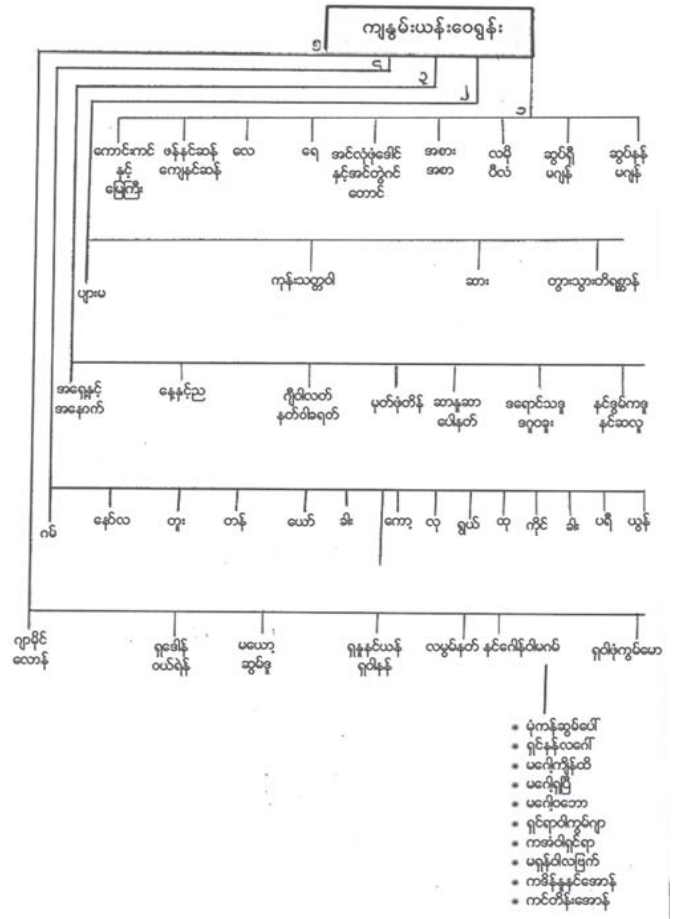
လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့ အစဉ်အလာမှတ်သားပြောဆိုကြသော သမိုင်းအရ ကမ္ဘာဦးကာလ၌ ဆွာကြီးမီးနှင့် ဆွာဆာခေါ် မောင်နှံမှ

ကမ္ဘာကို ရေလွှမ်းမိုးစဉ်အခါက လွတ်မြောက်ခဲ့ကြသူများဖြစ်ကြကာ ယနေ့ကမ္ဘာသားတို့သည် ထိုပုဂ္ဂိုလ်နှစ်ဦးမှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက်ခဲ့ ကြသူများဖြစ်ကြောင်း အဆိုရှိသည်။

ဆွာကြီးမီးနှင့် ဆွာဆာတို့မှ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားခဲ့ကြသော သူများအနက် ယနေ့မြန်မာနိုင်ငံတွင် မှီတင်းနေထိုင်လျက်ရှိကြသော လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့သည် ငွါဖီနှင့် ငွါးဖီတို့မှ တစ်ဖန်ပေါက်ဖွားခဲ့ကြ သူများဖြစ်ကြောင်း အဆိုရှိသည်။ ငွါဖီနှင့် ငွါးဖီတို့မှ ဆင်းသက် ပေါက်ဖွားခဲ့ကြသော လီဆူအုပ်စုဝင်များမှာ -

- (၁) လီကျာ
- (၂) ငွါးဇာဖာ
- (၃) နူးဖာ
- (၄) လယ်မယ်ဖာ တို့ဖြစ်ကြသည်။

ကျွမ်းယန်းဝေရွန်းမှ ကင်ဆိုင်ရှာရန်အထိ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာပုံ

ကျွမ်းယန်းဝေရွန်းမှ ကင်ဆိုင်ရှာရန်အထိ ဆင်းသက်လာပုံ

ကင်ဆိုင်ခင်းရွာရန်မှ ကချင်လူမျိုးတို့ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာပုံ

ကချင်လူမျိုးတို့ ဆင်းသက်ရာလမ်းကြောင်းများ

ကချင်လူမျိုးတို့သည် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက် မလာမီ အာသံ၊ တရုတ်နှင့် မြန်မာနယ်စပ်များဆုံရာ အရပ်တွင် နှစ်ပေါင်းများစွာ နေထိုင်ခဲ့ကြသည်။ ထိုဒေသမရောက်မီ အရှေ့ တီဗက်နှင့် ဆက်ချွန်နယ်စပ်ရှိ မွန်ရိုကုန်းမြင့်အရပ်တွင် နေထိုင်ခဲ့ ကြသည်။ ရှေးနှစ်ပေါင်းများစွာကပင် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ရှေးလူမျိုးစုတို့သည် တစ်စုပြီးတစ်စု ဝင်လာခဲ့ကြရာတွင် မြန်မာတို့က ပထမဆုံးဝင်ရောက်လာကြပြီး ကချင်လူမျိုးတို့က အရှေ့အနောက် အုပ်စုများအလယ်တွင် ဝင်ရောက်လာကြသူများဖြစ်သည်။ အလယ်မှလိုက်လာသော ကချင်လူမျိုးများမှာ အာသံနှင့် ယူနန် တစ်ဝိုက်တွင် ရှမ်းလူမျိုးတို့က နေရာယူထားပြီးဖြစ်သောကြောင့် နေရာမရှိ၍ သံလွင်မြစ်၊ မဲခေါင်မြစ်၊ ဗြဟ္မပုတ္တရမြစ်ဖျားဒေသတွင် နေထိုင်ခဲ့ကြသည်။ ယူနန်နှင့် အာသံတွင် ရှမ်းလူမျိုးတို့ အင်အား နည်းသွားသောအခါ ကချင်လူမျိုးတို့မှာ ရှေ့သို့ဆက်လက်ရွေ့လျား နိုင်ခဲ့သည်။ ထိုသို့ ဆက်လက်ရွေ့လျားလာ၍ အုပ်စုလိုက်

မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာနိုင်ချိန်မှာ လွန်ခဲ့သောနှစ်ပေါင်း ၃၃၀ နှင့် ၃၅၀ ခန့်ကဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။ အာသံနယ်မှ တစ်ဆင့် အရှေ့ဘက်သို့ ရွှေ့လာသောအုပ်စုသည် ပထမဦးစွာ ခန္တီး မြေပြန့်ဒေသတွင် ဝင်ရောက်နေထိုင်ခဲ့ကြသည်။

တောင်ဘက်သို့ဆင်းလာသော အုပ်စုကမူ ပတ်ကွိုင် တောင်တန်းကိုဖြတ်၍ ဟူးကောင်းချိုင့်ဝှမ်းသို့လာရောက်ပြီး ထိုဒေသတွင် ရှိနှင့်နေသော ရှမ်းလူမျိုးတို့နှင့်ပူးပေါင်းကာ နှစ်နေရာ တွင် ခြေကုပ်ရပြီးနောက် ခန္တီးနှင့်ဟူးကောင်းအထိ ပျံ့နှံ့ခဲ့သည်ဟု ဆိုသည်။ ထိုဒေသတွင် နေနှင့်ကြသော ရှမ်းနှင့်မြန်မာတို့မှာ ၎င်းတောင်ဘက်သို့ ရွှေ့ပြောင်းလာကြသောကြောင့် ကချင်လူမျိုး တို့သည် မိုးကောင်းနှင့်ကသာနယ်တွင်းသို့ရောက်ပြီး အနောက် တောင်ဘက်သို့ ဆက်လက်ဆင်းလာရန်မစွမ်းသဖြင့် အရှေ့ဘက်သို့ ဆက်လက်ထွက်ခွာရာမှ ဧရာဝတီမြစ်အထက်ပိုင်းမှ ဖြတ်ကျော်ပြီး ဧရာဝတီနှင့် သံလွင်မြစ်အကြားရှိဒေသသို့ ဝင်ရောက်နေထိုင်ခဲ့သည် ဟု ဆိုသည်။ ရှမ်းနှင့်ပလောင်လူမျိုးတို့မှာ တောင်ဘက် ရှမ်းပြည်နယ် ဘက်သို့ ရွှေ့ပြောင်းသွားခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။

ပင်မဂျိန်ဖော့အုပ်စုသည် ခန္တီး၏ မြောက်ဘက်အရပ်မှ တစ်ဖန် ဧရာဝတီမြစ်၏ အနောက်ပိုင်းဒေသတွင် ဝင်ရောက်နေထိုင် ကြသောအခါ လော်ဝေါ် (မရှူ) မျိုးနွယ်စုက တောင်ဘက် မေလိခမြစ်နှင့် မေခမြစ်နှစ်သွယ်ကြားသို့ ဝင်ရောက်လာခဲ့သည်ဟု ဆိုသည်။ သို့ရာတွင် မေခမြစ်တောင်ဘက်သို့ ဆင်းမလာနိုင်ခဲ့ပေ။ ဂျိန်ဖော့အုပ်စုက ဧရာဝတီမြစ်ကို ကျော်ဖြတ်လာခဲ့ပြီးနောက် တာပိန်မြစ်မြောက်ဘက်တွင် နေရာယူရာမှ လော်ဝေါ် (မရှူ)

မျိုးနွယ်စုသည် တောင်ဘက်သို့ တရုတ်-မြန်မာနယ်စပ်တစ်လျှောက် ဆင်းသက်လာကာ ဂျိန်ဖော့များနှင့်ရောနှောနေထိုင်ကြသည်ဟု ဆိုသည်။ ၎င်းတို့ထဲတွင် အတော်များများမှာ ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုမှ လဖိုင်မျိုးနွယ်စုနှင့် ရောနှောကာ ဇိုင်ဝါး (အဇီး)ခေါ် မျိုးနွယ်သစ် တစ်ခုဖြစ်လာသည် ဆိုသည်။ ထိုမျိုးနွယ်သစ်မှပင် စကားအသစ် အဆန်းများ ပေါ်ပေါက်လာသည်။ ထိုစကားသစ်နှင့် ဓလေ့သစ်မှာ လော်ဝေါ် (မရှူ)နှင့်လည်း မတူ၊ ဂျိန်ဖော့နှင့်လည်း ကွဲပြားခဲ့ သော်လည်း ထိုဇိုင်ဝါး (အဇီး)များမှာ ကချင်လူမျိုးများပင်ဖြစ်သည်။ အထက်ပါယူဆချက်မှာ အမေရိကန် သာသနာပြုဆရာ အိုလာဟင်ဆင်၏ယူဆချက်ပင်ဖြစ်သည်။

မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း မှီတင်းနေထိုင်ကြသော တိုင်းရင်းသား လူမျိုးတို့သည် မွန်ဂိုအနွယ်မှဆင်းသက်လာသူများသာဖြစ်ပြီး အုပ်စုကြီးသုံးစုခွဲကာ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ဝင်ရောက်လာကြခြင်း ဖြစ်သည်။ ကချင်လူမျိုးတို့သည် ခရစ်သက္ကရာဇ် ၇၀၀ နှင့် ၈၀၀ ခုနှစ်ခန့်မှစတင်ပြီး မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ လမ်းအသွယ်သွယ်မှ ဝင်ရောက်နေပြီဖြစ်ကြောင်း အဆိုရှိသည်။

မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာသော မွန်-ခမာ၊ တိဗက်-မြန်မာနှင့် ထိုင်း-တရုတ်အုပ်စုကြီး သုံးခုအနက် တိဗက်- မြန်မာအုပ်စုကြီးသည် မဲခေါင်နှင့် သံလွင်မြစ်မှတောင်ဘက်သို့ ဆင်းလာရာလမ်းကြောင်းကွဲ၍ ချင်းအုပ်စု၊ ကချင်အုပ်စု၊ မြန်မာ အုပ်စုနှင့် ရှေးမြန်မာအနွယ်အုပ်စုနှင့် လိုလိုမုဆိုးအုပ်စုများဟူ၍ အုပ်စုများကွဲသွားပြန်သည်။ ချင်းအုပ်စု၊ ကချင်အုပ်စုသည် သံလွင်မြစ်နှင့်ဗြဟ္မပုတ္တရမြစ်အကြားရှိ မြင့်မားလှသော ရေခဲပုံး

တောင်တန်းများကို ဖြတ်ကျော်ရန် ခဲယဉ်းသောကြောင့် ထိုတောင်တန်းကြီးကို ကွေ့ရှောင်ကာ အာသံဘက်မှမြန်မာနိုင်ငံ အတွင်းသို့ ဝင်ရောက်ခဲ့ကြသည်။ ထိုအုပ်စုတွင် ချင်းလူမျိုးတို့က ပထမဆုံးဝင်လာပြီး အနောက်ရိုးမတောင်တန်းတွင် နေရာယူသည်။ ကချင် (ခေါ်) ဂျိန်ဖော့တို့မှာ နှစ်ပေါင်းများစွာနောက်ကျပြီးမှ အထက်ပါလမ်းအတိုင်း ဝင်ရောက်လာပြန်သည်။ ၎င်းတို့ရောက်ရှိ ချိန်တွင် ချင်းနှင့်ချင်းအနွယ်တို့ နေရာယူပြီးဖြစ်သဖြင့် အရှေ့ဘက်သို့ လှည့်ကာ ခန္တီးမြေပြန့်ဒေသကိုဖြတ်၍ တြိဂံနယ်မြေအတွင်းသို့ ဆင်း သက်ခဲ့ကြသည်။ ထိုအချိန်တွင် ရှမ်းတို့အင်အားကြီးမားစွာရှိနေရာ ကချင်တို့သည် တောင်ဘက်သို့ ဆက်လက်မဆင်းနိုင်တော့ဘဲ တြိဂံ နယ်မြေနှင့် ဆွမ်ပရာဘွမ်ဒေသတို့တွင် နှစ်ပေါင်းများစွာ စောင့်ဆိုင်းခဲ့ရသည်။ ရှေးနှစ်ပေါင်း ၃၀၀ ခန့်က အောက်လက်မှ ရှမ်းများ အင်အားနည်းလာချိန်တွင်မူ တောင်ဘက်မြစ်ကြီးနား၊ ဗန်းမော်၊ ကသာဒေသများနှင့် မြောက်ပိုင်း ရှမ်းပြည်နယ်အထိ ပြိုဆင်း၍ လာကြသည်။ အင်္ဂလိပ်တို့ မြန်မာနိုင်ငံကို သိမ်းပိုက်ပြီးစ အချိန်ထိ ကချင်လူမျိုးတို့သည် အောက်ဘက်ဒေသများသို့ ဆင်းသက်နေကြဆဲဖြစ်သည်။

မြန်မာတို့ကလည်း မေခမြစ်ဝှမ်းမှ တောင်ဘက်သို့ ဆင်းလာ ရာ ကချင်ပြည်နယ်တွင် ရဝမ်၊ လာချိဒါ၊ လော်ဂေါ် (မရူ)၊ ဇိုင်ဝါး (အဇီး) လူမျိုးများ ပေါက်ဖွားကျန်ရစ်ခဲ့ကြသည်။

လိုလိုမုဆိုးအုပ်စုမှ လိုလို၊ လီဆူ၊ လားဟူနှင့် မုဆိုး၊ မိုဆိုး၊ ကောစသော အမျိုးနွယ်များပေါက်ဖွားခဲ့သည်။ လီဆူတို့ သံလွင်မြစ် အတိုင်းဆင်းလာကြပြီး မြောက်ဘက် ပူတာအို၊ တောင်ဘက်

မြစ်ကြီးနား၊ ဗန်းမော်နယ်များတွင် ဝင်ရောက်နေထိုင်ခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ၎င်းတို့ခလေ့နှင့် ဝတ်စားဆင်ယင်မှုတို့မှာ မြန်မာနှင့် ဆင်တူနေသည်။ ထို့ကြောင့် လီဆူမျိုးနွယ်စုများသည် မြန်မာနည်းတူ တိဗက်-မြန်မာအုပ်စုမှ ပေါက်ဖွားလာသည်ဟု ယုံကြည်ရသည်။

သို့ဖြစ်၍ မြန်မာနိုင်ငံမြောက်ပိုင်းတွင် အတူတကွနေထိုင်ခဲ့ ကြသော ဂျိန်ဖော့၊ ရဝမ်၊ လီဆူ၊ လာချိဒါ၊ ဇိုင်ဝါးစသည်တို့သည် ကချင် (ခေါ်) ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်အုပ်စုများတွင် ပါဝင်လာသည်။

မျိုးရိုးအမည်နှင့်အမည်မှည့်ပုံ

မြန်မာတို့၏ လူမှုဆက်ဆံရေးတွင် တစ်မိသားစု၊ တစ်အိမ်ထောင်၊ တစ်မျိုးတစ်ဆွေ စသောဝေါဟာရများမှာ သီးခြားအဓိပ္ပာယ်ဆောင်သော ဝေါဟာရများဖြစ်၍ အဓိပ္ပာယ်တစ်မျိုးစီ ရှိသည်။ ကချင်လူမျိုးတို့တွင် တစ်မိသားစု၊ တစ်အိမ်ထောင်နှင့် တစ်မျိုးလုံးကို ထင်ဂေါ် (Htinggaw) ဟူ၍ တစ်မျိုးတည်းစုပေါင်း ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ အမိအဖနှစ်ဦးနှင့်တကွ ၎င်းတို့မှ ပေါက်ဖွားလာသော သားသမီးများကို မြန်မာတို့က မိသားစုဟုခေါ်ကြသော်လည်း ကချင်လူမျိုးတို့၏ လူမှုဆက်ဆံရေးတွင် ဖခင်ဖြစ်သူကို ဦးစားပေးသောကြောင့် မိသားစုမခေါ်ဘဲ ဖသားစုဟု ခေါ်ဆိုကြသည်။ ထိုဖသားစုကို ကချင်လူမျိုးတို့က ထင်ဂေါ်ဟူ၍ပင် ခေါ်ကြသည်။

အိမ်တစ်အိမ်တွင် အတူတကွ နေထိုင်ကြသော အမိအဖနှစ်ဦး၊ သားသမီးများ၊ ချွေးမများ၊ သမက်များနှင့်မြေးများကိုလည်း ကချင်လူမျိုးတို့က ထင်ဂေါ်ဟူ၍ပင် ခေါ်ကြသည်။ ထို့ပြင် ဖခင်ကိုးကွယ်သော ရိုးရာနတ်တစ်မျိုးတည်းကို ပူဇော်ပသကြသည်။

ထို့ပြင် ဖခင်ကိုးကွယ်သော ရိုးရာနတ်တစ်မျိုးတည်းကို ပူဇော်ပသကြသည့် တစ်မျိုးလုံးကိုလည်း ထင်ဂေါ်ဟူ၍ပင် ခေါ်ကြပြန်သည်။

ဖခင်ရိုးရာနတ်တစ်မျိုးတည်းကို ပူဇော်ပသသူများမှာ တစ်အိမ်တည်းတွင် နေထိုင်ကြသည်ဖြစ်စေ၊ အိမ်ခွဲ၍ တစ်ရွာတည်းတွင် နေထိုင်သည်ဖြစ်စေ၊ ရွာတစ်ရွာစီ၌ နေထိုင်သည်ဖြစ်စေ ဖခင်တစ်ဦးတည်းမှ ဆင်းသက်လာကြသူများဖြစ်၍ ၎င်းတို့ကို စုပေါင်းကာ မျိုးစုံသို့မဟုတ် အနွယ်စုဟု ခေါ်ဆိုနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် အခြေခံအားဖြင့် ကချင်လူမျိုးတို့၏ လူမှုရေးစနစ်တွင် အနွယ်စုဟု ခေါ်ဆိုနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် အခြေခံအားဖြင့် ကချင်လူမျိုးတို့၏ လူမှုရေးစနစ်တွင် အသေးဆုံးအဖွဲ့အစည်းမှာ ဖသားစုအဖွဲ့အစည်းဖြစ်၍ ဖသားစုအဖွဲ့အစည်းများကို စုပေါင်းလိုက်ပါက အိမ်ထောင်စုများဖြစ်လာသည်။ ထိုအိမ်ထောင်စုများကိုပေါင်း၍ အမျိုးအနွယ်တစ်ခုခေါ်ဆိုနိုင်သည်။

ဖသားစုတွင် ဖခင်ဖြစ်သူက အိမ်ထောင်ဦးစီးဖြစ်သည်။ ဖသားစုတစ်စုတွင် မိဘနှစ်ပါးတို့မှ ပေါက်ဖွားလာသော သားသမီးများ ပါဝင်ရာ ထိုသားသမီးများအနက် သားများသည် အရွယ်ရောက်သည့်တိုင်အောင် မိဘနှင့်အတူ လက်ရည်တစ်ပြင်တည်း လုပ်ကိုင်စားသောက်လေ့ရှိကြသည်။ သမီးမိန်းကလေးများမှာမူ အိမ်ထောင်ကျသည်နှင့်တစ်ပြိုင်နက် သျှောင်နောက်ဆံထုံးပါသဘောအရ ခင်ပွန်းသည်နောက်သို့ လိုက်ပါသွားရသည်။ သားများသည်သာ ဖခင်၏မျိုးရိုးအမည်ကို ဆက်လက်ခံယူကြသည်။ မိခင်မျိုးရိုးအမည်ကို ဆက်ခံခြင်းမရှိချေ။

ကချင်လူမျိုးတစ်ဦးသည် မိမိ၏ဆွေမျိုးသားချင်းများကို အမျိုးစပ်ရာတွင် ဖသားစုအနေဖြင့် မဟုတ်တော့ဘဲ အိမ်ထောင်စု အနေဖြင့် ဆွေမျိုးစပ်ကြရသည်။ ကချင်မျိုးနွယ်စု ခြောက်မျိုးစလုံး တွင် အမျိုးသမီးဖြစ်စေ၊ အမျိုးသားဖြစ်စေ ဖခင်မျိုးရိုးကိုလိုက်၍ ပေးထား သောအမည်နာမများရှိသည်။

ဤသို့ အနွယ်တူသူတိုင်း၊ မျိုးရိုးတူသူတိုင်းကို ကချင်လူမျိုး များက ညီအစ်ကိုမျိုး ဟု အသိအမှတ်ပြု၍ သွေးရင်းသားရင်းကဲ့သို့ သဘောထားကြသည်။ ထို့ကြောင့် ကျေးရွာတစ်ရွာတွင် စုပေါင်း နေထိုင်ကြသူများမှာ အမျိုးတူ၊ အနွယ်တူ၊ သွေးတူ၊ သားတူများ ဖြစ်နေကြသည်။ တစ်ခါတစ်ရံအနွယ်တူ၊ အမည်တူသော ဖသားစု များသည် တစ်စုနှင့်တစ်စု မိုင်ပေါင်းများစွာ ဝေးကွာသော နေရာ ဒေသများတွင် တသီးတခြား နေထိုင်ကြသော်လည်း အနွယ်တူ မှန်လျှင် တစ်သွေးတည်း၊ တစ်သားတည်း၊ အိမ်ထောင်တစ်စုတည်း ဖြစ်သည်ဟု ကချင်လူမျိုးတို့က ခံယူကြသည်။

ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့တွင် ဂျိန်ဖော့၊ ရဝမ်၊ လီဆူ၊ လာချိဒါ၊ လော်ဝေါ၊ ဇိုင်ဝါးဟူသော မျိုးနွယ်စုခြောက်မျိုးပါရှိရာ ၎င်းမျိုးနွယ်စု ဝင်များသည် အနွယ်တစ်မျိုးနှင့်တစ်မျိုး အမည်မှည့်ခေါ်ပုံ မတူညီ ကြပေ။ သို့သော် ကချင်တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုခြောက်မျိုးစလုံးတွင် မျိုးရိုးအမည်များရှိပြီး ထိုမှ မျိုးနွယ်စုအမည်များ ထပ်ဆင့်ကွဲပြားလာ ကြသည်။ ထပ်ဆင့်ကွဲပြားလာသော မျိုးနွယ်စုအမည်များသည် အချို့မျိုးနွယ်စုအမည်တူကြသည်။ အချို့မျိုးနွယ်စုများမှာ မှေးမှိန် ပျောက်ကွယ်သွားပြီဖြစ်ကြောင်း သိရှိရသည်။

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စု၏အမည်နှင့်အမည်မှည့်ပုံ

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုများတွင် မျိုးရိုး (သို့မဟုတ်) မျိုးနွယ်အမည် များရှိသည်။ မူလ အဓိကမျိုးရိုးမှာ အောက်ပါအတိုင်း (၁၀) မျိုး ရှိသည်-

- (၁) မရစ် (Marip)
- (၂) လထော် (Lahtaw)
- (၃) လဖိုင် (Lahpai)
- (၄) အင်ခွန် (Nhkum)
- (၅) မရန် (Maran)
- (၆) ဂျာဆင်း (Jasen)
- (၇) ရောင်ခွမ် (Yawng Hkum)
- (၈) ခါးရှား (Hlkasha)
- (၉) မဂေါင် (Magawng)
- (၁၀) တိန်မိုင်နော် (Ting Mai Naw)

ဖော်ပြပါ မူလအဓိကမျိုးရိုးတစ်ခုစီမှ နေထိုင်ရာဒေသ အလုပ် အကိုင်အစရှိသည်တို့အပေါ်မူတည်၍ အိမ်ထောင်စုအမည်များ ထပ်မံကွဲပြားလာကြသည်။ ဂျိန်ဖော့လူမျိုးတို့သည် အမည်မှည့် ဆိုရာ၌ မွေးဖွားရာ အမှတ်စဉ်ကို အမျိုးသားနှင့်အမျိုးသမီး သီးခြားစီ ခွဲ၍ သတ်မှတ်ထားသည်။ အမျိုးသားသပ်သပ်၊ အမျိုးသမီးသပ်သပ် အစဉ်အတိုင်းရေတွက်ခြင်းဖြစ်သည်။ ဤသို့ ရေတွက်ရာ၌ အသေမွေးခြင်းနှင့် မွေးဖွားပြီးမှသေဆုံးခြင်းတို့ကို ဆက်လက် ရေတွက်သွားသည်။

၎င်းတို့မှာ-

စဉ်	သား	သမီး
ပထမ	ဂမ် (Gam)	ကော့ (Kaw)
ဒုတိယ	နော် (Naw)	လု (Lu)
တတိယ	လ (La)	ရွယ် (Roi)
စတုတ္ထ	တူး (Tu)	ထု (Htu)
ပဉ္စမ	တန် (Tang)	ကိုင် (Kying)
ဆဋ္ဌမ	ယော် (Yaw)	ခါး (Hka)
သတ္တမ	ခါး (Hka)	ကိန် (kying)
အဋ္ဌမ	ရှုရွယ် (Sha Roi)	ယွန် (Yun)
နဝမ	ယွန် (Yun)	ကိန် (Kying)
ဒသမ	ကိန် (Kying)	ကိန်နန်း (Kying Nang)

ရဝမ်မျိုးနွယ်စု၏မျိုးရိုးအမည်နှင့် အမည်မှည့်ပုံ

ရဝမ်မျိုးနွယ်တို့သည် ၎င်းနေထိုင်ရာဒေသကိုလိုက်၍ ဒရု (Daru) ဒေသရှိရာ ရဝမ်မျိုးများ၊ ရမိထီး (Rame Hti) ဒေသရှိ ရဝမ်မျိုးများဟု ခွဲခြားသတ်မှတ်နိုင်သည်။ ဒရုဒေသသည် ရုံးခန့်နှင့် အင်မိုင်ခဒေသဖြစ်ပြီး ၎င်းဒေသ၌ နေထိုင်သောရဝမ်လူမျိုးတို့တွင် အဓိကမျိုးရိုး (၁၀) မျိုးရှိသည်။

- (၁) ရမိလ် (Ramile)
- (၂) အနမ်းဖိုင် (Anam Hpai)
- (၃) အခီးဖိုင် (Ahki Hpai)
- (၄) ဇာဟင် (Za Hin)

- (၅) ထလု (Hta Lu)
- (၆) ဒရုဝမ်ငန်း (Daru Wang)
- (၇) ဖီဝမ်ငန်း (Zewang)
- (၈) ဇာဖန် (Zahpong)
- (၉) ထရုံ (Htarung)
- (၁၀) ဖရန်ဂန် (Hparang Gang) တို့ဖြစ်သည်။

ရမိထီးဒေသသည် အင်မိုင်ခအနီးတစ်ဝိုက်ဒေသဖြစ်ပြီး ၎င်းဒေသရှိ ရဝမ်လူမျိုးတို့တွင် အဓိကမျိုးရိုး (၁၄) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ဇန်ဟီး (Zanghi)
- (၂) မန်ဂရာဒန် (Manggya Dang)
- (၃) ရေဒမ်ဝမ် (နံ) (Redam Wang)
- (၄) ရန်ဆင်
- (၅) ဒဟွမ် (Dahum)
- (၆) ဒင်ခန် (Ding Hkang)
- (၇) ငါရာ (Ngaya)
- (၈) ခန်ထီး (Hkanghti)
- (၉) လဝမ်ငန်းဒေါင် (Lawang Dawng)
- (၁၀) ဒဟာဝမ် (နံ) (Daha Wang)
- (၁၁) နော်ရိန် (Nawran)
- (၁၂) ထဒေါင် (Htadawng)
- (၁၃) ဒီဇီ (Hkizi)
- (၁၄) မရိုင် (Marai) တို့ဖြစ်သည်။

ဒမန်မရမ်မျိုးနွယ်စုသည် ထိန်နိုင်ငံဒေသဖြစ်သော မီးရထားလမ်းတစ်လျှောက်ဒေသတွင်ရှိပြီး ၎င်းဒေသရှိ ရဝမ်များကို လုံမိ (Lung Mi) ဟူ၍ မှည့်ခေါ်ကြသည်။ လုံမိလူမျိုးတို့ကို ခရန်ခူး (Hkrang Hku) ဒေသရှိ ရဝမ်လူမျိုးများနှင့် မကျန်ဒိန် (Machyang Ding) ဒေသရှိ ရဝမ်လူမျိုးများဟူ၍ ခွဲခြားထားသည်။ ရဝမ်လူမျိုးတို့သည် မိမိသားသမီးများအတွက် နံပါတ်စဉ်အလိုက် သတ်မှတ်ခေါ်ဝေါ်သော နာမည်အခေါ်ဝေါ်များရှိသည်။ နေရာဒေသပြောဆိုသော ဘာသာစကားကို လိုက်၍ အနည်းငယ်ကွဲပြားမှုရှိသည်။

စဉ်	သား	သမီး
ပထမ	ဖုန် (Hpone)	နန် (Nang)
ဒုတိယ	ဒူ (Doo)	နင် (Nen)
တတိယ	ကွင် (Kwin)	ချန် (Chang)
စတုတ္ထ	ရှင် (Shin)	ကူ (Ku)
ပဉ္စမ	ဇင် (Zing)	ဂေါင် (Gawng)
ဆဋ္ဌမ	ဖိ (Hpi)	တမ် (Tam)
သတ္တမ	ရောင် (Yong)	တီ (Hti)

လီဆူမျိုးနွယ်စု၏ မျိုးရိုးအမည်နှင့် အမည်မှည့်ပုံ

လီဆူမျိုးနွယ်စုတွင် ယခင်က မျိုးရိုး (ခေါ်) မျိုးနွယ်စုအမည်ဟူ၍ သီးသန့်မရှိခဲ့သော်လည်း လီဆူလူမျိုးများ သွားလာလုပ်ကိုင်နေထိုင် စားသောက်ပုံကိုလိုက်၍ အမည်မှည့်ခေါ်ရာမှ မျိုးရိုးအမည်များဖြစ်ပေါ်လာခဲ့သည်။ လီဆူလူမျိုးများတွင် အဓိက မျိုးရိုး (၅) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ငွါးဇာဖ (Ngwa Zahpa)
- (၂) နူးဖ (ခေါ်) နူးဇာဖ (Nu Hpa or Nu Zahpa)
- (၃) ဂျေဇာဖ (ခေါ်) ဗျာဖ (Ja Nahpa or Bya Hpa)
- (၄) လေမယ်ဖ (Leme Hpa)
- (၅) ဝေါဖ (Wo Hpa) တို့ဖြစ်ပြီး ၎င်းတို့မှ အိမ်ထောင်စုများ ထပ်ဆင့်ကွဲပြားလာသည်။ လီဆူလူမျိုးတို့သည် မျိုးရိုးအမည်နှင့် မွေးအမှတ်စဉ်အမည်ကိုပေါင်း၍ မှည့်ခေါ်လေ့ရှိသည်။

စဉ်	သား	သမီး
ပထမ	တား(Ta)	မာချ်တား (Mrgh Ta)
ဒုတိယ	လရဲ့ (Lye)	မာချ်လရဲ့ (Mrgh Lye)
တတိယ	ဆာ (Sa)	မာချ်ဆာ (Mrgh Sa)
စတုတ္ထ	စီ (Shin)	မာချ်စီ (Mrgh Si)
ပဉ္စမ	ဝူ (Wu)	မာချ်ဝူ (Mrgh Wu)
ဆဋ္ဌမ	လူ (Lu)	မာချ်လူ(Mrgh Lu)
သတ္တမ	ချီ (Chi)	မာချ်ချီ (Mrgh Chi)
အဋ္ဌမ	ပါ (Pa)	မာချ်ပါ (Mrgh Pa)
နဝမ	ချူ (Chyu)	မာချ်ချူ (Mrgh Chyu)
ဒသမ	ရီ (Shi)	မာချ်ရီ (Mrgh Shi)

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စု၏ မျိုးရိုးအမည်နှင့် အမည်မှည့်ပုံ

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စုများ၏ အဓိကမျိုးရိုး (ခေါ်) မျိုးနွယ်စုအမည် (၁၀) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ဇော်ဘုတ် (Zaw Bouk)
- (၂) ဇန်နေ (Zang Ne)

- (၃) ခေါင်နေ့ (Hkawng Ne)
- (၄) လနေ့ (La Ne)
- (၅) ဘနေ့ (Ba Ne)
- (၆) တော်နေ့ (Tau Ne)
- (၇) ချော်နေ့ (Chaw Ne)
- (၈) ဆော်နေ့ (Saw Ne)
- (၉) ယော်နေ့ (Yawu Ne)
- (၁၀) ဖောက်နေ့ (Hpawk Ne) တို့ဖြစ်သည်။

မျိုးရိုး (၁၀) မျိုးအပြင် ဘောနေ့၊ လန်းနေ့၊ လဖောက်နေ့၊ မျှော်နေ့၊ ထန်နေ့ စသောမျိုးရိုးများလည်းရှိသေးသည်။ အထက်ပါ မျိုးရိုး (၁၀) မျိုးသည် အဓိကကျသော မျိုးရိုးအမည်များဖြစ်သည်။ ၎င်းမျိုးရိုး (၁၀) မျိုးမှ အိမ်ထောင်စုများ ထပ်ဆင့်ကွဲပြားလာသည်။ လော်ဝေါ်လူမျိုးများ၏ အမည်မှည့်ခေါ်ပုံမှာ ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများနှင့် မတူပေ။ လော်ဝေါ်လူမျိုးများအမည်မှည့်ရာတွင် ဖခင်အမည်၏ နောက်ဆုံးစာလုံးကိုယူ၍ သားသမီးအမည်၏ ပထမစာလုံးအဖြစ် မှည့်ခေါ်အသုံးပြုသည်။ မွေးအမှတ်စဉ်ဟူ၍ သီးခြားမရှိပေ။

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စု၏ မျိုးရိုးအမည်နှင့်အမည်မှည့်ပုံ

- လာချိဒ်မျိုးနွယ်စု၏ အဓိကမျိုးရိုး (ခေါ်) မျိုးနွယ်စုအမည်
- (၅) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ
    - (၁) မဒိန်(Mading)
    - (၂) ဂလောင်း (Galau)
    - (၃) လနမ် (Lanam)

- (၄) ဂျောင်ချော် (Jawn Chaw)
  - (၅) လဂွေ (Lagwigwi) တို့ဖြစ်သည်။
- ယင်းအဓိကမျိုးရိုးအမည် (၅) မျိုးမှာ မိမိတို့နေထိုင်ရာဒေသ ကိုလိုက်၍ အိမ်ထောင်စုများ ထပ်မံကွဲပြားလာသည်။ လာချိဒ်လူမျိုး တို့၏ အမည်မှည့်ခေါ်ပုံမှာ လော်ဝေါ်လူမျိုးတို့ကဲ့သို့ ဖခင်အမည်၏ နောက်ဆုံးစာလုံးကိုယူ၍ သားသမီးအမည်၏ပထမဆုံးစာလုံးအဖြစ် မှည့်ခေါ်ကြသည်။ မိမိသားသမီးများ၏ မွေးအမှတ်စဉ်အမည်ဟူ၍ သီးခြားသတ်မှတ်ထားခြင်းမရှိသော်လည်း သားများအမည်နှင့် သမီးများအမည်ကို ခွဲခြားသတ်မှတ်ထားသော စကားလုံးများ ရှိပါသည်။

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စု၏ မျိုးရိုးအမည်နှင့် အမည်မှည့်ခေါ်ပုံ

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတွင် အဓိကမျိုးရိုး (ခေါ်) မျိုးနွယ်စု (၁၅) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) မွီဖူ (Mwihpu)
- (၂) ချမ်လွတ် (ChamLut)
- (၃) ဒေါ်ရှီ (Dawshi)
- (၄) နွမ်ဖော (Nundaw)
- (၅) ဒွမ်ဖော (Dumhpau)
- (၆) မိရှီ (Myishi)
- (၇) ဖကောန် (Hpakawn)
- (၈) ဇုန်းဝါ (Zunwa)
- (၉) ကျိန်ယူ (Chyinyu)

(၁၀) ဖောင်ရမ် (Hpauyam)

(၁၁) မွီဟော (Mwihaw)

(၁၂) ဒေါင်မော် (Daumau)

(၁၃) ဇင်ဟန် (Zinghang)

(၁၄) မလန် (Malang)

(၁၅) ဇင်ထုန်း (Zinghtung) တို့ဖြစ်သည်။ အထက်ပါမျိုးရိုး

(၁၅) မျိုးမှအိမ်ထောင်စုများ ထပ်ဆင့်၍ ကွဲပြားလာသည်။ ဇိုင်ဝါး မျိုးနွယ်များ၏ အမည်မှည့်ခေါ်ပုံမှာ ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများနှင့်တူညီ သည်။ မွေးအမှတ်စဉ်အမည်မှာ ဂျိန်ဖော့မွေးအမှတ်စဉ်အတိုင်း အမျိုးသားနှင့်အမျိုးသမီး သီးခြားစီခွဲ၍ သတ်မှတ်ထားသည်။ ၎င်းမွေး အမှတ်စဉ်နှင့် မျိုးနွယ်စုအမည်ကို တွဲ၍ ဂျိန်ဖော့မျိုးများ၏ အမည်ကဲ့သို့ ခေါ်ကြသည်။

ဘာသာစကား

ကချင်ဘာသာစကားဖြစ်ပေါ်လာပုံ

ကချင်လူမျိုးတို့၏ဘာသာစကားကို သေချာစွာ ဆန်းစစ်လိုက် ပါက ရှေးဟောင်းတိဗက်လူမျိုးတို့၏ ဘာသာစကားမှ ဆင်းသက် ပေါက်ဖွားလာသည်ဟု ဆိုကြသည်။ လေယူလေသိမ်းနှင့်အဆွဲအငင် မှာလည်း တိဗက်စကားပြောဟန်အတိုင်းပင်ဖြစ်သည်။ စကားလုံး များ၏ လေးပုံတစ်ပုံခန့်မှာ ဧကဝဏ္ဏဝေါဟာရများဖြစ်၍ ကျန်စကားလုံးများမှာ အသံနှစ်သံထွက်ဝေါဟာရများဖြစ်သည်။ ဝါကျအဆုံးတိုင်းတွင်လည်း တိဗက်စကားကဲ့သို့ပင် အသံရှည်ဖြင့် အဆုံးသတ်လေ့ရှိသည်။ ကချင်လူမျိုးတို့က “အေး”ဟူသော အသံရှည်ဖြင့် အဆုံးသတ်လေသည်။

ကချင်စကားမှာ မြန်မာစကားနှင့်လည်း အလွန်နီးစပ်နေပြန် သည်။ အခြေခံစကားလုံးများအနက် လေးပုံတစ်ပုံခန့်မှာ မြန်မာ စကားလုံးများနှင့်ကိုက်ညီနေသည့်အပြင် သဒ္ဒါမှာလည်း မြန်မာသဒ္ဒါ အတိုင်း ဖြစ်နေပြန်သည်။ ကချင်စကားတွင် မရှိသောဝေါဟာရများ

ကိုလည်း မြန်မာဝေါဟာရအတိုင်း သုံးစွဲနေပြန်သည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်စကားသည် တိဗက်စကားနှင့်မြန်မာစကားကို ဆက်စပ်ပေးရာ ပေါင်းကူးတံတားဖြစ်သည်ဟုဆိုနိုင်သည်။

ကချင်စကားကိုသုံးစွဲကြသော တိုင်းရင်းသားကချင်လူမျိုးများ သည် နေရာဒေသကိုလိုက်၍ မိမိတို့စကားနီးစပ်ရာနေထိုင်ကြသော အိမ်နီးနားချင်းလူမျိုးတို့၏ စကားများကိုယူငင်သုံးစွဲခြင်းကြောင့် ယင်းတို့၏ဝေါဟာရများမှာ တဖြည်းဖြည်းကြွယ်ဝလာသည်။

အနောက်ဘက်အာသံနယ်စပ်တွင် သုံးစွဲနေသော ကချင် စကားတွင် နာဂစကားလုံးများနှင့် ကူကီးချင်းစကားလုံးများပါဝင်၍ အရှေ့ဘက် တရုတ်-မြန်မာနယ်စပ်အနီးတစ်ဝိုက်တွင်သုံးသော ကချင်စကားများတွင် တရုတ်စကားလုံးများရောနှောနေပြန်သည်။ ဤသို့ ကချင်စကားလုံးများထဲတွင် အခြားလူမျိုးများ၏ စကားလုံးများ ရောနှောပါရှိနေသကဲ့သို့ ကချင်တောင်တန်းဒေသရှိ အခြားလူမျိုး များ၏ စကားလုံးများတွင်လည်း ကချင်စကားလုံးများရောနှောကာ သုံးစွဲလျက်ရှိသည်။

ကချင်လူမျိုးတို့ပြောဆိုသုံးနှုန်းသောစကားများမှာ နေရာ ဒေသ၊ အမျိုးအနွယ်နှင့် စကားအုပ်စုကိုလိုက်၍ ကွဲပြားခြားနား တတ်ရာ တစ်ခါတစ်ရံတွင် တောင်တစ်တောင်၌ စကားတစ်မျိုးထွန်း သည်ဟု ဆိုရလောက်အောင်ပင် သုံးနှုန်းသောစကားများ ပေါ်ကြွယ် လှသည်။ ဂျိန်ဖော့စကားတစ်မျိုးတည်းကိုပင် အာသံနယ်စပ်နှင့် ဟူးကောင်းချိုင့်ဝှမ်းဒေသတွင် တစ်မျိုး၊ မေခနှင့်မေလိခမြစ်ဝှမ်းတွင် တစ်မျိုး၊ အရှေ့ဘက်က တရုတ်ပြည်နယ်စပ်တစ်လျှောက်တွင်တစ်မျိုး ပြောဆိုကြသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်လူမျိုးတို့၏

ဘာသာစကားကို အခြေခံအားဖြင့် လေးမျိုးခွဲခြားနိုင်ပေရာ ၎င်းတို့မှာ ဂျိန်ဖော့စကား၊ လော်ဝေါ (မရှု)စကား၊ ရဝမ်စကား၊ လီဆူစကား ဟူ၍လေးမျိုးရှိသည်။ လာချိဒ်(လရီ)စကားနှင့် ဇိုင်ဝါး (အဇီ)စကား တို့သည် လော်ဝေါ (မရှု)စကားနှင့် အခြေခံအားဖြင့် တူညီသည်။ ထို့ကြောင့် လော်ဝေါ (မရှု) စကားကိုအခြေခံ၍ လာချိဒ် (လရီ) စကားနှင့် ဇိုင်ဝါး (အဇီ) စကားဖြစ်ပေါ်လာသည်ဟု ယူဆရသည်။

ထို့ပြင် ဂျိန်ဖော့စကားနှင့် ဇိုင်ဝါး (အဇီ)စကားတို့မှာလည်း အလွန်နီးစပ်သည်။ ဇိုင်ဝါး (အဇီ)စကားကို ဂျိန်ဖော့စာဖြင့် ရေး၍ လည်းရသည်။ ၎င်းဘာသာစကားများ၏ ဆက်သွယ်မှုကိုကြည့်လျှင် ဂျိန်ဖော့စကားနှင့် ဇိုင်ဝါး(အဇီ)စကားမှာ နီးစပ်သည်။ ဇိုင်ဝါး (အဇီ) စကားနှင့်လာချိဒ်(လရီ)စကားနီးစပ်သည်။ လာချိဒ် (လရီ)စကားနှင့် လော်ဝေါ (မရှု)စကားမှာလည်း နီးစပ်သည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။ ရဝမ် စကားနှင့် လီဆူစကားသည် အခြားစကားများနှင့် သိသာစွာ ကွာခြားသည်။ သို့သော် ကချင်စကားအားလုံးသည် အခြေခံသဒ္ဒါ၊ အသုံးအနှုန်းနှင့် အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက်တွင်လည်း တူညီကြသည်။

ကချင်စကားတွင် လူမျိုးစုနှင့်ဒေသကိုလိုက်၍ ကွာခြားမှု ရှိသော်လည်း ဂျိန်ဖော့စာ၊ လီဆူစာ၊ ရဝမ်စာ၊ လော်ဝေါ(မရှု)စာ တို့ကို စာပေအဖြစ် တီထွင်ထားပြီးနောက်ပိုင်းတွင် ကချင်စကား သည် ပို၍စနစ်ကျလာသည်။ ဝေါဟာရမှာလည်း တိုးတက်လာ သကဲ့သို့ ပို၍လည်း ခိုင်မာလာခဲ့သည်ကို တွေ့ရှိရသည်။

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဘာသာစကား

ဂျိန်ဖော့စကားသည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် လူသုံးအများဆုံး စကားဖြစ်သည်။ ၁၈၉၅ ခုနှစ်မှစ၍ ဟင်ဆင်ဆိုသူ အမေရိကန်

သာသနာပြုဆရာကြီးက ရောမအက္ခရာကို အသုံးပြု၍ ဂျိန်ဖော့စာကို တီထွင်ပေးခဲ့သည်။ အခြားစာပေမရှိသေးသော ကချင်လူမျိုးများကလည်း ဂျိန်ဖော့စာပေကို သင်ကြားလေ့လာခဲ့ကြရာမှ ဂျိန်ဖော့စာတတ်သူများပေါများလာကာ ဂျိန်ဖော့စကားမှာ လူသုံးများသော စကားတစ်ရပ်ဖြစ်လာခဲ့သည်။ သို့သော် ဂျိန်ဖော့စကားမှာ နေရာဒေသကိုလိုက်၍ လေယူလေသိမ်း၊ ဟူးကောင်းဂျိန်ဖော့၊ ဒုလင်ဂျိန်ဖော့နှင့် ထိန်နိုင်ဂျိန်ဖော့တို့သည် ဂျိန်ဖော့စကားတစ်မျိုးတည်းကို သုံးစွဲကြသော်လည်း အသံနေ၊ အသံထားတို့သည် အနည်းအကျဉ်းစီ ကွဲပြားကြသည်။

အများသုံးဂျိန်ဖော့စကားသည် ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုအားလုံးနားလည်နိုင်သောစကားဖြစ်သည်။ ဆရာ ဟင်ဆင်ဂျိန်ဖော့စာပေတီထွင်စဉ်က အများသုံးဂျိန်ဖော့စကားကို အခြေခံခဲ့သည်။ ယင်းသို့ စာပေလည်းရှိပြီးဖြစ်၍ အများသုံးဂျိန်ဖော့စကားသည် ကချင်လူမျိုးစုတို့၏ ဘုံစကားအဖြစ် ရပ်တည်လျက်ရှိသည်။

ခူးဂျိန်ဖော့စကားကို မေခနှင့်မေလိခမြစ်ဖျားဒေသတွင် ပြောဆိုကြသည်။ ခူးစကားသည် ဂျိန်ဖော့စကား၏ပင်ရင်းစကားဖြစ်သည်။ အခြားဘာသာစကားရောနှောမှုလည်း နည်းပါးသည်။ ဝေါဟာရလည်း ကြွယ်ဝသည်။ အများသုံး ဂျိန်ဖော့စကားတွင်ပါဝင်သော ဝေါဟာရများစွာတို့သည် ခူးစကားမှလာသော ဝေါဟာရများပင်ဖြစ်သည်။

ဟူးကောင်းဂျိန်ဖော့စကားသည် ဟူးကောင်းချိုင့်ဝှမ်းဒေသတွင် ပြောဆိုသောစကားဖြစ်သည်။ နာဂ၊ ချင်း၊ ရှမ်း၊ ဗမာ စသော စကားများရောနှောလျက်ရှိသည်။

ထိန်နိုင်ဂျိန်ဖော့စကားသည် ဗန်းမော်ခရိုင်အရှေ့ပိုင်းတွင် ပြောဆိုသောစကားဖြစ်သည်။ ထိန်နိုင်စကားတွင် ဗမာဝေါဟာရများ ရောနှောလျက်ရှိသည်။

ဂေါင်ရီဂျိန်ဖော့စကားသည် ဗန်းမော်ခရိုင်အရှေ့ပိုင်းတွင် ပြောဆိုသောစကားဖြစ်သည်။ လေယူလေသိမ်းမှာ တရုတ်သံဝဲပြီး ဇိုင်ဝါး (အဇီး) ဝေါဟာရရောနှောလျက်ရှိသည်။

ဒုလင်ဂျိန်ဖော့စကားမှအပ ကျန်ဂျိန်ဖော့စကားများသည် အခြေခံအားဖြင့် အတူတူပင်ဖြစ်သည်။ လေယူလေသိမ်းနှင့် အသံနေအသံထားတွင်သာကွာခြားသည်။ တစ်နယ်နှင့်တစ်နယ် ပြောဆိုသော စကားများကို အချင်းချင်းနားလည်နိုင်သည်။ ဒုလင်ဂျိန်ဖော့စကားသည် ဆွမ်ပရာဘွမ်၊ အင်ဂျန်းယန်၊ ပူတာအိုနယ်တို့တွင်နေထိုင်သော ဒုလင်မျိုးနွယ်တို့ ပြောဆိုသောစကားဖြစ်သည်။ ဒုလင်ဝေါဟာရ အခြေခံများသည် အခြားဂျိန်းဖောဘာသာစကားများနှင့် ကွာခြားခြင်းမရှိချေ။ သို့သော် ဒုလင်စကားသည် လေယူလေသိမ်းနှင့် အသံနေအသံထားအလွန်ဝဲသည်။ အလွန်လျှာလေးအာလေးဖြစ်သည်။ ဒုလင်ဂျိန်ဖော့များမှအပ မည်သူမျှ နားမလည်နိုင်ချေ။ ၎င်းတို့ကမူ အခြားဂျိန်ဖော့စကားများကို နားလည်ကြသည်။

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စုတို့၏ဘာသာစကား

ကချင်လူမျိုးတို့၏ဘာသာစကားလေးမျိုးအနက်မှ လော်ဝေါ (မရှူ)စကားမှာ ဒုတိယလူသုံးအများဆုံးဖြစ်သည်။ လော်ဝေါမျိုးနွယ်စု၏ဘာသာစကားနှင့်ပတ်သက်၍ တိုင်းရင်းသား ယဉ်ကျေးမှု

ရိုးရာဓလေ့ထုံးစံများ (ကချင်)စာအုပ်တွင် အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြထားသည်-

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စု၏ဘာသာစကားသည် မြန်မာစကား နှင့် အဓိပ္ပာယ်တူသော စကားလုံးပေါင်းမြောက်မြားစွာ ပါဝင်ခြင်းကြောင့် လော်ဝေါ်စကားနှင့် မြန်မာစကားမှာ အခြေခံတစ်ခုတည်းမှ ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာကြောင်း ထင်ရှားသည်။ လော်ဝေါ်စကားမှာ ကချင်စကားတစ်မျိုး ဖြစ်သော်လည်း စကားအသုံးအနှုန်းနှင့်တကွ ဝါကျဖွဲ့စည်းပုံနှင့် ဥပမာဆောင်ပုံတို့မှာ ဂျိန်ဖော့စကားထက် မြန်မာစကားဘက်သို့ပို၍ နီးစပ်သည်။ လော်ဝေါ်စကားမှာလည်း ဂျိန်ဖော့စကားကဲ့သို့ပင် နေရာဒေသနှင့် ပြောဆိုသုံးနှုန်းသော လူတို့၏အနွယ်ကို လိုက်၍ ကွဲပြားခြားနား ပြန်ရာသာမန်လော်ဝေါ်၊ ဇိုင်ဝါး (အဇီး)နှင့် လာချိန် (လရီ) စကားဟူ၍ သုံးမျိုးကွဲပြားပြန်သည်။ သာမန်လော်ဝေါ်စကားကို လော်ဝေါ်စကားပြောသူတိုင်းက နားလည်လွယ်သော်လည်း ဒေသကိုလိုက်၍ အချို့စကားကို အချင်းချင်းနားလည်ကြသကဲ့သို့ နားမလည်သည်လည်းရှိသည်။ သာမန်အားဖြင့် စကား(၅)မျိုးရှိရာ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) အာရှေး
- (၂) ရုမော (ဝါ) လောင်ဆူ
- (၃) ဇောင်းဘုတ် (ဝါ) ဇော်ဇော်
- (၄) လကင်
- (၅) ဂယန်းနေ့တို့ဖြစ်သည်။

ဝါမြစ်စကား၊ ဖောင်ဂျားစကား၊ မြစ်ရှုဇော်စကားတို့မှာ နေထိုင်ရာဒေသအလိုက် အသံနေအသံထား ကွဲပြားခြင်းသာ

ဖြစ်သည်။ အဆိုပါစကားငါးမျိုးအနက် ဇော်ဇော်စကားကို လော်ဝေါ်စကားပြောသူတိုင်းက နားလည်နိုင်ကြပေသည်။ မြစ်ကြီးနားနှင့်ဗန်းမော်မြို့အနီးတစ်ဝိုက်တွင် သုံးစွဲသော လော်ဝေါ်စကားမှာ သာမန်လော်ဝေါ်စကားမဟုတ်တော့၍ ဇိုင်ဝါး (အဇီး) စကား၊ လာချိန်(လရီ)စကားတို့နှင့်များစွာတူသောစကားဖြစ်သည်။

ထိုစကားကို တောင်ဘက်ရှမ်းပြည်နယ်အထိပင် သုံးစွဲလျက်ရှိရာ အန့်ဂေါ်အုန်ဂေါ်ဟုခေါ်သည်။ လော်ဝေါ်လူမျိုးထဲမှပင် ဇောင်းဘုတ်အမျိုးအနွယ်များက သီးခြားသုံးနှုန်းသော စကားရှိပြန်ရာ ထိုစကားမျိုးကို ဇောင်းဘုတ်စကားဟုခေါ်သည်။

ဤသို့ အနွယ်ကိုလိုက်၍သော်လည်းကောင်း၊ ဒေသကိုလိုက်၍သော်လည်းကောင်း စကားအသုံးအနှုန်းကွဲပြားခြားနားလျက်ရှိရာ၊ အချို့သောဒေသများ၌ လော်ဝေါ်ရွာတစ်ရွာနှင့် တစ်ရွာပင် စကားအသုံးအနှုန်းမတူရုံသာမက တစ်ရွာမှ သုံးသော စကားကိုပင် တစ်ရွာမှ နားမလည်နိုင်အောင် ရှိလေသည်။ မေခမြစ်အထက်ပိုင်းရှိ လော်ဝေါ်နယ်အတွင်း လကင်ဝါရုတ်၊ တေးမြည်၊ မြီလောင်စသော ကျေးရွာများမှာ တစ်ရွာနှင့်တစ်ရွာ မိမိတို့၏ကျေးရွာသုံးစကားများ မပေါ်ပေါက်နိုင်သောကြောင့် အများနားလည်သော ဇောင်းဘုတ်စကားကို ပြောဆိုသုံးစွဲကြသည်။

အချို့လော်ဝေါ်အုပ်စုဝင် လူကြီးများ၏အဆိုအရ လော်ဝေါ်ဘာသာစကားတွင် အောက်ပါ(၇) မျိုးကိုတွေ့ရှိရသည်-

- (၁) ဒဂေါလောင်ဘစ် (ဇောင်းဘုတ်စကား)
- (၂) ဇဂရန်မြန်း
- (၃) ဂယန်းနေ့
- (၄) ဆော့လန်

- (၅) လကင်
- (၆) ဝါခေါက်
- (၇) လောင်ဆူစကား

ဒဂေါလောင်ဘစ်စကားနှင့် ဇဂရန်မြန်းစကားတို့သည် ဆင်တူရိုးမှားဖြစ်ကြပြီး တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦးနားလည်နိုင်ကြသည်။ ကျန်စကားများမှာ တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး နားမလည်နိုင်ကြပေ။ အများနားလည်သော အများသုံးစကားမှာ ဒဂေါလောင်ဘစ် စကား ဖြစ်သည်။ ဂယန်းနေ့စကားကို ဆွမ်ပရာဘွမ်မြို့နယ်နှင့် ဝှန်ရွာဒေသတွင်ပြောဆိုကြသည်။

ဆော့လန်စကားကို ဆော့လန်ဒေသတစ်ဝိုက်တွင်လည်း ကောင်း၊ လကင်စကားကို လကင်ခချောင်းရိုးတစ်လျှောက်တွင် လည်းကောင်း၊ ဝါခေါက်စကားကို ဆော့လော်မြို့နယ် တစ်ခေါက် ချောင်းရိုးတစ်လျှောက်တွင်လည်းကောင်း၊ လောင်ဆူစကားကို ခရန်ခနှင့် မေခမြစ်နှစ်သွယ်ကြားဒေသတွင်လည်းကောင်း၊ ဇဂရန်မြန်းစကားကို တောင်တြိဂံနယ်နှင့် နွမ်ရောင်တောင်မြို့နယ် တွင်လည်းကောင်း အသီးသီးပြောဆိုကြသည်။

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ဘာသာစကား

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စု၏ဘာသာစကားနှင့် ပတ်သက်၍ တိုင်းရင်းသားယဉ်ကျေးမှုရိုးရာဓလေ့ထုံးစံများ (ကချင်)စာအုပ်နှင့် လာချိဒ်သမိုင်းစာအုပ်တို့တွင် အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြထားပါသည်-

လာချိဒ်စကားသည် လော်ဝေါစကားမှပင် ဆင်းသက်လာ သည်ဟု ပညာရှင်တို့ကဆိုသည်။ သို့ရာတွင် လာချိဒ်စကားမှာ

မြန်မာစကားနှင့်သာ၍ပင် နီးစပ်ကြောင်းတွေ့ရှိရသည်။ ဝေါဟာရ များ တူညီနေပုံ၊ ဥပမာဆောင်ပုံ၊ စကားစပ်ဟပ်ပုံတို့မှာ မြန်မာ စကားနှင့် တစ်ထပ်တည်းပင်ဖြစ်သည်။ ဒေသကိုလိုက်၍ စကား ပြောပုံမှာ-

- (၁) လာချိဒ် (လရီ)
- (၂) ငေါ့ချန်းဟူ၍ စကားနှစ်မျိုးကွဲပြားသည်။

စကားနှစ်မျိုးစလုံးမှာ အခြေခံအားဖြင့် အတူတူပင်ဖြစ်သော် လည်း အသံနေအသံထားနှင့် ဝေါဟာရအသုံးအနှုန်းအနည်းငယ် ကွာခြားမှုရှိသည်။ စကားတစ်မျိုးစီပြောဆိုကြသော်လည်း တစ်ဦးနှင့် တစ်ဦး ကောင်းစွာနားလည်သဘောပေါက်နိုင်သည်။

လာချိဒ်အုပ်စုဝင်လူကြီးများ၏ အဆိုအရ လာချိဒ်ဘာသာ စကားကို အထက်ပါအတိုင်း လရီစကားနှင့် ငေါ့ချန်းစကားဟူ၍ နှစ်မျိုးရှိသည်ဟုဆိုသည်။ လာချိဒ်စကားကို ထော့ကော့၊ နုဇွန်ဘော်၊ တမူချောင်းတစ်ဝိုက်နှင့် ချီဖွေချောင်းတစ်ဝိုက်တွင် နေထိုင်ကြသော လာချိဒ်အမျိုးသားများပြောဆိုသုံးနှုန်းကြပြီး၊ ငေါ့ချန်းစကားကို ငေါ့ချန်းမြစ်ဖျားဒေသ ဖီမော်၊ ဂေါလမ်၊ ကန်ပန်ဒေသများရှိ ငေါ့ချန်း လာချိဒ်တို့ပြောဆိုကြသည်။ လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုများသည် နေရာဒေသ အလိုက်၊ ဘာသာစကားအခေါ်အဝေါ်၊ အသုံးအနှုန်းပြောဆိုရာ၌ အသံအနေအထားအရ အနည်းငယ်ကွဲပြားမှုရှိသည်။ သို့သော် အချင်းချင်းနားမလည်နိုင်သည်အထိ မရှိပေ။

ဇိုင်ဝါး (အဇီး)မျိုးနွယ်စု၏ဘာသာစကား

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စု၏ဘာသာစကားမှာ လော်ဝေါစကားမှ

ဆင်းသက်လာသည့်စကားဟုဆိုသည်။ အချို့ပညာရှင်များကမူ ဇိုင်ဝါးစကားကို လော်ဝေါ်စကားနှင့် ဂျိန်ဖော့စကားမှ ပေါက်ဖွား လာသောစကားဖြစ်သည်ဟုဆိုကြသည့်အပြင် လာချိဒ်စကားနှင့် သာမက မြန်မာစကားနှင့်လည်း အလွန်နီးစပ်နေသည်ကို တွေ့ရသည်။

ဇိုင်ဝါးစကားပြောဆိုသော လူမျိုးများကို မေခနှင့်မေလိခ မြစ်နှစ်သွယ်တွေ့ဆုံရာ အရပ်ကိုဖြတ်သန်းသွားသော မျဉ်းပြိုင်၏ တောင်ဘက်ဒေသများတွင်သာတွေ့ရပြီး ထိုမျဉ်းပြိုင်၏မြောက်ဘက် တွင် မတွေ့ရပေ။ ကျန်ဒေသများတွင်မူ ကချင်ပြည်နယ်အနှံ့အပြား၌ ဇိုင်ဝါးစကားသုံးသူများကိုတွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် နေထိုင်ရာ ဒေသကိုလိုက်၍ စကားအသုံးအနှုန်းလည်း ပြောင်းလဲသွားသည်။

ဗန်းမော်အရှေ့ဘက်ရှိ တောင်တန်းဒေသများနှင့် မြစ်ကြီးနား ခရိုင်၊ ဆဒုံးမြို့နယ်အတွင်း နေထိုင်ကြသောလူများကသာလျှင် မိရိုး ဖလာဇိုင်ဝါးစကားကို ပြောဆိုသုံးစွဲကြသော်လည်း မန္တလေး၊ မြစ်ကြီးနား ရထားလမ်းတစ်လျှောက် မိုးကောင်းအောက်ဘက်ဒေသ များတွင် နေထိုင်ကြသော ဇိုင်ဝါးတို့မှာ အများအားဖြင့် ဂျိန်ဖော့ စကားကိုသာ သုံးစွဲကြသည်။

အချို့ဇိုင်ဝါးအုပ်စုဝင်လူကြီးများ၏ အဆိုအရ ဘာသာစကား တွင် အောက်ပါ (၃) မျိုးကို တွေ့ရှိရသည်ဟုဆို၏။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) မူရင်းဇိုင်ဝါး
- (၂) ဇီးကွန်ဆွန်
- (၃) ဇီးဂေါင်ရီစကား ဟူ၍ဖြစ်သည်။

ဇိုင်ဝါးမူရင်းစကားနှင့် ဇီးဂေါင်ရီစကားတို့မှာ အသံနေအသံ ထားနှင့် အချို့အခေါ်အဝေါ်လောက်သာ ကွာခြားသော်လည်း

ဇီးကွန်ဆွန်စကားမှာ ဖော်ပြပါစကားနှစ်မျိုးနှင့် နားမလည် နိုင်လောက်အောင်ပင်ခြားနားသည်။ ဇီးဂေါင်ရီစကားကို ဗန်းမော် ခရိုင် ဂေါင်ရီကရုန်မှ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့ပြောဆိုကြသည်။ ဇီးကွန်ဆွန် စကားကိုမူ ကချင်ပြည်နယ်ရှိ မီးရထားလမ်းတစ်လျှောက်နှင့် ဆွမ် ဖူပုန်ရိုင်အရပ်မှ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့ပြောဆိုကြသည်ဟုဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် အများသုံးနှင့် အများနားလည်သောစကားမှာ မူရင်းဇိုင်ဝါးစကား ဖြစ်သည်။

ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ဘာသာစကား

ရဝမ်စကားတွင် နေထိုင်ရာဒေသနှင့် သုံးနှုန်းသော အနွယ် များကိုလိုက်၍ အဓိကအားဖြင့် (၄) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ဒရု
- (၂) လုံမိ
- (၃) မတ်ဝါန်
- (၄) ဒန်ဆာရ်စကားတို့ဖြစ်သည်။

ထိုလေးမျိုးအနက်မှ မတ်ဝါန်စကားနှင့် ဒန်ဆာရ်စကားတို့မှာ အများသုံးစကားများဖြစ် ကြသည်။

ရဝမ်အုပ်စုဝင်လူကြီးများ၏အဆိုအရ ရဝမ်လူမျိုးများ၏ ဘာသာစကားကိုအောက်ပါအတိုင်း (၆) မျိုးတွေ့ရသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) မတ်ဝါန်
- (၂) လုံမိ
- (၃) ဒန်ဆာရ်
- (၄) ဒရု
- (၅) ရမင်ရ်

(၆) မလန်းစကား ဟူ၍ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့အနက်မှ မတ်ဝါန် စကားသည် အများသုံးစကားဖြစ်သည်။ အထက်ဖော်ပြပါ ဘာသာ စကား (၆)မျိုးဖြင့် ပြောဆိုဆက်ဆံရာတွင် တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး နားမလည်နိုင်လောက်အောင်မရှိကြပေ။ အချို့သော အခေါ်အဝေါ် များနှင့် အသံထွက်ချင်းကွာခြားမှုမှအပ အတူတူပင်ဖြစ်ကြသည်။

လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့၏ဘာသာစကား

လီဆူစကားသည် ကချင်လူမျိုးတို့ပြောသောစကားများထဲတွင် အခက်ခဲဆုံး စကားတစ်ရပ်ဟု ဆိုရပေမည်။ အသံ၊ အနိမ့်၊ အမြင့် ခြောက်မျိုးရှိသည့်အပြင် ဗျည်းသံမပါဘဲ သရသံသက်သက်ဖြင့် အဆုံးသတ်သော သီးခြားအသံပေါင်း (၂၅၀) ခန့်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် လီဆူစကားပြောသူများမှာ တရုတ်စကားပြောဆိုရာတွင် အသံကိုပီသစွာ မပြောဆိုနိုင်သောကြောင့် လီဆူစကားတွင် ရောနှောနေသော တရုတ်စကားလုံးများမှာ မကြာသေးမီကမှဖြစ် သည်။ မြန်မာစကားနှင့် လီဆူစကားတွင် ဝေါဟာရများသာ ဆင်တူ သည်မဟုတ်ဘဲ ဝါကျဖွဲ့စည်းပုံမှာလည်း အလွန်တူသည်ဟူ၍ တိုင်းရင်းသားယဉ်ကျေးမှုလေ့ထုံးစံများ (ကချင်)စာအုပ်တွင် ရေးသားဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရသည်။ ထို့ပြင် ကချင်ပြည်နယ် တွင် ထင်ရှားသော လီဆူစကား (၃)မျိုးရှိပေရာ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) လေဝူ
- (၂) ယီမူ

(၃) ဟူချာနော်စကားတို့ဖြစ်သည်။ လေဝူနှင့် ဟူချာနော် စကားကို ပူတာအိုခရိုင်တွင်သုံး၍ ယီမူစကားကို မြစ်ကြီးနားခရိုင်နှင့် ဗန်းမော်ခရိုင်တို့တွင် ပြောဆိုသုံးစွဲကြသည်။

လီဆူအုပ်စုဝင်လူကြီးများ၏အဆိုအရ လီဆူဘာသာ စကားကို အောက်ပါအတိုင်း (၃) မျိုးရှိသည်ဟု ဆိုသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) မူရင်းလီဆူ
- (၂) နူးမိ

(၃) လယ်မယ်စကားတို့ဖြစ်သည်။ ယင်းလီဆူစကား သုံးမျိုးစလုံးမှာ တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး နားမလည်နိုင်လောက်အောင် ကွာခြားခြင်းမရှိကြပေ။ အချင်းချင်းနားလည်နိုင်ကြသည်။ မူရင်းလီဆူစကားမှာ အများသုံးစကားဖြစ်သည်။ နူးမိနှင့်လယ်မယ် လီဆူစကားကို ပူတာအိုမြို့နယ်၊ ခေါဘူဒဲမြို့နယ်နှင့် မချမ်းဘော မြို့နယ်များတွင် နေထိုင်ကြသော လီဆူမျိုးနွယ်စုများ ပြောဆို ကြသည်။ အချို့သော ပညာရှင်များက မြန်မာစကားနှင့် လီဆူ စကားသည် အခြေခံတစ်ခုတည်းမှ ဆင်းသက်လာသည်ဟု ကောက်ချက်ချခဲ့သည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့အတွက် ဘာသာစကားကွဲပြားခြားနားမှု သည် အချင်းချင်းသွေးနှောရန် အတားအဆီးမဖြစ်ချေ။ ကချင်လူမျိုး တို့အားလုံး သွေးချင်းသားချင်းအဖြစ် ရောနှောနေထိုင်ခဲ့ကြသည်။ များစွာသော ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့သည် လူမျိုးစုဘာသာစကား နှစ်မျိုးသုံးမျိုးတတ်ကြသည်။ အချို့သော လူမျိုးစုမှာ ဘာသာစကား ခြောက်မျိုးစလုံးကိုပင် တတ်ကျွမ်းကြသည်။

စာပေ

ကချင်စာပေ ပေါ်ပေါက်လာပုံ

ကချင်လူမျိုးများသည် ‘မဂ္ဂယ်ရှင်ရာဒေသ’မှ ဆင်းသက်လာစဉ်က စာပေဟူ၍မရှိခဲ့ပေ။ ကချင်သက်ကြီး ရွယ်အိုများ၏ အဆိုအရ ‘အင်ဂေါင်ဝါမဂမ်’ ဆိုသူက ပေးထားခဲ့သည့် သားရေပေါ်တွင် ရေးသားထားသောစာပေသည် ကချင်လူမျိုးများ မဂ္ဂယ်ရှင်ရာဒေသမှဆင်းသက်လာစဉ် ရာသီဥတုကြမ်းတမ်းမှု၊ ခရီးလမ်းကြမ်းတမ်းမှု၊ ကောင်းမွန်စွာ မထိန်းသိမ်းမှု တို့ကြောင့် စာပေပျောက်ခဲ့ရသည်ဟုဆိုသည်။ အချို့ ကချင်လူမျိုးများက မဂ္ဂယ်ရှင်ရာဒေသမှ ဆင်းလာစဉ် လမ်းခရီး၌ ရိက္ခာပြတ်၍ စာပေရေးသားထားသော သားရေကို မီးဖုတ်စားပစ်ခဲ့ကြသောကြောင့် စာပေပျောက်ပျက်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်ဟု စွဲလမ်းယုံကြည်ခဲ့ကြသည်။

၁၅ ရာစုအလယ်ပိုင်းလောက်မှစ၍ ကချင်လူမျိုးတို့သည် ကချင်ပြည်နယ်ရှိဒေသများတွင် အခြေတကျနေထိုင်ခဲ့ကြ

သော်လည်း ၎င်းတို့၌ စာပေဟူ၍မရှိခဲ့ပေ။ ယင်းသို့နေထိုင်လာခဲ့ကြရာမှ အမေရိကန်သာသနာပြုဆရာများသည် ကချင်လူမျိုးများ ကချင်တောင်တန်းဒေသသို့ ရောက်ရှိလာခဲ့ကြသည်။ သို့သော် စာပေမရှိသော ကချင်စာပေကို ပြုစုပေးရန် စတင်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ၁၉ ရာစုကုန်ခါနီးမှသာ အမေရိကန်သာသနာပြုဆရာတို့၏ တီထွင်ပေးမှုကြောင့် ကချင်စာပေပေါ်ပေါက်လာခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုအချိန်မှစ၍ ဂျိန်ဖော့စာပေအပြင် ဇိုင်ဝါ၊ လော်ဝေါ၊ လာချိဒါ၊ ရဝမ်နှင့်လီဆူ အစရှိသော ကချင်မျိုးနွယ်စုများ၏ စာပေအက္ခရာများကို ရိုးရာအလိုက် တီထွင်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည်။

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စု၏စာပေ

ဂျိန်ဖော့စာပေသည် ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့အတွက် ဦးစွာ ပေါ်ပေါက်ခဲ့သောစာပေဖြစ်သည်။ ဂျိန်ဖော့စာပေကို ဆရာကြီး ဘရောင်းဆန် (Rev.Bronson) က တောင်ပေါ်တိုင်းရင်းသားများ ဖြစ်သော ချင်း၊ နာဂနှင့် ကချင်တိုင်းရင်းသားများကို ခရစ်ယာန် သမ္မာကျမ်းစာဖတ်တတ်စေရန် ရည်ရွယ်၍ ရောမအက္ခရာကို အသုံးပြုလျက် ကချင်စာပေကို အာသံဒေသရှိ သိန်းဖော့ (ကချင်) လူမျိုးတို့အတွက် ဦးစွာပြုစုထုတ်ဝေခဲ့သည်။ တီထွင်မှုမပြီးဆုံးမီ ဆရာကြီးဘရောင်းဆန်သည် ချင်းပြည်နယ်သို့ သာသနာပြုရန် ပြန်သွားခဲ့ပြန်သည်။ ၎င်းအက္ခရာ စာလုံးကို မည်သူမှ အသုံးမပြုတတ်ချေ။

၁၈၇၃ ခုနှစ်တွင် မြန်မာအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ထားသော ပိုးကရင်စာပေနှင့် စကောကရင်စာပေဖြင့် ရေးသားထားသော

ကျမ်းစာကို ပြုစုသူ ကရင်သာသနာပြုဆရာကြီး ဖရန်စစ်မာဆောင်း (ခေါ်) ဦးမာဆောင်း (Rev.Francis Masen) သည် ဗန်းမော်မြို့သို့ ရောက်ရှိလာပြီး ဂျိန်ဖော့စကားကို လေ့လာသင်ကြားခဲ့သည်။ ထို့နောက် မြန်မာအက္ခရာကို အသုံးပြု၍ ဂျိန်ဖော့စပေကို တီထွင်ခဲ့သည်။ သို့သော် တီထွင်မှုမပြီးဆုံးမီ ဆရာကြီးမှာ ကွယ်လွန်သွားခဲ့သည်။

၁၈၇၆ ခုနှစ်တွင် ရှမ်းကျမ်းစာများကို ပြုစုပေးခဲ့သော ဆရာကြီး ကူရှင် (Rev.Josain N Cushing) သည် ဗန်းမော်သို့ ရောက်ရှိလာပြီး ဆရာကြီး ဦးမာဆောင်းတီထွင်ခဲ့သော မြန်မာအက္ခရာကို အသုံးပြုထားသည့် ဂျိန်ဖော့စပေကို ဆက်လက်တီထွင်ခဲ့သည်။ သို့သော် စကားလုံးပေါင်း (၁၅၀၀) အထိ ပြီးစီးအောင် ဂျိန်ဖော့စပေကို တီထွင်ခဲ့သော်လည်း အောင်မြင်မှုမရရှိခဲ့ပေ။ ထိုမြန်မာအက္ခရာဖြင့်ပြုစုသော ဂျိန်ဖော့စပေကို ဗန်းမော်ခရိုင် အင်ဘာပါကျေးရွာရှိ ကချင်အမျိုးသား ဆရာအူဆာမောင်နော် သင်ကြားခဲ့ဖူးသည်ဟုဆိုသည်။

၁၈၇၈ ခုနှစ်၊ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ဆရာလိုင်ယန်းသည် ဗန်းမော်မြို့နယ်သို့ ဂျိန်ဖော့စပေ တီထွင်ရန်ရောက်ရှိလာခဲ့သည်။ သို့သော် ၄၇ နှစ်ကျော်အကြာဖြင့် ၁၈၇၈ ခုနှစ်၊ မတ်လတွင် ကွယ်လွန်သွားခဲ့သည်။

၁၈၇၉ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ ၁၂ ရက်တွင် ဆရာကြီး ရောဘတ်သည် ဗန်းမော်မြို့သို့ ရောက်ရှိလာပြီး ဆရာကြီးမာဆောင်းနှင့် ဆရာကြီးကူရှင်ပြုစုခဲ့သော မြန်မာအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ထားသည့် ဂျိန်ဖော့စပေကို အသုံးပြုခဲ့သည်။ သို့သော် အသုံးပြုရာတွင်

(ဂျိန်ဖော့) ကချင်ဘာသာစကားဖြင့် အသံထွက်ရန် ခက်ခဲကြောင်း တွေ့ရှိရသည်။

၁၈၈၁ ခုနှစ်တွင် ချင်းသာသနာပြုဆရာကြီး ခရိုကိတ် (Rev.Crokhite) နှင့် ဇနီးသည် ဗန်းမော်မြို့သို့ရောက်ရှိလာပြီး ယခင်မြန်မာအက္ခရာဖြင့် ပြုစုထားသော ဂျိန်ဖော့စပေကို ဆက်လက်တီထွင် အသုံးပြုကြည့်ရာ ခက်ခဲကြောင်းတွေ့ရသည်။ ထို့နောက် ဆရာကြီး ခရိုကိတ်နှင့်ဇနီးတို့သည် ကရင်သာသနာနယ်မြေရှိရာ ပုသိမ်မြို့သို့ ပြန်သွားကြသည်။

၁၈၈၃-၈၅ ခုနှစ်အတွင်းက ဆရာကြီး ဖာဂူဆန် (Rev.Ferguson) သည် ဗန်းမော်မြို့သို့ ရောက်ရှိလာပြီး ယခင်ဆရာကြီးများ ပြုစုခဲ့သော မြန်မာအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ထားသည့် ဂျိန်ဖော့စပေကို ဆက်လက်တီထွင်ခဲ့ရာ အောင်မြင်မှု မရှိခဲ့ချေ။

၁၈၉၀ ပြည့်နှစ်၊ ဒီဇင်ဘာလ ၂၂ ရက်တွင် ဆရာကြီး ဟင်ဆင် (Rev.Ola Hanson) သည် ဂျိန်ဖော့စပေကို တီထွင်ပေးရန် ဗန်းမော်မြို့သို့ ရောက်ရှိလာခဲ့သည်။ ဆရာကြီး ဟင်ဆင်သည် ဂျိန်ဖော့လူကြီးများဖြစ်သော ဦးလရိုးလဗျခန်းထန်နှင့် ဦးဒမော်နော်တို့ အကူအညီဖြင့် ခရစ်ယာန်ကျမ်းစာ၊ ဓမ္မသီချင်းများကို ဂျိန်ဖော့စပေဖြင့် ရေးသားပြုစုခဲ့သည်။ ထိုပြုစုထားသော ဂျိန်ဖော့စပေကို ၁၈၉၃ ခုနှစ်တွင် အင်္ဂလိပ်တို့၏ ဒေသန္တရအစိုးရထံ အသိအမှတ်ပြုပေးရန်တင်ပြခဲ့ရာ လက်မခံခဲ့ကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရသည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာအက္ခရာပေါ်မူတည်၍ တီထွင်ထားသော ဂျိန်ဖော့စပေလည်း တစ်ဖန်တိမ်ကောသွားခဲ့ပြန်သည်။ ဆရာကြီးဟင်ဆင်သည် ဂျိန်ဖော့စပေရရှိရေးကို

ကြိုးပမ်းပြန်ရာ ဆရာကြီးဘရောင်းဆန် ဦးစွာပြုစုခဲ့သော ရောမအက္ခရာသုံး ဂျိန်ဖော့စာမူများကို တွေ့ရှိရသဖြင့် ၎င်းစာမူကို တစ်ဖန်ယူ၍ ပြည့်စုံအောင် ပြန်လည်ပြုစု၍ အသုံးပြုကြည့်ရာ ဂျိန်ဖော့အသံထွက်နှင့် ကိုက်ညီနေကြောင်း တွေ့ရသည်။

ရှေးဦးစွာ ဆရာကြီးဟင်ဆင်သည် ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများ ပြောဆိုသော စကားလုံး ၁၀,၀၀၀ ရှာဖွေတွေ့ရှိခဲ့သည်။ ဂျိန်ဖော့ လူမျိုးများ အဓိကသုံးစွဲသော စကားလုံးမှာ ၇,၀၀၀ ကျော်သာရှိ ကြောင်း တွေ့ရှိခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ၎င်းစကားလုံးများကို ရောမ အက္ခရာဖြင့် တီထွင်အသုံးပြုရာတွင် အခက်အခဲမရှိဘဲ ရေးသား ပြောဆိုနိုင်ကြောင်း တွေ့ရှိရသည်။ ၁၈၉၅ ခုနှစ်တွင် ဆရာကြီး ဟင်ဆင်သည် အစိုးရကို အသိအမှတ်ပြုပေးရန် ထပ်မံတင်ပြ ခဲ့လေသည်။ ဤအကြိမ်တွင် အင်္ဂလိပ်ဒေသန္တရအစိုးရမှ အသိအမှတ် ပြုသဖြင့် ထိုအချိန်မှ စတင်၍ ဂျိန်ဖော့စာပေကို စတင်အသုံးပြု ခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရသည်။ ဂျိန်ဖော့စာပေတွင် ဗျည်းပေါင်း ၄၀ လုံး ပါရှိပါသည်။

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စု၏စာပေ

ဇိုင်ဝါးစာပေကို ၁၉၃၅ ခုနှစ်ခန့်တွင် ဆရာဆွမ်လွတ် နောင်လတ်သည် ရောမအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ခဲ့သည်။ သို့သော် ဆရာကြီးဟင်ဆင် (Rev. Ola. Hansan) နှင့် ဆရာရိုဘင် (Robbin) တို့က ပိတ်ပင်တားဆီးခဲ့သဖြင့် ၎င်းစာပေကို အသုံးမပြုတော့ပေ။

ယခုအခါတွင် ဇိုင်ဝါးဘာသာဖြင့် ရေးသားထားသော ဇိုင်ဝါးစာပေများရှိသော်လည်း မည်သူတီထွင်ခဲ့သည်ကို အတိအကျ

မသိနိုင်ပေ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော်လည်း လက်ရှိအသုံးပြုနေ သော ဇိုင်ဝါးစာပေသည် တရုတ်ပြည်၊ ယူနန်ဒေသရှိ ဇိုင်ဝါးလူမျိုး များ အသုံးပြုလျက်ရှိသော စာပေပင်ဖြစ်သည်။ သို့သော် ၎င်း စာပေသည် ရောမအက္ခရာကို အသုံးပြုလျက် တီထွင်ထားသော စာပေဖြစ်သည်။

လီဆူမျိုးနွယ်စု၏စာပေ

လီဆူစာပေသည် ရောမအက္ခရာကို အနေအထား ပြောင်းလဲပြီး တီထွင်အသုံးပြုထားသော စာပေဖြစ်သည်။ လီဆူ စာပေကို ၁၉၁၃ ခုနှစ်တွင် လီဆူအမျိုးသားများ၏ သာသနာ ရေးဆိုင်ရာတို့ကို ဆောင်ရွက်ပေးနေသော ကရင်တရားဟော ဆရာကြီး ဆရာဘသော်က ဆရာဦးဇော်ဆာ၊ ဆရာဦးအားဖူ၊ သူကြီး ဦးဇော်ဂျာနှင့် ဦးငွါးတားတို့၏ အကူအညီဖြင့် ရောမအက္ခရာကို မှီ၍ ဦးစွာတီထွင်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် စာမှာ လီဆူအမျိုးသားတို့ အတွက် ရေးသားရာတွင် လွယ်ကူခြင်းမရှိသောကြောင့် အနည်းငယ်သာ အသုံးပြုခဲ့ကြသည်။

ရောမအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ထားသောစာပေ ကွယ်ပျောက် ပြီးနောက် ၁၉၁၆ ခုနှစ်တွင် အမေရိကန် သာသနာပြုဆရာ ဖရေဆာက ဆရာကြီး ဂိုဏ်(စ်)၏ အကြံပေးချက်အရ ဆရာဦးဘသော်၊ ဆရာဦးဇော်ဆာ၊ ဆရာဦးအားဖူ၊ သူကြီး ဦးဇော်ဂျာနှင့် ဦးငွါးတားတို့ အကူအညီဖြင့် လက်ရှိအသုံးပြုနေသော လီဆူစာပေကို တီထွင်ပြန်သည်။ ၎င်းစာပေမှာ ၁၉၁၉ ခုနှစ်မှစ၍ ယနေ့ထက်တိုင် လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့ အသုံးပြုလျက်ရှိသည်။

လီဆူစာပေတွင် အဖိုအမအက္ခရာဟုခေါ်သော ဗျည်းအက္ခရာ ၂၈ လုံး၊ ကြားအက္ခရာ ၂ လုံး၊ အမအက္ခရာဟုခေါ်သော သရအက္ခရာ ၁၀ လုံးပါရှိပါသည်။

ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏စာပေ

ရဝမ်စာပေသည် ရောမအက္ခရာဖြင့် တီထွင်ထားသော စာပေဖြစ်သည်။ ၁၉၄၂ ခုနှစ်ခန့်မှစ၍ ကချင်ပြည်နယ်၊ ပြည်နယ်ဥက္ကဋ္ဌဟောင်း ဦးဇန်ထဆင်က ရောမအက္ခရာများဖြင့် တီထွင်ခဲ့လေသည်။ ၁၉၄၆ ခုနှစ်တွင် တီထွင်ထားသောစာကို ပိုမိုပြည့်စုံသော စာပေဖြစ်လာစေရန် ဦးဇန်ထဆင်က အမေရိကန် သာသနာပြု ဆရာရောဘတ်မိုးစ် (Rev. Robert. Morse) ထံ အပ်နှံလျက် အကြံဉာဏ်နှင့်အကူအညီများ တောင်းခံခဲ့သည်။ ထိုစာပေကို အခြေခံလျက် ရဝမ်စာပေတီထွင်ရေးကော်မတီကို ၁၉၄၉ ခုနှစ်တွင် ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ၎င်းကော်မတီတွင်-

- (၁) ဆရာရောဘတ်မိုးစ်
- (၂) ဦးဇန်ထဆင်
- (၃) ဆရာဦးဝဇီဒီး
- (၄) ဦးဖုန်ဇီးဖုန်
- (၅) ဦးခူရှင်ဖုန်
- (၆) ဦးရခွီးဖုန်

(၇) ဦးဒိန်ရခယယ်(န်) တို့ ပါဝင်သည်။ ၎င်းကော်မတီမှ ဆက်လက်ကြိုးပမ်းပြုစုခဲ့ရာ ၁၉၄၉ ခုနှစ်၊ ဒီဇင်ဘာလတွင် ယခုလက်ရှိ အသုံးပြုသော ရဝမ်စာပေ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည်။

ရဝမ်စာပေတွင် အင်္ဂလိပ်ရောမအက္ခရာကို အခြေခံထားပြီး အဖို အက္ခရာဟုခေါ်သော ဗျည်းအက္ခရာ ၂၂ လုံး၊ အမအက္ခရာဟု ခေါ်သော သရ ၁၇ လုံး ပါရှိပါသည်။

လော်ဝေါမျိုးနွယ်စုတို့၏စာပေ

လော်ဝေါလူမျိုးတို့သည် ၁၉၃၀ ပြည့်နှစ်အထိ စာပေ အရေးအသားကို အသုံးပြုခြင်းမရှိသေးချေ။ တစ်နေရာနှင့် တစ်နေရာ ဆက်သွယ်ရာတွင် လူကြုံနှင့် မှာကြားခြင်း၊ အချိန် ကာလနှင့် အရေအတွက်ကို ဖော်ပြလိုလျှင် ကြိုးအထိုးဖြင့် ဖော်ပြခြင်း၊ ပန်းပွင့်၊ သစ်ရွက်သစ်ကိုင်းများဖြင့် တစ်ဦး၏ ရည်ညွှန်း ချက်ကို တစ်ဦးက အဓိပ္ပာယ်ဖော်ယူခြင်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြသည်။

လော်ဝေါလူမျိုးအများစု နေထိုင်ရာ ထော့ဂေါ့၊ ချီဖွေ စသော ရွာများတွင် အင်္ဂလိပ် အစိုးရ မူလတန်းကျောင်းများကို စတင်ဖွင့်လှစ်၍ ဒူဝါကြီးများ၏သားများကိုသာ စုဆောင်း၍ စာပေသင်ကြားပေးကြသည်။ ထိုအခါမှသာ စာအရေးအသားဖြင့် လူမှုဆက်ဆံရေးသည် လွယ်ကူကြောင်း တွေ့ရှိလာကြသည်။ ထို့အပြင် ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများ၊ ရဝမ်လူမျိုးနှင့် လီဆူလူမျိုး၏ စာပေကို ခရစ်ယာန်သာသနာပြုဆရာများက တီထွင်ပေးခဲ့၍ မိမိတို့၏ ဘာသာစကားဖြင့် အချင်းချင်း လွယ်ကူစွာ ဆက်သွယ်နိုင်ကြောင်း သိရှိလာကြသည်။

၁၉၄၆ ခုနှစ်တွင် တရုတ်ပြည်မှ ရောက်ရှိသော အမေရိကန် လူမျိုး ဂျွန်ကွန်းသည် လီဆူမျိုးနွယ်စုများမှတစ်ဆင့် လော်ဝေါ မျိုးနွယ်စုစာပေ တီထွင်ပေးသင့်ကြောင်း တင်ပြခဲ့သည်။ ၎င်းတင်ပြ ချက်အရ လော်ဝေါလူကြီးများက မစ္စတာဂျွန်ကွန်းကို ဆက်သွယ်

ခဲ့ကြသည်။ မစ္စတာဂျွန်ကွန်းသည် စာပေတီထွင်သော အတတ်ပညာကို တတ်မြောက်သည့် ဆရာတစ်ယောက်ရှာပေးရန် ကတိပေးခဲ့သည်။ ထိုအချိန်မှစ၍ လော်ဝေါ်လူမျိုးတို့သည် လော်ဝေါ်စာပေ တီထွင်ရေးကော်မတီ ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။

၁၉၄၉ ခုနှစ်တွင် မစ္စတာဂျွန်ကွန်း၏ အစီအစဉ်ဖြင့် မစ္စတာကာလ်ဆင် ရောက်ရှိလာပြီး လော်ဝေါ်စာပေတီထွင်ပေးရန် သုတေသနပြုခဲ့သည်။ မစ္စတာကာလ်ဆင်သည် လီဆူမျိုးနွယ်စုများ၏ အကြံပေးချက်အရ လော်ဝေါ်စာပေကို လီဆူအက္ခရာကဲ့သို့ တီထွင်ပေးရန် ကြိုးစားခဲ့သည်။ လော်ဝေါ်စာပေတီထွင်ရေးကော်မတီသည် လီဆူစာပေအက္ခရာကို မနှစ်သက်ကြချေ။ လက်ရေးလက်သားဖြင့် လွယ်ကူစွာရေးသားနိုင်သော စာပေကို တီထွင်နိုင်ရန်သာ ဆန္ဒရှိကြသည်။ ထို့ကြောင့် မစ္စတာကာလ်ဆင်သည် လော်ဝေါ်လူမျိုးများ အလိုရှိသည့် အက္ခရာအတိုင်း ပြုလုပ်ပေးရန် ကတိပေးခဲ့ပြီး မိမိနိုင်ငံသို့ ခေတ္တပြန်သွားခဲ့သည်။

၁၉၅၀ ပြည့်နှစ်၊ ဧပြီလတွင် မစ္စတာကာလ်ဆင်သည် ရန်ကုန်မြို့သို့ ပြန်လည်ရောက်ရှိခဲ့သော်လည်း အထက်မြန်မာပြည်သို့ သွားရန် အစိုးရခွင့်မပြုသဖြင့် လော်ဝေါ်စာပေတီထွင်ရေးလုပ်ငန်းသည်လည်း အကောင်အထည်မဖော်နိုင်တော့ပေ။ ၁၉၅၇ ခုနှစ်တွင် လော်ဝေါ်နှင့် လာချိဒ်ကျောင်းအုပ်ဆရာကြီးများ စုပေါင်း၍ လော်ဝေါ်နှင့် လာချိဒ်စာပေကို တီထွင်ခဲ့ကြသော်လည်း မအောင်မြင်ခဲ့ပေ။

၁၉၅၈ ခုနှစ်တွင် ချီဖွေမြို့၌ ပြုလုပ်ကျင်းပသော မြစ်ကြီးနား ခရိုင်နှစ်ခြင်း ခရစ်ယာန်အသင်းတော် အစည်းအဝေးကြီးမှ

လော်ဝေါ်နှင့် လာချိဒ်မျိုးနွယ်စု စာပေတီထွင်ဖော်ထုတ်ရေးကော်မတီတစ်ရပ်ကို အောက်ပါပုဂ္ဂိုလ်များဖြင့် ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်-

- (၁) ဒူဝါကျန်းလုတ် - ဥက္ကဋ္ဌ
- (၂) ဒူဝါလရှူခေါင်လွမ်း - ဒု-ဥက္ကဋ္ဌ
- (၃) ဦးလည်ဇယ်ဒိုင် - အတွင်းရေးမှူး
- (၄) ဒူဝါဘောမ်လန်း - ငွေထိန်း စသည့်ကော်မတီမှ

တစ်ဆင့် ပူတာအိုမြို့နေ ခရစ်ယာန်သာသနာပြု ဆရာကြီး ရောဘတ်မိုးစ်ကို လော်ဝေါ်၊ လာချိဒ်စာပေတီထွင်ရေးရန် ဆက်သွယ်ခဲ့သည်။ ဆရာကြီးသည် လော်ဝေါ်ဘာသာစကားနှင့် လာချိဒ်ဘာသာ စကားပြောပေးမည့်နှစ်ဦး စေလွှတ်ပေးရန် အကြောင်းကြားလာသောကြောင့် လော်ဝေါ်ဘာသာစကားအတွက် ဦးရှုဇော် ရှောင်လွမ်းကိုလည်းကောင်း၊ လာချိဒ်ဘာသာစကားအတွက် ဦးချန်းဇယ်ကိုလည်းကောင်း စေလွှတ်ခဲ့သည်။

၁၉၅၉ ခုနှစ်တွင် ဆရာကြီး ရောဘတ်မိုးစ်သည် လော်ဝေါ်စာပေ (၂) မျိုးနှင့် လာချိဒ်စာပေ (၂) မျိုးတို့မှ ရွေးချယ်နိုင်ရန် ပြုစုပေးခဲ့သည်။ ၎င်းစာပေများကို စာပေတီထွင်ရေးကော်မတီမှ စစ်ဆေးကြည့်ရာ လော်ဝေါ်နှင့် လာချိဒ်ဘာသာစကားကို လက်ရေးဖြင့် ကောင်းစွာရေးသားနိုင်သော စာမဟုတ်သည့်အပြင် ရောမအက္ခရာကို ပြောင်းပြန်ရေးသားထားသဖြင့် အသုံးပြုခြင်း မရှိပေ။

၁၉၆၄ ခုနှစ်၊ ဖေဖော်ဝါရီလ ၁၂ ရက် တော်လှန်ရေးကောင်စီ၏ တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများအရေးနှင့် ပတ်သက်သော ခံယူချက်တစ်ရပ်ကို ထုတ်ပြန်ကြေညာခဲ့ရာ လော်ဝေါ်နှင့် လာချိဒ်လူမျိုးများ၏ ယခင်က ဆောင်ရွက်ခဲ့သော စာပေတီထွင်ဖော်ထုတ်

ရေးလုပ်ငန်းကို ဆက်လက်ဆောင်ရွက်ရန် တိုက်တွန်းနှိုးဆော်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် ၁၉၆၅ ခုနှစ်၊ မေလ ၈ ရက်တွင် မြစ်ကြီးနားမြို့နယ်၊ မန်ခိန်ကျေးရွာ၌ လော်ဝေါ်နှင့် လာချိန်စာပေ တီထွင်ဖော်ထုတ်ရေးကော်မတီကို အောက်ပါပုဂ္ဂိုလ်များဖြင့် ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခဲ့ပြန်သည်။

- (၁) ဒူဝါကျန်းလုတ် - ဥက္ကဋ္ဌ
- (၂) ဒူဝါလရှဒေါင်လွမ်း - ဒုဥက္ကဋ္ဌ
- (၃) ဦးလည်ဇယ်ဒေါင် - အဖွဲ့ဝင်
- (၄) ဦးဝူရောလ - အဖွဲ့ဝင်
- (၅) ဦးရောဘတ်ချန် - အဖွဲ့ဝင်
- (၆) ဦးလဖတ်ဒေါင်လွတ် - အတွင်းရေးမှူးစသည့်

ကော်မတီအဖွဲ့ဝင်တို့မှ လော်ဝေါ်နှင့် လာချိန်စာပေတီထွင်ပေးလိုသော စာပေပညာရှင်များသည် မိမိတို့ပြုစုထားသော စာပေကို ကော်မတီသို့ တင်ပြရန် နှိုးဆော်ခဲ့သည်။ ထိုသို့နှိုးဆော်ခဲ့သောကြောင့် ဦးလည်ဇယ်ဒေါင်၏ စာပေတစ်မျိုး၊ ဆရာကြီးရောဘတ်မိုးစ်၏ စာပေနှစ်မျိုးနှင့် ဆရာကြီး ဦးလဟုန်ဟောင်းလွမ်း၏ စာပေတစ်မျိုးတို့ကို တင်ပြကြသည်။ ၎င်းစာပေများကို ရှမ်းပြည်နယ် မြောက်ပိုင်း၊ ကွတ်ခိုင်မြို့မှ ကက်သလစ်ဘုန်းတော်ကြီး လုကာမှ စစ်ဆေးကြည့်ရာ ဆရာကြီး ဦးလဟုန်ဟောင်းလွမ်း ပြုစုသော လော်ဝေါ်နှင့် လာချိန်စာပေကို ပို၍ပြည့်စုံအောင် ရေးသားသုံးစွဲနိုင်သည်ကို တွေ့ရှိရသဖြင့် ၎င်းစာပေကို အသုံးပြု၍ အတည်ပြုခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ဆရာကြီး လဟုန်ဟောင်းလွမ်း ရေးသားခဲ့သော လော်ဝေါ်စာပေကို ဆက်လက်အသုံးပြုခဲ့သည်။ လော်ဝေါ်

စာပေသည် ရောမအက္ခရာကို အခြေခံထားပြီး ဗျည်းအက္ခရာ (၂၁) လုံး၊ သရအက္ခရာ (၅) လုံး ရှိပါသည်။ ဗျည်းများအချင်းချင်း ပေါင်းထားသည့် အသံထွက် အက္ခရာ (၃၅) လုံး၊ သရများအချင်းချင်းပေါင်းထားသည့် အသံထွက်အက္ခရာ (၈) လုံး၊ အသတ် (၆) လုံး ပါရှိသည်။ အသံနေအသံထား (၆) မျိုးရှိပြီး မူရင်းအသံအသံနိမ့်တို၊ အသံရှည်၊ အသံနိမ့်ရှည်၊ အသံမြင့်တူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

လာချိန်မျိုးနွယ်စုတို့၏စာပေ

လာချိန်စာပေသည်လည်း ရောမအက္ခရာကို အသုံးပြုလျက် တီထွင်ထားသော စာပေဖြစ်ပြီး လော်ဝေါ်စာပေနှင့်အတူ စာပေကို တီထွင်ခဲ့ကြသည်။ လာချိန်မျိုးနွယ်စုတို့က လာချိန်စာပေသည် ကချင် (ဂျိန်ဖော့) စာပေကို ပြည့်စုံစွာ ဖြည့်စွက်ခြင်းနှင့် အဆင့်အတန်းမြင့်မားအောင် ဆောင်ရွက်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ယူဆထားကြသည်။ ထို့ပြင် တောင်တန်းဒေသရှိ ဂျိန်ဖော့ဘာသာစကားနားမလည်သော လာချိန်လူမျိုးများကို ခရစ်ယာန်ဘာသာရေးတွင် ယုံကြည်သက်ဝင်လာစေရေးအတွက် ကျမ်းစာများ၊ ဓမ္မသီချင်းများအား လာချိန်စာပေဖြင့် ပြောင်းလဲပေးနိုင်ရန်နှင့် ရိုးရာဓလေ့ထုံးစံများကို မှတ်သားထားနိုင်ရန် ရည်ရွယ်လျက် လာချိန်စာပေကို တီထွင်အသုံးပြုကြခြင်းဖြစ်သည်။

၁၉၅၆ ခုနှစ်တွင် လီဆူဆရာကြီး လုခီယု (Luhki Yu) က ကျမ်းစာများသင်ကြားရာတွင် လာချိန်နှင့် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုများသည် ဂျိန်ဖော့စကားကိုလည်း နားမလည်သည့်အပြင် စာပေမရှိ၍ မှတ်သားထားခြင်းလည်းမရှိသဖြင့် ခရစ်ယာန်ဘာသာ

အကြောင်း နားမလည်နိုင်ကြောင်း သိရှိလာခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ဆရာကြီး လူခီယုက လာချိန်နှင့် လော်ဝေါ်စာပေကို တီထွင် အသုံးပြုရန် အကြံဉာဏ်ပေးခဲ့သည်။ ထိုသို့ အကြံဉာဏ်ပေးမှုကြောင့် လာချိန်နှင့် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့မှ စာပေပေါ်ပေါက်လာရေးအတွက် ကော်မတီဖွဲ့၍ လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့ စာပေတွင် ဖော်ပြထားသည့်အတိုင်း အဆင့်ဆင့် ကြိုးပမ်းခဲ့ကြသည်။

ဤသို့ကြိုးပမ်းမှုကြောင့် ပေါ်ထွက်လာသော စာပေပညာရှင် ဆရာကြီး ဦးလဟုန်ဟောင်းလွမ်း တီထွင်ပေးခဲ့သော လာချိန်စာပေကို ၁၉၇၇ ခုနှစ်၊ ဧပြီလ ၁၃ ရက်တွင် အတည်ပြုလက်ခံခဲ့ကြသည်။ ထို့နောက် လာချိန်စာပေတီထွင်ဖော်ထုတ်ရေးကော်မတီမှ ပြန်လည်ပြင်ဆင်ဖြည့်စွက်ကာ ပို၍ ပြည့်စုံသော လာချိန်အက္ခရာတို့ကို ပြုစုခဲ့ပြီး ၎င်းစာပေကို ၁၉၈၅ ခုနှစ်တွင် လက်ခံအတည်ပြုခဲ့ကြသည်။ သို့သော် လာချိန်စာပေသည်လည်း ရောမအက္ခရာကို အခြေခံ၍ တီထွင်အသုံးပြုခဲ့သော စာပေပင်ဖြစ်သည်။ တစ်နည်းအားဖြင့် လာချိန်စာပေသည် ဆရာဟင်ဆင် တီထွင်ပေးခဲ့သော ဂျိန်ဖော့စာပေကို ပို၍ပြည့်စုံအောင် ပြုစုထားခြင်းဖြစ်သည်။ လာချိန်စာပေတွင် ရောမအက္ခရာကို အခြေခံထား၍ ဗျည်းအက္ခရာ (၂၁) လုံး၊ သရအက္ခရာ (၅) လုံးပါရှိသည်။ ဗျည်းအချင်းချင်းပေါင်းထားသည့် အသံထွက်အက္ခရာ (၂၃) လုံး၊ သရများအချင်းချင်းပေါင်းထားသည့် အသံထွက်အက္ခရာ (၁၂) လုံးနှင့် အသတ် (၆) လုံး ရှိပါသည်။ အသံပြောင်းခြင်း (၆) မျိုးရှိပြီး မူလအသံ၊ အသံရှည်၊ အသံတိုမြင့်၊ အသံနိမ့်၊ အသံခုံးနိမ့်၊ အသံမြင့်စသည်တို့ဖြစ်သည်။

OLA HANSON. LITT.D

Missionary, Linguist, author and translator of the Kachin Bible

ဒေါက်တာအိုလာဟင်ဆင်

ယုံကြည်ကိုးကွယ်မှု

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ရှေးပဝေသဏီအချိန်ကစပြီး မိရိုးဖလာနတ်ကို ကိုးကွယ်လာကြသည်။ နတ်များ၌ ကောင်းကျိုးပေးနိုင်သော နတ်ကောင်းများနှင့် ဆိုးကျိုးကိုသာပေးနိုင်သော နတ်ဆိုးများရှိကြောင်း ယုံကြည်ကြသည်။ နတ်ကောင်းများကို ကောင်းကျိုးပေးရန် ပူဇော်ပသပြီး နတ်ဆိုးများကို ဒုက္ခအန္တရာယ်မပေးကြရန် ပူဇော်ပသခြင်းဖြစ်သည်။ ကချင်တို့၏ ရိုးရာနတ်ကိုးကွယ်မှုသည် ကချင်ယဉ်ကျေးမှုတွင် အလွန်အရေးပါသော အခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်လျက်ရှိသည်။ ကချင်ရိုးရာထုံးစံများသည်လည်း နတ်ကိုးကွယ်မှုနှင့် ဆက်စပ်လျက်ရှိသည်။ ရိုးရာအတွေးအခေါ်များသည်လည်း နတ်ယုံကြည်ကိုးကွယ်မှုတွင် အခြေခံလျက်ရှိသည်။

အရှေ့တိုင်းသားတို့၏ ဝိညာဉ်ကိုးကွယ်မှုသည် ယေဘုယျအားဖြင့် တူညီနေသည်ကို တွေ့ရသည်။ မြန်မာတိုင်းရင်းသားတို့၏

နတ်ကိုးကွယ်မှုတွင်လည်း ကိုးကွယ်ပုံ ကိုးကွယ်နည်း ကွာခြားသော်လည်း ဝိညာဉ်ကို အနန္တတန်ခိုးရှင်အဖြစ် ယုံကြည်ခြင်းတွင်မူ အခြေခံအားဖြင့် တူညီသည်။ နတ်ဆိုသည်မှာ ဝိညာဉ်ကို ဆိုလိုခြင်းဖြစ်သည်။ ကချင်တို့သည် နတ်ကိုးကွယ်မှုတွင် ဝိညာဉ်အယူအဆကို လက်ခံသည်။ ထို့ကြောင့် နတ်ကိုးကွယ်မှုမှာ ဝိညာဉ်ကိုးကွယ်မှုပင်ဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးတို့က လူ့ဘဝကို နတ်များဖန်တီးထားပြီး လူ့ကံကြမ္မာကိုလည်း နတ်များက ပြုပြင်ဖန်တီးထားသည်။ လူ့ကောင်းကျိုးများကို နတ်များကပင် ဆောင်ကြဉ်းပေးသည်ဟု ယုံကြည်သည်။ ထိုသို့ယုံကြည်သည့်အားလျော်စွာ ကချင်လူမျိုးတို့၏ ဘဝတာသည် နတ်မေးခြင်း၊ နတ်ကန္ဓားပေးခြင်း၊ နတ်ပူဇော်ပသခြင်း၊ နတ်ကိုးကွယ်ခြင်း စသော ဘာသာရေးကိစ္စများနှင့်သာ အချိန်ကုန်ကြရသည်။

ကချင်ယဉ်ကျေးမှုလေ့များနှင့် ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့၏ ရိုးရာအတွေးအခေါ်များလည်း ရိုးရာနတ်ကိုးကွယ်မှုနှင့် ဆက်သွယ်လျက်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ဤအခန်းတွင် ရိုးရာနတ်ကိုးကွယ်မှု၊ ခရစ်ယာန်ဘာသာ၊ ဗုဒ္ဓဘာသာတို့ကို လေ့လာတင်ပြလိုပါသည်။

ကချင်လူမျိုးတို့ ကိုးကွယ်သောနတ်သည် မရေမတွက်နိုင်အောင် များပြားလှသည်။ အရာရာတွင် ၎င်းတို့နှင့်သက်ဆိုင်သော နတ်များရှိသည်ဟု ကချင်တို့က ယုံကြည်ကြသည်။ သို့သော် အဓိကကိုးကွယ်ပူဇော်ရသော နတ်မျိုးများမှာ အောက်ပါအတိုင်းဖြစ်သည်-

- (၁) အိမ်ထောင်စု ဘိုးဘွားဘီဘင်များ၏ လိပ်ပြာများ
- (၂) မိုးနတ် (သို့မဟုတ်) မိုးကြိုးနတ်
- (၃) စစ်ဦးစီးနတ်

- (၄) ကောက်ပဲသီးနှံအောင်စေနတ်
- (၅) မြေကြီးနတ်
- (၆) လေနတ် စသည့်နတ်များမှာ လူသားများကို ကောင်းကျိုးပေးသောနတ်များ ဖြစ်ကြသည်။ ဆိုးကျိုးပေးသော နတ်များမှာ-
  - (၁) တောတောင်စောင့်နတ်
  - (၂) စုန်းကဝေ
  - (၃) အမျိုးသမီးအစိမ်းသေနတ်
  - (၄) နေနတ်
  - (၅) ကျိုးကန်းစေသောနတ်
  - (၆) ကပ်အမျိုးမျိုးဖြစ်စေသောနတ်
  - (၇) စုန်းနတ်တို့ဖြစ်သည်။

မြေနတ်သည် မြေကိုအစိုးရသောနတ်ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် နှစ်စဉ်ကျင်းပသော ပူဇော်ပွဲကို တစ်နှစ်တစ်ကြိမ် ရွာလုံးကျွတ် ပူဇော်ပသမှုပြုကြသည်။ တောင်ယာများတွင် စပါးစိုက်ပျိုးခြင်း မပြုမီ စပါးသီးနှံတိုးတက်ထွက်ရှိစေရန် ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် မြေနတ်ကို ပူဇော်လေ့ရှိသည်။ မြေနတ်ကို ပူဇော်ရာတွင် အခြားနတ်များနှင့် မတူသောအချက်မှာ နတ်စင်ဆောက်လုပ်ရန် မလိုအပ်ခြင်း ဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် မြေနတ်သည် မြေကို အစိုးရ ပိုင်ဆိုင်သော နတ်ဖြစ်သောကြောင့် ဖြစ်သည်။

တောင်စောင့်နတ်အား ဘေးအန္တရာယ်မကျရောက်အောင် ယဇ်ပူဇော်ပြီး ဘေးအန္တရာယ် မကျရောက်အောင်ပြုလုပ်ရန် လိုအပ်ကြောင်း တွေ့ရှိရသည်။ နတ်စင်ကို ရွာပြင်တွင်သာ ဆောက်လုပ်ကြသည်။

မကောင်းဆိုးဝါးနတ်များသည် သူတို့ကို ဂရုတစိုက် တင်မြှောက်ပူဇော်ပသခြင်း မပြုလျှင် မတော်တဆအန္တရာယ်များ ကြုံတွေ့ရတတ်သည်။ ထိုနတ်များသည် ၎င်းတို့နေထိုင်ရာ တောင်များကို ပိုင်စိုးကြသည်။ တောနက်များတွင် အလုပ်လုပ်ကြ ရပြီး အချိန်ကာလ ကြာမြင့်စွာနေထိုင်ရသော အလုပ်သမားများ အဖို့ တောင်စောင့်နတ်များသည် အရေးကြီးသည့် ပုဂ္ဂိုလ်များအဖြစ် ရပ်တည်လျက်ရှိသည်။ ဥပမာအားဖြင့် လမ်းဖောက်နေသော အလုပ်သမားများ သို့မဟုတ် ကြိမ်ပင်များကို ခုတ်လှဲနေသူများ သို့မဟုတ် ငါးဖမ်းရာစခန်း၌ လုပ်ကိုင်နေသူများဖြစ်သည်။ မကောင်းဆိုးရွားနတ်များအတွက် နတ်စင်ကို သစ်ရွက်များခြွေချ ထားသည့် သစ်ပင်ငယ်တစ်ပင်၏ ပင်စည်ဖြင့် ပြုလုပ်ရသည်။ ထို့ပြင် မတော်တဆအန္တရာယ်နှင့် ပြင်းပြင်းထန်ထန် ခံစားရပြီး သေဆုံးရာမှ နတ်ဖြစ်သော ဆိုးကျိုးပေးနတ်များကိုလည်း ပူဇော်ပသရသည်။

ရှုဒစ်နတ်သည် မြေနတ်ကဲ့သို့ မြေစောင့်နတ်ဖြစ်သည်။ သို့သော် မြေနတ်အား ရိုးရိုးအရပ်သားများက ပူဇော်ကြပြီး ရှုဒစ်နတ်ကိုမူ အကြီးအကဲများက တစ်နှစ်တစ်ကြိမ် ပူဇော်လေ့ရှိ သည်။

ထို့ပြင် လူမျိုးအုပ်စုတိုင်းတွင် ဘိုးစဉ်ဘောင်ဆက်မှ ဆင်းသက်ကာ ကိုယ်စားပြုသည့် အထူးနတ်တစ်ပါး ရှိစမြဲဖြစ်သည်။ လူမျိုးအုပ်စုဝင်များသည် မည်သည့်ဒေသတွင် နေထိုင်သည် ဖြစ်စေကာမူ ထိုအတူ နတ်တစ်ပါးကို ပူဇော်ပသလေ့ရှိသည်။ အထူးနတ်တစ်ပါးစီအတွက် ကိုးကွယ်မှု သီးခြားတစ်မျိုးစီ ရှိကြသည်။ ထိုကဲ့သို့ ပူဇော်ပသမှု အစီအစဉ်ကို အလွန်ဝေးလံသော

အတိတ်ကာလ ဘိုးဘွားများမှ ဖခင်ထံသို့ ဆင်းသက်ကာ ဖခင်မှတစ်ဆင့် သားထံသို့ လက်ဆင့်ကမ်းရောက်ရှိလာခဲ့သည်။ ဤသို့ဖြင့် ငေါ်နတ်အား ပူဇော်ပသကြသည်။

မဒိုင်နတ်သည် ကောင်းကင်နတ်အပေါင်းတို့၏ အကြီးအကဲဖြစ်သည်။ ရှုဒစ်နတ်ကမ္ပေးဖွားသော ကောင်းကင်နတ်များအနက် အထွေးဆုံးနှင့် အမြင့်မြတ်ဆုံးနတ်ဖြစ်သည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။ ကချင်တို့၏ ဖခင်ကြီးတစ်ဦးဖြစ်သူ ရှိန်ရာဂွမ်ဂျာဆိုသူသည် မဒိုင်နတ်၏သမီး မဒိုင်ဂျန်ဖရော်ငါနှင့် လက်ထပ်ခဲ့၍ ၎င်းတို့မှ ဆင်းသက်သော ဒုဝါမျိုးနွယ်တို့က မဒိုင်နတ်ကို ကိုးကွယ်ရသည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။

မိုးကြိုးနတ်သည်လည်း တန်ခိုးကြီးသော နတ်တစ်ပါးဖြစ်သည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။ သာမန် ကချင်ဖခင်ကြီးတစ်ဦးက မိုးကြိုးနတ်၏ သမီးဘုံဖွဲ့ခေါ် လေနတ်သမီးနှင့် လက်ထပ်ခဲ့၍ သာမန်ကချင်တို့က ဘုံဖွဲ့လေနတ်သမီးမှတစ်ဆင့် မိုးကြိုးနတ်ကို ကိုးကွယ်ရသည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။

ဂွမ်ဂွမ်နတ်သည် သေဆုံးပြီးသော ဘိုးဘေတို့၏ ဝိညာဉ်များ နတ်ဖြစ်လာ၍ ကိုးကွယ်ရသော နတ်ဖြစ်သည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်တို့တွင် အိမ်ထောင်စုအလိုက်၊ မျိုးနွယ်အလိုက် ကိုးကွယ်သော ဘိုးဘွားနတ်များစွာ ရှိသည်။

၎င်းအပြင် ကျေးရွာတစ်ရွာစီကို စိုးမိုးသောနတ်ရှင်၊ မြေရှင် ဟူ၍လည်း ရှိသည်။ ၎င်းကို မုန်းနတ် (ခေါ်) အူးမားနတ်ဟု ခေါ်သည်။ ကျေးရွာတစ်ခုစီကို ကာကွယ်ပေးသော နတ်အဖြစ် ကိုးကွယ်ကြသည်။

ကချင်တို့၏ ရိုးရာနတ်ကိုးကွယ်မှုတွင် နတ်ဆရာများက ဦးဆောင်မှုပေးရသည်။ နတ်ရေးနတ်ရာကိစ္စများကို လူတိုင်းနားမလည်နိုင်ချေ။ နတ်ဆရာများကသာ တတ်ကျွမ်းကြသည်။ ထို့ကြောင့် နတ်ဆရာမပါလျှင် မည်သည့်နတ်ကိုးကွယ်မှုကိုမျှ မပြုလုပ်နိုင်ချေ။ နတ်ပူဇော်ပသတိုင်း နတ်ဆရာက ပြုလုပ်ပေးရသည်။ နတ်ဆရာသည် သားစဉ်မြေးဆက် အရိုက်အရာဆက်ခံခြင်းလည်း မဟုတ်။ သင်ကြားတတ်မြောက်ခြင်းလည်း မဟုတ်။ ခန့်အပ်ခံရခြင်းလည်း မဟုတ်ချေ။ ကိုယ်တိုင်လေ့လာဆည်းပူးခြင်းဖြင့် အရည်အချင်း ပြည့်ဝလာ၍ အများက ယုံကြည်ကိုးစားလာလျှင် နတ်ဆရာဖြစ်နိုင်သည်။ နတ်ဆရာများတွင် အရည်အချင်းကိုလိုက်၍ ခြောက်မျိုး ရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ ဂျိုင်ဝါ၊ ဒွမ်ဆာ၊ နိန်ဝပ်၊ မိထွယ်၊ ခင်ဂျောင်၊ ဖုန်လွမ်း စသည်တို့ဖြစ်သည်။

ဂျိုင်ဝါသည် တန်ခိုးအကြီးဆုံး နတ်ဆရာကြီးဖြစ်သည်။ အသက်အရွယ်ကြီးရင့်၍ နတ်ရေးနတ်ရာ အတွေ့အကြုံရင့်ကျက်သူ၊ လူမှုရေးဗဟုသုတကြွယ်ဝသူ၊ ကချင်သမိုင်း၊ ကချင်ခေလေ့ထုံးစံများကို နှံ့စပ်ကျေညက်သူ၊ သိက္ခာသမာဓိ ပြည့်စုံသူသာ ဂျိုင်ဝါ နတ်ဆရာကြီးဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့သည် မနောပွဲကြီးနှင့် ကြီးကျယ်သော အခမ်းအနားများတွင်သာ ဆောင်ရွက်သည်။

ဒွမ်ဆာသည် ဂျိုင်ဝါနတ်ဆရာကြီးပြီးလျှင် ဒုတိယအရေးပါသော နတ်ဆရာဖြစ်သည်။ ဒွမ်ဆာနတ်ဆရာများတွင် အရည်အချင်းကိုလိုက်၍ အဆင့် သုံးမျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ (၁) ဂါးဒွမ်ဆာ (၂) ဂူဒွမ်ဆာနှင့် (၃) ဒွမ်ဆာကလေးတို့ဖြစ်ကြသည်။

နိန်ဝပ်သည် နတ်ဟောဆရာဖြစ်ပြီး ဖျားနာလျှင်သော်လည်းကောင်း၊ ပျက်စီးဆုံးရှုံးမှု ဖြစ်ပေါ်လျှင်လည်းကောင်း၊ တစ်စုံ

တစ်ရာပြုလုပ်လျှင်သော်လည်းကောင်း နိန်ဝပ်ကို နတ်မေးခိုင်းပြီး ဟောပေးသည့်အတိုင်း သက်ဆိုင်ရာနတ်ကို ပူဇော်ပသသည်။

မိတ္ထဝယ်သည် နိမိတ်ဟောဆရာဖြစ်သည်။ ၎င်းထံ နတ်ဝင်စားလျှင် ပေသုံးဆယ်ခန့်မြင့်၍ ဓားလှေကားတပ်ဆင်ထားသော နတ်စင်ပေါ်သို့ ဓားသွားလှေကားထစ်များကို ကျော်နင်းတက်ရောက်ပြီး အနာဂတ်အကြောင်း ဟောကြားလေ့ရှိသည်။ တစ်ဦးချင်းနှင့် ပတ်သက်၍ ဟောကြားခြင်းမဟုတ်ဘဲ အများနှင့် ပတ်သက်သော စီးပွားရေး၊ လူမှုရေးအကြောင်းသာ ဟောကြားလေ့ရှိသည်။

ခင်ဂျောင်သည် ယဇ်ပလ္လင်နှင့် ယဇ်ကောင်ပြင်ဆင်ပေးသူ ဖြစ်သည်။ ဖုန်လွမ်းသည် ခင်ဂျောင်ကို ကူညီရသော လက်ထောက် ဖြစ်သည်။

နတ်ဆရာများသည် ကချင်လူ့အဖွဲ့အစည်းတွင် အလွန် အရေးပါသော အခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်သူများဖြစ်သည်။ နတ်ဆရာ တို့သည် ကချင်တို့ကို လူမှုရေး ဦးဆောင်မှုပေးသူများဖြစ်သည့် အပြင် အစဉ်သွန်သင်ဆုံးမလေ့ရှိသည်။ ထို့နောက် ကိုယ်ကျင့်တရား နှင့် စာရိတ္တမဏ္ဍိုင်ကို ထိန်းကျောင်းပေးသူများပင်ဖြစ်သည်။

ကချင်ယဉ်ကျေးမှုနှင့် ခရစ်ယာန်သာသနာ

ခရစ်ယာန်သာသနာသည် နယ်ချဲ့သမားများနှင့် ရှေ့ဆင့် နောက်ဆင့်ဆိုသလို ကချင်တိုင်းရင်းသားများထံ ရောက်ရှိလာခဲ့ သည်။ တရုတ်ပြည်ရောက် ခရစ်ယာန်သာသနာပြုအဖွဲ့သည် ၁၈၇၅ ခုနှစ်တွင်လည်းကောင်း၊ အေဘီအမ် အမေရိကန်နှစ်ခြင်း သာသနာသည် ၁၈၇၇ ခုနှစ်တွင်လည်းကောင်း၊ ဗြိတိန်မှ အင်္ဂလိပ်အသင်းတော်သည် ၁၉၂၈ ခုနှစ်တွင်လည်းကောင်း၊

ရိုမင်ကက်သိုလပ်တို့သည် ၁၉၇၂ ခုနှစ်တွင်လည်းကောင်း အသီးသီးရောက်ရှိခဲ့လေသည်။

ကချင်တိုင်းရင်းသားများအနေနှင့် ခရစ်ယာန်ဘာသာကို အလွယ်တကူ လက်ခံခြင်းမပြုချေ။ သို့သော် သာသနာပြုများသည် လွယ်လွယ်နှင့် နောက်ဆုတ်တတ်သူများ မဟုတ်ချေ။ ကရင်ဓမ္မ ဆရာများနှင့် အင်အားဖြည့်တင်း၍ စာပေတီထွင်ပေးခြင်း၊ ပညာရေး၊ စိုက်ပျိုးမွေးမြူရေး၊ ကျန်းမာရေးပညာရပ်များ သင်ကြား ပေးခြင်း စသည်ဖြင့် ရာစုနှစ်တစ်ဝက်ခန့် လုံးပန်းမှသာ ကချင်တို့ ခရစ်ယာန်သာသနာသို့ ဝင်ရောက်လာကြသည်။ ဘာသာကူး ပြောင်းရာတွင်လည်း တစ်ဦးချင်း တကယ်ယုံကြည်၍ မဟုတ်ဘဲ လူထုလှုပ်ရှားမှုအသွင်ဖြင့် ရွာအလိုက်၊ မျိုးနွယ်အလိုက် အလုံးအရင်း ကူးပြောင်းခဲ့ကြလေသည်။

ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့တို့သည် ခရစ်ယာန်သာသနာပြုလုပ်ငန်းကို အားပေးခဲ့သည်။ ကိုလိုနီအုပ်ချုပ်ရေး အရာရှိများနှင့် သာသနာပြု များလည်း အပြန်အလှန် အကျိုးပြုခဲ့ကြသည်။ ကချင်တို့ ဗြိတိသျှ ထံ အမှုထမ်းလိုလျှင် သာသနာပြုများ၏ ထောက်ခံချက်ပင် လိုအပ် သည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်ခရစ်ယာန်ဘာသာရေးသည် ကိုလိုနီခေတ် နောက်ဆုံးနေ့ရက်များတွင် အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်ရှိခဲ့လေသည်။

ယခုအခါတွင် ခရစ်ယာန်ဘာသာဝင် ကချင်တိုင်းရင်းသား များတွင် နှစ်ခြင်းခရစ်ယာန်က ပိုများပြီး ကက်သလစ်က ဒုတိယ လိုက်သည်။ ထို့ပြင် အင်္ဂလိပ်၊ မက်သိုဒစ်စ်၊ ဧဝဲဝေလီ၊ ယေဟော ဝါသက်သေခံ၊ သတ္တမနေ့ ဥပုသ်အသင်းတော်၊ ကယ်တင်ခြင်းတပ်၊ လွတ်လပ်သော သာသနာ၊ လီဆူအသင်းတော်များ စသော ဂိုဏ်း များလည်းရှိသေးသည်။

ကချင်နှင့်ဗုဒ္ဓဘာသာ

မြန်မာမင်းများလက်ထက်တွင် ဗုဒ္ဓဘာသာ ထွန်းကားခဲ့စဉ် က မြေပြန့်ဒေသနေ ကချင်တိုင်းရင်းသားများထံ သာသနာတော် ပျံ့နှံ့ခဲ့လေသည်။ အထူးသဖြင့် ရွှေကူ၊ ဗန်းမော်၊ မိုးကောင်းနှင့် ဟူးကောင်းဒေသတွင် နေထိုင်သော ကချင်တို့တွင် ဗုဒ္ဓဘာသာ ကိုးကွယ်သူများစွာ ရှိခဲ့လေသည်။ ဟူးကောင်းချိုင့်ဝှမ်းနှင့် မီးရထား သံလမ်းတစ်လျှောက် ယနေ့တိုင် ကချင်ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များ နေထိုင် လျက်ရှိကြလေသည်။ တောင်ပေါ်ဒေသသို့မူ ဗုဒ္ဓသာသနာ ကောင်း စွာမရောက်နိုင်ခဲ့ချေ။

ကိုလိုနီခေတ်၌ ခရစ်ယာန်သာသနာပျံ့နှံ့လာသည်နှင့်အမျှ ဗုဒ္ဓဘာသာ ကချင်လည်း နည်း၍နည်း၍ သွားလေသည်။ လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက် ဝန်ကြီးချုပ်ဦးနုနှင့် ကချင်အမျိုးသား ခေါင်းဆောင် ဆမားဒူဝါဆင်ဝါးနောင်တို့က ကမကထပြု၍ တောင်တန်းသာသနာပြုရေးကိစ္စများ ဆောင်ရွက်ခဲ့ရာမှ အောင်မြင် ခဲ့လေသည်။ သို့သော် ကချင်မျိုးနွယ်စုများသည် များသောအားဖြင့် ခရစ်ယာန်ဘာသာဝင်များဖြစ်သည်။ လမ်းပန်းဆက်သွယ်မှု ဝေးလံခေါင်သီသော နယ်စွန်နယ်ဖျားဒေသများတွင် နတ်ကိုးကွယ် ပူဇော်ပသမှုတို့မှာလည်း ရှိနေသေးပါသည်။

ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်ခြင်း

ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်ရာတွင် နည်းလမ်း (၂) မျိုးရှိသည်။ ပထမနည်းလမ်းမှာ ထက်အောက် ထောင့်ချွန်ပုံစံရှိသော (Shaba) သစ်ရွက်ဗေဒင်ကို စစ်ဆေးကြည့်ရှုပြီး ဟောကိန်းထုတ် ခြင်းဖြစ်သည်။ ဒုတိယနည်းလမ်းမှာ (Shaman) ရှုမန်ဝါးခေါ် အလွန်သေးငယ်နုနယ်သော ဝါးလုံးကို ကြည့်ရှုစစ်ဆေးပြီး ဟောခြင်းဖြစ်သည်။

(Shaba) အရွက်သည် (၁၈) လက်မခန့် ရှည်လျားပြီး ထိပ်ဖျားနှစ်ဖက်လုံး ချွန်ထက်ကာ နတ်ဆရာတို့ အသုံးပြုလေ့ရှိ သည်။ ထိုသစ်ရွက်ကို အညှာဘက်မှ အထက်သို့ ထောင်၍ သစ်ရွက်အတွင်းပိုင်းကို ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်မည့်သူ၏ မျက်နှာ ချင်းဆိုင်တွင် ဘယ်လက်ဖြင့် ကိုင်ထားရသည်။ ထိုသစ်ရွက်ကို အောက်ပိုင်းအဖျားဘက်မှနေ၍ ခြောက်လွှာရအောင်ဆုတ်ဖြုတ်ပြီး အညှာအနီးတွင် တွဲလဲကျနေအောင် ထားရသည်။ ဖျားနာနေသော လူတစ်ယောက်အတွက် ဟောကိန်းထုတ်လိုလျှင် မကျန်းမာသူ၏ အဝတ်အစားအချို့ကိုယူပြီး နတ်ဆရာသစ်ရွက်ဖြင့် အကြိမ်အနည်း

ငယ် ထိရိုက်ရသည်။ လမ်းမှားကာ ပျောက်ဆုံးနေသော ကျွဲ တစ်ကောင်အတွက် ဟောကိန်းထုတ်မည်ဆိုလျှင် ကျွဲ၏နဖားကြီး အပိုင်းအစတချို့ကို သစ်ရွက်ဖြင့် အကြိမ်အနည်းငယ်ထိရိုက် ရသည်။ ထို့နောက် နတ်ဆရာက နတ်အားပင့်ဖိတ်၍ ယခုကိစ္စကို ဂရုတစိုက် ဖြေကြားစေလိုကြောင်း အခြားကိစ္စများကို စိတ်ဝင်စား ခြင်းမပြုဘဲ ယခုမေးမြန်းစုံစမ်းသည့်ကိစ္စကိုသာ အထူးဂရုပြု ဖြေကြားရန် မေတ္တာရပ်ခံလိုက်သည်။ ပြီးလျှင် ခြောက်လွှာ စုတ်ဖြ ထားသော သစ်ရွက်များကို စုစည်းကာ ညာလက်ဖြင့် အလယ်မှ နေ၍ ကိုင်ထားလိုက်သည်။ ထို့နောက် သစ်ရွက်အလွှာစည်းကို လက်ဝဲဘက် လက်ခလယ်တွင် ရစ်ပတ်လိုက်သောအခါ အရွက် အဖျားစွန်းများသည် လက်ချောင်းပေါ်တွင် တင်နေမည်ဖြစ်သည်။ တွဲလဲကျနေသော သစ်ရွက်အဖျားစွန်းများကို နှစ်ခုစီဖြစ်အောင် ထပ်လိုက်သည်။ သုံးစုံရသည့်အနက် နှစ်စုံကိုခေါက်သွင်းပြီး ကျန်တစ်စုံကို ဖြန့်ချထားသည်။ ထို့နောက် သစ်ရွက်စည်းတစ်ခု လုံးကို လက်ခလယ်မှ ဖြုတ်ပြီး အဖြေရလဒ်ကို စူးစမ်းရသည်။

ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်ရာတွင် သစ်ရွက်အလွှာခြောက်ခု အနက် အပေါ်ဆုံးမှ ပထမသစ်ရွက်လွှာနှင့် အောက်ဆုံးမှ ဆဋ္ဌမမြောက် သစ်ရွက်တို့ကို ခေါက်သွင်းခြင်းမပြုဘဲ အလယ်မှ သစ်ရွက်လွှာလေးခုစီကို နှစ်စုံဖြစ်အောင် ခေါက်သွင်းထားရှိပြီး ဖြစ်သည်။ ဆဋ္ဌမမြောက် သစ်ရွက်လွှာကို စူးစမ်းပြီး နာမကျန်း ဖြစ်နေသူ၏ ဝိညာဉ်ထွက်ပြေးသွားပြီဖြစ်ကြောင်း သိရသည်။ ပထမသစ်ရွက်လွှာက ဆွေမျိုးသားချင်းများ ဝမ်းနည်းပူဆွေးကြောင်း ဖော်ပြသည်။ ထိုကဲ့သို့ နိမိတ်ဖတ်၍ ဟောပြောခြင်းကို မကျေနပ် ပါက နတ်ဆရာကို မူရင်းအထိမ်းအမှတ် လက္ခဏာအရ အတည်ပြု

ချက်ပြုလုပ်ပေးရန် မေးမြန်းရသည်။ ထိုအခါ နတ်ဆရာက ယခင် အတိုင်း ပြုလုပ်ပြီးနောက် ရလဒ်ကို ထုတ်ဖော်ပြောကြားသည်။

ပထမဆုံးသစ်ရွက်လွှာသည် ခေါက်သွင်းခြင်းမရှိ။ ဒုတိယ နှင့် ဆဋ္ဌမသစ် ရွက် လွှာများသည် အထူးအထူးများဖြစ် အောင် ခေါက်နေပြီး အစုံလိုက်ဖြစ်နေသည်။ တတိယနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက် လွှာများကလည်း ခေါက်သွင်းထားပြီး တစ်စုံဖြစ်နေသည်။ စတုတ္ထ သစ်ရွက်လွှာကမူ ခေါက်သွင်းခြင်းမရှိဘဲ ဖြစ်နေသည်။ ယခင် အတိုင်းပင် ပထမသစ်ရွက်လွှာများသည် ဆွေမျိုးသားချင်းများ၏ ပူဆွေးမှုကို ရည်ညွှန်းပြီး တတိယနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက်လွှာတို့က လူသေထည့်သည့် ခေါင်းသေတ္တာကို ဆိုလိုသည်။ ဒုတိယနှင့် ဆဋ္ဌမ သစ်ရွက်လွှာတို့က ခေါင်းသေတ္တာနှင့် အဖုံးကြားတွင် ရှိနေသော လူသေအလောင်းကို ရည်ညွှန်းရာရောက်ကြောင်း ဟောကိန်းထုတ် လိုက်သည်။

ဒုတိယစုံစမ်းမေးမြန်းခြင်းမှာ ကျွဲပျောက်အတွက်ဖြစ်သည်။ ထိုကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ ကြိုတင်ဟောကိန်းကို အောက်ပါအတိုင်း ထုတ်ပြန်လိုက်သည်။ ပထမနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက်လွှာများသည် တွန့်ခေါက်ကာ တစ်စုံဖြစ်နေသည်။ တွန့်ခေါက်ခြင်းမရှိသော သစ်ရွက်လွှာနှစ်စုံက ပထမနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက်လွှာအကြားတွင် တွဲလဲကျလျက်ရှိသည်။

ထိုနိမိတ်လက္ခဏာအရ ကျွဲသည် အခြားသို့ရောက်သွားခြင်း မရှိဘဲ လှန်ထားသည့် ကြိုးအတွင်း၌သာ လုံခြုံစွာ ရှိနေသည်။ ထို့အပြင် စတုတ္ထနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက်များသည် ကြိုးကွင်းသဏ္ဍာန် ရှိနေခြင်းကြောင့် ကျွဲသည် ပျောက်ဆုံးမသွားနိုင်ကြောင်း ဟောကိန်း ထုတ်လိုက်သည်။

တတိယ မေးမြန်းစူးစမ်းချက်မှာ နာမကျန်းဖြစ်နေသူ ပြန်လည်ကျန်းမာလာပါမည်လားဟူသော မေးခွန်းဖြစ်သည်။ နတ်ဆရာက (Shaba) သစ်ရွက်ကို ယခင်အတိုင်း ခြောက်လွှာရ အောင် ဆုတ်ဖြုတ်ပြီးနောက် စူးစမ်းကြည့်လိုက်သည်။ ပထမနှင့် စတုတ္ထသစ်ရွက်လွှာတို့သည် တွန့်ခေါက်နေကြပြီး ဒုတိယနှင့် ဆဌမ သစ်ရွက်လွှာတို့လည်း တွန့်ခေါက်လျက်သား တွေ့ရှိရပြီး ပဉ္စမ သစ်ရွက်လွှာသည် ဒုတိယနှင့် ပဉ္စမသစ်ရွက်လွှာအကြား၌ တွဲလဲ ကျလျက်တွေ့ရှိရသည်။ ဤသို့ နိမိတ်လက္ခဏာအရ နာမကျန်းဖြစ် နေသူ၏ ဝိညာဉ်သည် နှစ်ထပ်ကွမ်းလုံခြုံနေပြီး ထွက်ပြေးလွတ် မြောက်၍ မရနိုင်ချေ။ သို့ဖြစ်၍ နာမကျန်းဖြစ်သူသည် ပြန်လည် ကျန်းမာလာရန် သေချာပေါက်ဖြစ်သည်ဟု ကြိုတင်ဟောပြော လိုက်သည်။

စတုတ္ထနှင့် နောက်ဆုံးမေးမြန်းစုံစမ်းချက်မှာ သွားရောက်ရန် ကြံရွယ်ထားသော ခရီးလမ်းနှင့် ပတ်သက်ခြင်းဖြစ်သည်။ ခေါက်တွန့်နေသော သစ်ရွက်လွှာများမှာ ပထမနှင့် ပဉ္စမတစ်စုံ၊ ဒုတိယနှင့် ဆဌမသစ်ရွက်လွှာတစ်စုံတို့ဖြစ်သည်။ သစ်ရွက်လွှာ တတိယနှင့် စတုတ္ထတို့မှာ ခေါက်တွန့်လျက်ရှိသော သစ်ရွက်လွှာ နှစ်စုံအကြားမှ တွဲလဲကျနေသည်။ ထိုသို့ နိမိတ်ပြခြင်းသည် ခရီး လမ်းပန်းလုံခြုံမှုရှိပြီး အန္တရာယ်ကင်းကြောင်း ဖော်ညွှန်းခြင်းဖြစ် သည်။

ဤသို့ ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ်ရာ၌ သစ်ရွက်လွှာများ၏ အနေအထားကို လိုက်၍ နိမိတ်ပြလက္ခဏာအမျိုးမျိုး ကွဲပြားနိုင် ကြောင်း တွေ့မြင်ရမည်ဖြစ်သည်။ (Shaman Bamboo) ရှုမန်ဝါး

ကိုမူ တစ်မျိုးကွဲပြားစွာ အသုံးပြုသည်ကို တွေ့ရသည်။ နတ်ဆရာက ဝါးတစ်ပိုင်းယူပြီး အဆစ်နှစ်ခုအကြားကို မီးဖိုပေါ်၌ တင်ထား လိုက်သည်။ မီးဖိုပေါ်မှဝါးသည် စူးရှသော မြည်သံနှင့်အတူ ပေါက်ကွဲသွားသည်။ အဆစ်နှစ်ခုအကြားတွင် ကွဲသွားသော နေရာမှ ဝါးအမျှင်ကလေးများ ထွက်ပေါ်လာသည်။ ဆံချည်မျှင်သဖွယ် သေးငယ်သောဝါးအမျှင်များကို စူးစမ်းပြီး မည်သည့်နိမိတ်ဖြစ် ကြောင်း နတ်ဆရာက ဟောပြောရသည်။

တစ်ခါတစ်ရံ ဝါးအမျှင်များက မည်သည့်အတိတ်နိမိတ်ကို မျှ မပြသသောကြောင့် နောက်ထပ်ဝါးအဆစ်နှစ်ခုအကြားကို မီးဖိုပေါ်ပြန်၍ တင်ရသည်။ အက်ကွဲသွားသည့် ဝါးအတွင်းမှ ဆံချည်မျှင်များ ပေါ်ထွက်လာပြီး ဆံချည်မျှင်တစ်မျှင်သည် အပေါ် ဘက်သို့ ထိုးထွက်ကာ အဖျားဘက်၌ ယိမ်းယိုင်လှုပ်ရှားနေလျှင် ထိုအချင်းအရာသည် စုန်းတစ်ယောက်ရှိနေကြောင်းနှင့် ထိုစုန်း အန္တရာယ်မပေးနိုင်အောင် ပြုလုပ်ရမည်ဖြစ်ကြောင်း ဖော်ပြ ရာရောက်သည်။ ဝါးအမျှင်များသည် ကျွဲနှင့်နွားထီးများ ယဇ်ပူ ဇော်ရန်အတွက် ချည်နှောင်ထားသော တိုင်များနှင့် ပုံသဏ္ဍာန် တူနေလျှင် နိမိတ်လက္ခဏာသည် ယဇ်ပူဇော်ရန် အထိမ်းအမှတ် ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ဝါးအမျှင်များသည် တိုင်အောက်သေးငယ်ကာ တိုပြီးဖြူလျှင် ဝက်ကို ပူဇော်ရန်အထိမ်းအမှတ်ပြရာရောက်သည်ဟု သိရသည်။ ဝါးအဆစ်နှစ်ခုအကြား အထက်ပိုင်းတွင် ထိုးထွက် နေလျှင် ထိုဝါးအမျှင်များသည် နတ်များကိုပူဇော်ရန် ညွှန်ပြခြင်း ဖြစ်သည်။

ရှိုးရာနေအိမ်

အိမ်တစ်အိမ် ဆောက်လုပ်ခြင်းသည် အလွန်အရေးကြီးသော ကိစ္စတစ်ရပ်ဖြစ်သည်။ အိမ်ဆောက်ရန် မြေနေရာရွေးချယ်မှုကို ရှေးဦးစွာ ပြုလုပ်ရသည်။ သင့်တော်သောမြေနေရာရွေးချယ်မှုကို ဤကဲ့သို့ ပြုလုပ်ရသည်။ ထိုအချက်မှာ ဝါးဆစ်ငယ်သုံးခုတွင် ရေအပြည့်ထည့်ကာ မြေကွက်၏ အစွန်းနှစ်ဖက်နှင့် အလယ်တွင် မြေကြီးထဲသို့ ထိုးသွင်းမြှုပ်နှံထားကာ ခြောက်ရက်ကြာပြီး နောက်ဝါးဆစ်များကို တူးဖော်ကြည့်ရသည်။ ဝါးဆစ်သုံးခုထဲမှ ရေခန်းခြောက်နေသည်ကို တွေ့မြင်ရမည်ဆိုလျှင် ထိုမြေကွက်တွင် အိမ်မဆောက်တော့ဘဲ အခြားတစ်နေရာကို ရွေးချယ်ရမည်ဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် နောက်တစ်နည်းကိုလည်း စမ်းသပ်ကြည့်နိုင်သေးသည်။ ဝါးလုံးသေးသေး သုံးလုံးကို တစ်ဝက်စီဖြတ်ပြီး မီးသွေးဖြင့် မျဉ်းနှစ်ကြောင်းကို ကြက်ခြေခတ်ဖြစ်စေရန် ဝါးဆစ်ပိုင်းအတွင်းဘက်၌ ဆွဲထားပြီး ထိုမီးသွေးမျဉ်းနှစ်ကြောင်းကြားတွင် မိသားစုဦးရေအတိုင်း ဆန်စေ့များကို ချထားရသည်။ ထို့နောက်

ဝါးဆစ်ပိုင်းနှစ်ခုကို မြေကြီးထဲသို့ မြှုပ်ထားလိုက်ပါ။ နောက်တစ်နေ့နံနက် မိုးသောက်တွင် ကြက်ဖမတွန်မီ အချိန်တွင် ဝါးဆစ်ပိုင်းများကို စစ်ဆေးကြည့်ပါက ဆန်စေ့များသည် မီးသွေးခဲဖြင့် ဆွဲထားသည့် မျဉ်းနှစ်ကြောင်းနှစ်ခုအတွင်းမှ အပြင်ဘက်သို့ ရောက်ရှိနေသည်ကို တွေ့ရမည်ဆိုလျှင် ထိုမြေကွက်ကိုလည်း ရွေးချယ်ခြင်းမပြုဘဲ စွန့်လွှတ်ရမည်ဖြစ်သည်။

ထိုသို့ မြေနေရာရွေးချယ်မှုပြီးသောအခါ အိမ်ဆောက်ရန် ရွေးချယ်မည့်မြေကွက်မှ မြေကို လက်တစ်ဆုပ်ယူ၍ ဝါး သို့မဟုတ် သစ်ရွက်ပေဒင်ဖြင့် ကြည့်၍ ဆုံးဖြတ်ရသည်။ နတ်ဆရာသည် ဝေးကွာသော အရပ်ဒေသတွင် နေထိုင်ပြီး မြေကွက်ရွေးချယ်မည့်ရွာသို့ မလာရောက်နိုင်ပါက ဝါး သို့မဟုတ် သစ်ရွက်ပေဒင် ကြည့်နည်းဖြင့် ဆုံးဖြတ်ချက်ချပေးတတ်သည်။ မြေကွက်ကို ရွေးချယ်ရရှိပါက အိမ်ဆောက်ရန်အတွက် ကံကောင်းသည့်ရက်ကို နတ်ဆရာက သတ်မှတ်ပေးသည်။ ထိုကဲ့သို့ သတ်မှတ်ပေးသော ရက်သည် လဆန်းရက်ပိုင်းအတွင်း ဖြစ်သည်။

အိမ်ဆောက်ရာတွင် ပထမဆုံးတိုင်ကို အိမ်၏ အဓိက ဝင်ပေါက်လက်ယာဘက်ထောင့်၌ စိုက်ထူရမည်ဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ထိုထောင့်တွင် ကြက်များနှင့် ဝက်များကို မွေးမြူမည်ဖြစ်သောကြောင့် ပထမဆုံးအိမ်တိုင်ကို အောင်မြင်စွာ စိုက်ထူနိုင်ခြင်းသည် ကြက်များနှင့် ဝက်များ မွေးမြူရာ၌ အောင်မြင်မည်ဖြစ်ကြောင်း ရည်ညွှန်းလိုက်သောကြောင့် ဖြစ်သည်။ အိမ်ဆောက်ရာတွင် ဓားမှလွဲ၍ အခြားကိရိယာများကို အသုံးပြုလေ့မရှိသည့်အပြင် အိမ်ရိုက်သံများ၊ ဝက်အူလှည့်များ စသည့် သံနှင့် သံမဏိ

ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ပစ္စည်းများကို အသုံးမပြုပေ။ အိမ်ဆောက်ရန်အတွက် လိုအပ်သော ပစ္စည်းများမှာ ခိုင်မာတောင့်တင်းသော တိုင်များ၊ ထုပ်လျှောက်ပေါင်းကွတ်များ ပြုလုပ်ရန် သစ်ပင်ငယ်များ၊ ကြမ်းခင်းနှင့် နံရံအဖြစ် အသုံးပြုရန် ဝါးများ၊ ချည်နှောင်ရန် ကြိမ်ပင်များနှင့် အမိုးမိုးရန် သက်ငယ်ပျစ်များသာ ဖြစ်သည်။

နေအိမ်ပုံစံများ ခေါင်တန်းသုံးတန်းပါရှိသော ခေါင်ဖြင့် အိမ်ရှည်ပုံစံမျိုးဖြစ်သည်။ အိမ်အကျယ်မှာ ပေ (၂၀) မှ ပေ(၃၀) ရှိပြီး အရှည်မှာ တစ်အိမ်နှင့်တစ်အိမ် ကွာခြားမှုရှိသည်။ အနည်းဆုံး ပေ (၅၀) မှ အများဆုံး ပေ (၂၅၀) အထိ ရှည်လျားသော အိမ်ရှည်ကြီးဖြစ်သည်။ ရွာပိုင်ရှင်နှင့် နယ်ပိုင်ရှင်များ၏ အိမ်သည် ပေ (၂၅၀) အထိ ရှည်လျားသည်။ အိမ်အခန်းများကို တိုင်စိုက်ထားသည့် တိုင်ဖြောင့်ပေါ်မူတည်၍ အိမ်ခန်းဖွင့်သည်။ အိမ်ခန်းကို အဝင်ဝဘက်တွင် ကွဲ၊ နွား၊ ဝက်စသည့် တိရစ္ဆာန်များနေရန် နေရာကို အနည်းဆုံးပေ (၃၀) အရှည်ထားရသည်။ ကျန်အပိုင်းကိုမူ တိုင်ခေါင်ရှည်၏ တစ်ဖက်တစ်ချက်တွင် တိုင်တစ်တိုင်ကြား၌ အခန်းတစ်ခန်းစီ ဖွဲ့စည်းထားရှိပြီး အခန်းတိုင်းတွင် မီးဖိုပါရှိသည်။

ကချင်လူမျိုးတစ်ယောက်၏ အရေးပါခြင်းနှင့် ထင်ရှားခြင်းကို ၎င်းအိမ်ရှိ မီးဖိုအရေအတွက်နှင့် ဆုံးဖြတ်ကြသည်။ ပေ (၅၀) မှ ပေ (၆၀) အထိ ရှည်လျားသော ဆင်းရဲသားတစ်ယောက် နေအိမ်တွင် မီးဖိုများ နှစ်ခု၊ သုံးခုအထိရှိသည်။ စီးပွားရေး တောင့်တင်းသော လူတစ်ယောက်၏အိမ်သည် ပေ (၁၅၀) မှ ပေ (၂၀၀) အထိ ရှည်လျားပြီး မီးဖို (၁၀) ခု သို့မဟုတ် ထိုထက်ပို၍ ရှိနိုင်သည်။

ကချင်လူမျိုးတို့၏ အိမ်ရှေ့ဝင်ပေါက်တွင် ပျဉ်ချပ်ပေါ်၌ အောက်ချင်းငှက်၏ ရုပ်ပုံကို ရေးဆွဲထားလေ့ရှိသည်။ ထိုငှက်သည် ကချင်လူမျိုးတို့၏ အယူအဆအရ ငှက်များတွင် အကြီးအကဲဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် အမျိုးသမီးတစ်ယောက်၏ ရင်သားပုံများ၊ ဆင်စွယ်များနှင့် မောင်းရုပ်ပုံကိုလည်း ရေးဆွဲထားကြသည်။ ထိုသို့ ရေးဆွဲထားသည့်သဘောမှာ မိသားစုသည် သားသမီးများမွေးဖွားကာ ချမ်းသာကြွယ်ဝစေရန် ဆုတောင်းခြင်းဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးတို့၏ အိမ်သို့ဝင်ရန် တံခါးပေါက်နှစ်ခုရှိသည်။ တစ်ခုမှာ အိမ်ရှေ့တံခါးပေါက်ဟုခေါ်သည်။ ထိုတံခါးပေါက်ကို အပြင်လူများက ဝင်ထွက်ရန် ဖောက်လုပ်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ အခြားတံခါးပေါက်မှာ အိမ်နောက်ဘက်တွင်ရှိသည်။ ထိုတံခါးပေါက်ကို မိသားစုများက ဝင်ထွက်ရန် အသုံးပြုသည်။ အခန်းဖွဲ့စည်းထားပုံမှာ (၆) ခန်းမှ အခန်း (၃၀) အထိ ပါရှိသည်။ မိသားစုအခန်း၊ အဖေ၊ အမေနေရန်အခန်း၊ နတ်စင်ခန်းနှင့် လူပျို အပျိုလှည့်ခန်း စသည့် အခန်းများဖြင့် ရိုးရာအခန်းများပုံစံအတိုင်း အဓိပ္ပာယ်ရှိစွာ အိမ်ခန်းများကို ဖွဲ့စည်းထားသည်။ ထို့ပြင် နောက်ထပ် ထမင်းချက်ခန်းနှင့် သမက်များနေရန် အခန်းကို အကျယ်ချဲ့ကာ အထူးဖွဲ့စည်းထားသည်။

ထိုသို့ အိမ်တည်ဆောက်ရန် ပထမဦးစွာ အလုပ်သမားကို ငှားရမ်းခေါ်ယူရသည်။ အလုပ်သမားအဖြစ် ယောက်ျားနှင့်မိန်းမ ဟူ၍ အနည်းဆုံးနှစ်ဦးငှားရသည်။ လုပ်ငန်းပမာဏပေါ်မူတည်ပြီး အလုပ်သမားငါးဦးမှ ခြောက်ဦးအထိ ခေါ်ယူရသည်။ အလုပ်သမားများ တစ်ဦးစီကို အိမ်ဆောက်ပြီးသွားသည့်အခါတွင် ကျွဲတစ်ကောင်စီ

(သို့မဟုတ်) မောင်း ၁၀ ထွာတစ်ခုစီ (သို့မဟုတ်) တူမီးသေနတ် တစ်လက်စီပေးရသည့်အပြင် လုပ်ငန်းကာလ၌ အသုံးပြုရန် ဓားတစ်လက်နှင့် အဝတ်စားတစ်စုံစီပေးရသည်။ ငှားထားသော အလုပ်သမားများသည် အိမ်မပြီးမချင်း ဒိုင်ခံလုပ်ရသည်။ အိမ်ဆောက်ပြီးသည့်အခါ အိမ်သစ်တက်ပွဲ ကျင်းပကာ နောက်တစ်ညတွင် အလုပ်သမားများကို ရိုးရာအရ ၎င်းတို့အိမ် အရောက် ကောက်ညှင်း၊ ကြက်ဥ၊ ခေါင်ရည်အိုး၊ ဖျာတစ်ချပ်၊ ခါးပတ်တစ်ခုစီ စသည့်လက်ဆောင်ပစ္စည်းများဖြင့် တပျော်တပါး လိုက်ပို့ရသည်။

ကျေးရွာတစ်ရွာတွင် အိမ်ဆောက်သူရှိပါက ၎င်းကို စုပေါင်း လုပ်အားဖြင့် ဝိုင်းဝန်းကူညီခြင်း၊ အစားအသောက်များဖြင့် ကူညီခြင်း၊ အိမ်မပြီးမချင်း ကျေးရွာရှိလူထုအားလုံးသည် တညီတညာတည်း စုပေါင်းလုပ်ကိုင်ခြင်းမှာ ရှေးယခင်ကတည်းက ရိုးရာဓလေ့တစ်ခုပင် ဖြစ်သည်။

အိမ်သစ်ဆောက်ပြီးသွားသည့်အခါ ရိုးရာဓလေ့ထုံးစံအရ အိမ်သစ်တက်ပွဲ ပျော်ပွဲရွှင်ပွဲပြုလုပ်ကြသည်။ နတ်ပူဇော်ပသပွဲ ပြုလုပ်သည့်အပြင် ဆွေမျိုးများ၊ ရွာသူ၊ ရွာသားများအားလုံး ဖိတ်ကြားကာ တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး လက်တွဲပြီး အိမ်အသစ်အလယ် ခေါင်ရိုးတိုင်တစ်လျှောက် လှည့်ပတ်ကာ ရိုးရာတေးသီချင်းများဖြင့် အိမ်သစ်မင်္ဂလာပေးသံ၊ ရိုးရာတေးအလင်္ကာဖြင့် ရိုးရာဆရာမှ ဦးဆောင်ပေးပြီး တညီတညာတည်း လိုက်ဆိုကြသည်။ ဤသို့ ပျော်ပွဲရွှင်ပွဲကို တစ်ညလုံး ခေါင်ရည်အရက်များဖြင့် ညလုံးပေါက် ကျင်းပလေ့ရှိသည်။

ကချင်ရိုးရာပြက္ခဒိန်

ရိုးရာပြက္ခဒိန်ကို ကချင်ဘာသာဖြင့် ရှတာအင်တွဲ (Shata Nhtoi) ရက်၊ လတို့ကို ပိုင်းခြားရေးထွက်ခြင်းဟူ၍လည်းကောင်း၊ မြန်မာဘာသာဖြင့် ကချင်ပြက္ခဒိန်ဟူ၍လည်းကောင်း၊ အင်္ဂလိပ် ဘာသာဖြင့် (Kachin Calendar) ဟူ၍ အသီးသီးခေါ်ကြသည်။ ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့တွင် နေ့စဉ်၊ လစဉ်နှင့် နှစ်စဉ်ဇယားပြုလုပ် ရေးဆွဲထားသော ပြက္ခဒိန်ဟူ၍ သီးခြားမရှိချေ။ အပေါက်ငယ် သုံးဆယ်ဖောက်ထားသော သစ်သားပြားကိုသာ ပြက္ခဒိန်အဖြစ် အသုံးပြုခဲ့ကြသည်။ ထိုသစ်သားပြားကို ယမ်းဟုခေါ်သည်။ ယင်း အပေါက်ငယ်တွင် တုတ်ချောင်းငယ်ကလေးတစ်ခု စိုက်ထားပြီး နေ့စဉ် တစ်ပေါက်ပြီးတစ်ပေါက် ရွှေ့၍ တစ်လတွင်း နေ့ရက်များကို မှတ်သားသွားကြသည်။

ကချင်ရိုးရာပြက္ခဒိန်နှင့်စပ်လျဉ်း၍ တွက်ချက်ရန် လိုအပ် သော အကြောင်းအရာများ ပေါ်ပေါက်လာသောအခါများ၌သော် လည်းကောင်း၊ နှစ်၊ လ၊ နေ့ရက်အချိန်ကာလများနှင့် အရှေ့၊

အနောက်၊ တောင်၊ မြောက် စသည်တို့ကို ပိုင်းခြားသတ်မှတ်ရန် လိုအပ်သောအခါများ၌သော်လည်းကောင်း၊ ခရန်ခူးမဂ္ဂျယ် (Hkrang hku majoi) ကို ဗဟိုချက်ပြု၍ ပိုင်းခြားသတ်မှတ်လေ့ရှိကြသည်။

ကချင်ရိုးရာ အယူအဆအရ သန်းခေါင်ယံ (၁၂) နာရီမှ မွန်းတည့် (၁၂) နာရီအထိ အပိုင်းအခြားကို တစ်ရက်၊ ရက်ပေါင်း (၃၀) ကို တစ်လဟု မှတ်ယူလေ့ရှိသည်။ သို့သော်လည်း အခြား ပြက္ခဒိန်များ၏ မလေ့နှင့် ကိုက်ညီမှုမရှိသဖြင့် တစ်လတွင် ရက်ပေါင်း (၂၉) ရက်နှင့် (၃၀) ရှိသည်ဟူ၍ ပြန်လည်သတ်မှတ်ကြသည်။ ဤနည်းဖြင့် (၁၂) လကို တစ်နှစ်၊ (၁၀) နှစ်ကို အင်ဂေါဂရုပ် (N-Gaw Grup)၊ အင်ဂေါဂရုပ် (၁၀) ခါပြည့်လျှင် ဂျော်မီ (Jaw Mi) သို့မဟုတ် အနှစ်တစ်ရာ (Latsa Ning) သို့မဟုတ် လူတစ်သက်တာဟူ၍လည်းကောင်း ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ တစ်နှစ်အတွင်းရှိ လပေါင်း (၁၂) လတို့၏ အစီအစဉ်နှင့် အမည်များမှာ အောက်ပါအတိုင်းဖြစ်သည်။

- (၁) ခရူးတာ (Hkru Ta)
- (၂) ရာတာ (Ra Ta)
- (၃) ဝတ်တာ (Wut Ta)
- (၄) ရှလာတာ (Shala Ta)
- (၅) ဂျထွမ်းတာ (Jahtum Ta)
- (၆) ဆင်တာ (Sangan Ta)
- (၇) ရှီမရီတာ (Shi Mari Ta)
- (၈) ဝွမ်ရှီတာ (Gup Shi Ta)

- (၉) ဝွမ်တုံတာ (Gup Tung Ta)
- (၁၀) ကလားတာ (Kala Ta)
- (၁၁) မရီတာ (Maji Ta)
- (၁၂) မဂါးတာ (Maga Ta) တို့ဖြစ်သည်။ ကချင် မျိုးနွယ်စုတို့သည် တောင်ယာ၊ အခင်း၊ ဥယျာဉ် စသည့်စိုက်ပျိုးရေး လုပ်ငန်းများကို လုပ်ကိုင်ခြင်းဖြင့် အသက်မွေးဝမ်းကျောင်းသော လူမျိုးဖြစ်သည့်အားလျော်စွာ ရာသီဥတု အပိုင်းအခြားကို ကောင်းစွာ နားလည်ရလေသည်။

ကောင်းစွာမသိရှိပါက အစာရေစာငတ်မွတ်ခေါင်းပါးခြင်း ဘေးဒုက္ခနှင့် တွေ့ကြုံရတတ်သည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် နွေ၊ မိုး၊ ဆောင်းဟူသော ရာသီဥတုသုံးပါးကို လများနှင့်တကွ အောက်ပါအတိုင်း ပိုင်းခြားသတ်မှတ်ထားကြသည်။

နွေဥတုတွင်-

- (၁) ခရူးတာ (Hkru Ta)
- (၂) ရာတာ (Ra Ta)
- (၃) ဝတ်တာ (Wut Ta)
- (၄) ရှလာတာ (Shala Ta) တို့ ပါဝင်သည်။

မိုးဥတုတွင်-

- (၁) ဂျထွမ်းတာ (Jantum Ta)
- (၂) ဆင်တာ (Sa Ngan Ta)
- (၃) ရှီမရီတာ (Shi Mari Ta)
- (၄) ဝွမ်ရှီတာ (Gup Shi Ta) တို့ပါဝင်သည်။

ဆောင်းဥတုတွင်-

- (၁) ဝွမ်တုံတာ (Gup Tung Ta)
- (၂) ကလားတာ (Kala Ta)
- (၃) မဂျီတာ (Maji Ta)
- (၄) မဂါးတာ (Maga Ta) စသည်ဖြင့် အသီးသီးပါဝင်ကြသည်။

အထက်တွင် ရေးသားဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ခရူးတာ (Hkru Ta) သည် နှစ်တစ်နှစ်၏ ပထမဆုံးနေ့ရက် (သို့မဟုတ်) နှစ်ဆန်းတစ်ရက်နေ့ဖြစ်သဖြင့် ရိုးရာအရ ထိုနေ့ကို နှစ်သစ်ကူးနေ့ အဖြစ် သတ်မှတ်ထားကြသည်။ ထို့နောက် လအမည်နှင့် အနက်အဓိပ္ပာယ်များကို အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြအပ်ပါသည်-

ခရူးတာ (Hkru Ta) ဟု ခေါ်ဝေါ်ခြင်းမှာ အားလုံးသော စပါး၊ ပဲ၊ ပြောင်း စသည်တို့ကို ရိတ်သိမ်းပြီး ဝဝလင်လင် စားသောက် နေရသောလဖြစ်သောကြောင့် ခရူးတာဟုခေါ်ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် မြေပြန့်ဒေသတွင် ခရူးပန်းများပွင့်လန်းသော အချိန်ဖြစ်ပြီး ၎င်းလမှာ ဖေဖော်ဝါရီလ-မတ်လတို့ဖြစ်ပါသည်။

ရာတာ (Ra Ta) ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းမှာ ၎င်းလ၌ တစ်မျိုးသားလုံး စားရေး၊ သောက်ရေး၊ ပေါင်းသင်းဆက်ဆံရေး စသည့်ကိစ္စရပ်များ၌ တညီတည်း တစ်ပြေးတည်းဖြစ်ကြသည့် လဖြစ်သောကြောင့် ရာတာ ဟုခေါ်ဆိုကြသည်။ ထိုလမှာ မတ်လ-ဧပြီလ ဖြစ်သည်။

ဝတ်တာ (Wut Ta) ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းမှာ ထိုလ၌ ဖိုထိုးခြင်း၊ သံရည်ကျိုခြင်း စသည့်လုပ်ငန်းများကို လုပ်ကိုင်ကြသည့်အပြင် ရာသီပြောင်း၍ လေပြည်တိုက်ခတ်စပြုခြင်းတို့ကို အကြောင်းပြု၍ ဝတ်တာဟုခေါ်သည်။ ၎င်းလမှာ ဧပြီလ-မေလဖြစ်သည်။

ရှလာတာ (Shala Ta) ဟုခေါ်ဆိုခြင်းမှာ သီးနှံ၊ ဝါးမြစ် စသည်တို့ ပြုထွက်လာစလဟု အဓိပ္ပာယ်ရသည်။ ၎င်းလမှာ မေလ-ဇွန်လဖြစ်သည်။

ဂျထွမ်းတာ (Jantum Ta) ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းမှာ ခြောက်သွေ့၍ ပူပြင်းသော နွေဥတုကုန်ဆုံးသည့် လဟု ခေါ်ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ ၎င်းလမှာ ဇွန်လ-ဇူလိုင်လ ဖြစ်သည်။

ဆဝန်တာ (Sa Ngan Ta) ၏အနက်မှာ ကောက်စောစပါးများ အငုံအဖူးပေါ်သည့် လဟူ၍ဖြစ်သည်။ ၎င်းလမှာ ဇူလိုင်လ-ဩဂုတ်လဖြစ်သည်။

ရီမရီတာ (Shi Mari Ta) ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းမှာ အလုပ်များ လွန်းလှ၍ ပျာပျာသလဲ ဖြစ်နေရသောလဖြစ်သဖြင့် ရီမရီတာ ဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ ၎င်းလမှာ ဩဂုတ်လ-စက်တင်ဘာလဖြစ်သည်။

ဂွမ်ရီတာ (Gup Shi Ta) ဟု ခေါ်ဆိုခြင်းမှာ တစ်မိုးတွင်းလုံး သတင်းစကားများပင် မကြားရသော ပတ်ဝန်းကျင်ကျေးရွာများမှ သတင်းစကားများကို ပြန်လည်ကြားသိရသောလဟု အဓိပ္ပာယ် ရသည်။ ၎င်းလမှာ စက်တင်ဘာလ-အောက်တိုဘာလဖြစ်သည်။

ဝွမ်တုံတာ (Gup Tung Ta) လသည် စပါးသီးနှံများ မှည့်ပျော်သောလဖြစ်သောကြောင့် ဝွမ်တုံတာဟု ခေါ်ဝေါ်ခြင်းဖြစ် သည်။ ၎င်းလမှာ အောက်တိုဘာလ-နိုဝင်ဘာလဖြစ်သည်။

ကလားတာ (Kala Ta) ၏ အနက်အဓိပ္ပာယ်မှာ မိုးကုန်၍ ဆောင်းဝင်စလဟု ဆိုလိုသည်။ ၎င်းလမှာ နိုဝင်ဘာလ-ဒီဇင်ဘာလ ဖြစ်သည်။

မဂျီတာ (Maji Ta) ဟု ခေါ်ဝေါ်ခြင်းသည် ချယ်ရီပန်းနှင့် မဂျီပန်းများပွင့်၍ အေးမြသောလဟု အဓိပ္ပာယ်ရသည်။ ၎င်းတို့မှာ ဒီဇင်ဘာလ-ဇန်နဝါရီလဖြစ်သည်။

မဂါတာ (Maga Ta) ဟု ခေါ်ဝေါ်ခြင်းသည် တစ်နှစ်အတွင်းမှာ မကောင်းဆိုးဝါးများကို နှင်ထုတ်သောလဟု အနက်အဓိပ္ပာယ်ရသည်။ ၎င်းလမှာ ဇန်နဝါရီလ-ဖေဖော်ဝါရီလဖြစ်သည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ အယူအဆအရ လစဉ်လတိုင်း၌ (၇၊၉၊ ၁၇၊၁၉) ရက်နှင့် လကွယ်နေ့များကို ရက်ကြမ်းများ (ပြဿဒါး)ဟု အယူရှိကြသည်။ ထို့ကြောင့် ထိုနေ့များတွင် ခရီးထွက်ခြင်း၊ မင်္ဂလာ ရှိသော အလုပ်များ လုပ်ကိုင်ခြင်းနှင့် လုပ်ငန်းစတင်လုပ်ကိုင်ခြင်းများ တို့တွင် အထူးရှောင်ကြဉ်ကြသည်။ ထိုနေ့တွင် မွေးဖွားသော ကလေးများကို ဆိုးသွမ်းတတ်ကြသည်ဟု ပြောလေ့ရှိသည်။

တစ်ဖန် ရှိမရီတာ (Shi Mari Ta) နှင့် မဂါတာ (Maga Ta) လများသည် တစ်နှစ်အတွင်းရှိ မမွန်မြတ်သောလများဖြစ်ကြသည်ဟု အယူရှိကြ၍ လက်ထပ်မင်္ဂလာပွဲ၊ နတ်ပူဇော်ခြင်း၊ ခရီးထွက်ခြင်း၊ အိမ်သစ်ဆောက်ခြင်း စသည့်လုပ်ငန်းရပ်များလုပ်ကိုင်ခြင်းမှ ရှောင်ကြဉ်တတ်ကြသည်။ ခရီးထွက်ရာတွင် ဖျားနာတတ်ပြီး ကုန်ကူးသန်းရောင်းဝယ်မှုပြုပါက ဆုံးရှုံးတတ်သည်ဟု အယူရှိကြသည်။

ဤလများကို ရာသီဥတုနှင့် သဘာဝပြောင်းလဲမှုကို အစွဲပြု၍ သတ်မှတ်ထားသောကြောင့် သူရိယပါသစနစ်ကို အခြေခံသည်ဟု ဆိုနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်တို့၏ ရက်လရေတွက်ခြင်း ဆိုင်ရာ ထုံးစံလေ့သည် စန္ဒြာပါလနှင့် သူရိယပါသ စနစ်နှစ်မျိုးတွင်

အခြေခံသည်ဟု ဆိုနိုင်သည်။ ၎င်းအပြင် ကချင်တို့သည် ကမ္ဘာသုံး ပြက္ခဒိန်သုံးစွဲခြင်း မပြုမီကပင် တရုတ်၊ မြန်မာ၊ ရှမ်းတို့၏ ရိုးရာ ပြက္ခဒိန်နှင့် ညှိယူခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြသည်။ လွန်ခဲ့သော နှစ်ပေါင်းတစ်ရာခန့်မှစ၍ ကချင်နှစ်ခြင်းခရစ်ယာန်အဖွဲ့ချုပ်နှင့် ကက်သိုလိပ်အဖွဲ့မှ ကမကထပြုပြီး ကချင်ပြက္ခဒိန်များကို ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေအသုံးပြုခဲ့ကြသည်။ သို့သော် ကမ္ဘာသုံးပြက္ခဒိန်တွင်သာ ကချင်ရိုးရာပြက္ခဒိန်များကို ဖြည့်စွက်ခြင်းသာဖြစ်သည်။ လဆန်း၊ လကွယ်၊ လပြည့်များမှာ မြန်မာတို့နှင့် အတူတူပင်ဖြစ်သည်။ ယခုအခါတွင် ကချင်တို့၏ ပြက္ခဒိန်တွင် ကမ္ဘာသုံးပြက္ခဒိန်၊ မြန်မာပြက္ခဒိန်နှင့် ကချင်ရိုးရာ ပြက္ခဒိန်သုံးမျိုးကို ထည့်သွင်းကြသည်။

ရှေးခေတ် ကချင်ရိုးရာ ပြက္ခဒိန်

ရိုးရာစကားပုံ၊ စကားထာနှင့်ပုံပြင်များ

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ရှေးယခင် ဘိုးဘွားစဉ်ဆက် ကတည်းမှ လက်ဆင့်ကမ်းခဲ့သော ရိုးရာစကားပုံ၊ စကားထာနှင့် ပုံပြင်များကို ပြောဆိုအသုံးပြုလာခဲ့ကြသည်။ စကားပုံသည် အကြောင်းအရာကို ခိုင်းနှိုင်းသောစကားဖြစ်သည်။ စကားထာသည် စကား၏အနက်အဓိပ္ပာယ်ကို ကွယ်ဝှက်၍ ပြောဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ စကားထာဝှက်ခြင်းဖြင့် တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး ခင်မင်ရင်းနှီးပြီး ဉာဏ်ရည်ကို ထက်သန်တိုးတက်လာစေပါသည်။ ပုံပြင်များသည် ကချင်လူမျိုးတို့၏ စာပေသက်တမ်းနုနယ်သေး၍ စာပေဖြင့် မှတ်တမ်းတင်ထားခဲ့ခြင်းမရှိခဲ့ပေ။ နတ်ဆရာများက မိမိတို့ လေ့လာဆည်းပူးထားသော ရိုးရာပုံပြင်များကို ပွဲလမ်းသဘင်နှင့် အခမ်းအနားများတွင် စိတ်ဝင်စားအောင် တန်ဆာဆင်၍ ပြောလေ့ရှိကြသည်။

ရိုးရာစကားပုံဥပမာများမှာ-

**ကျီးကန်းကို ငှက်လို့မခေါ်
တောင်ယာရှာက ချောင်ကြိုချောင်ကြားရ**

**စိုက်ပျိုးရာသီနောက်ကျမမြင်
မိန်းမယူ နောက်ကျသာမြင်
မိန်းမရှာက လည်ပင်းဖောင်းရ
လင်ရှာက မျက်စိကန်းရ
မြန်လွန်းက ဆီများလွန်ပျော်
တောကြောင်နောက်ပြန်လှည့်ကြည့်ထုံးစံမရှိ
ခွေးကောင်း လူကိုမဟောင်
သူကောင်းသူများ မကဲ့ရဲ့
ကျိန်ဆဲခံသူ ကျန်းမာ
နှင်းခံသော စပါးပိုထွား
အိမ်တွင်ဆုံးမ အိမ်ပြင် အလိမ္မာရ
သားသမီးမကောင်း မိဘခေါင်း၊
စပါးမကောင်း မြေကြီးအကြောင်း တို့ဖြစ်သည်။**

စကားထာဥပမာများမှာ-

**လမ်းခွဲမတမ်းနိုင်သော ဝှက်ကြီး
လမ်းမတတ်နိုင်သော နွယ်ပင်
ရိက္ခာမပါသော ခရီးသည် (အဖြေ-စိတ်ဆန္ဒ)
(၁၂) ရာသီ ဆန်ဖြူစားသူ (အဖြေ-ဝါကြိုက်ခြင်း)
တောင်ထိပ်အနံ့ခြစ်သောငှက် (အဖြေ-ဆီ)
တို့ဖြစ်သည်။**

ပုံပြင်ဥပမာများမှာ-

ကျီးမနှင့် ကြက်မပုံပြင်
 ကလေးနှစ်ဦးပုံပြင်
 မိဘမဲ့ညီအစ်ကို နှစ်ဦးအကြောင်း
 ခွေးတွင်ချိုမပေါက်ခြင်းအကြောင်း
 ကျားနှင့်ချေအကြောင်း
 လဖြူပုံပြင်
 ကျားနှင့်လူပုံပြင်တို့ဖြစ်သည်။

ရိုးရာဓလေ့အနုပညာ

ဂီတ

ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့သည် အနုပညာရသကို လေးနက်စွာ ခံစားတတ်သူများဖြစ်သည်။ ရသခံစားရာ၌လည်း သူတစ်ပါး ဖျော်ဖြေခြင်းကို ခံစားသည်ထက် ကိုယ်တိုင်တီး၍ ခံစားခြင်းကို အလေးထားသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်တို့အနေဖြင့် တေးဂီတနှင့် ရိုးရာအကများကို စိတ်ဝင်တစားလိုက်စားကြသည်။ မည်သည့် အရာကိုမဆို တေးသီချင်းဖွဲ့သီဆိုတတ်ကြသည်။ ရင်တွင်းခံစားချက် များကိုလည်း တေးဂီတဖြင့် ဖော်ထုတ်ကြသည်။ နတ်ဆရာများ၊ နတ်ပူဇော်ပသရာတွင်လည်း တေးကဗျာဖြင့် ဖွဲ့ဆို ပူဇော်ကြသည်။ တေးကဗျာမတတ်လျှင် နတ်ဆရာမဖြစ်နိုင်ချေ။ ရသကို ခံစားရင်း ယုံကြည်လေးနက်စွာ ပူဇော်ပသသည့် သဘောဖြစ်သည်။ ကချင်သမိုင်းကိုလည်း တေးကဗျာရှည်ကြီးဖြင့်ပင် မှတ်တမ်းတင်ထား ကြသည်။ ရိုးရာတေးကဗျာသည် ကာရန်ပုံစံဖြင့် ဖွဲ့ဆိုသော

တေးသီချင်းဖြစ်ပြီး အခံနှင့် အအုပ်ပါရှိ၍ ဝါကျနှစ်ကြောင်းစီ၏ အဆုံးတွင် စာလုံးနှစ်စီတို့ကို ယူခြင်းဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးတို့အတွက် ကဗျာဆိုသည်မှာ နှုတ်မှလက်တန်း စပ်ဆိုသော တေးကဗျာဖြစ်သည်။ စာပေကဗျာလည်း ရိုးရာ တေးကဗျာတွင် အခြေခံသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်လူမျိုးတို့အတွက် တေးသီချင်းနှင့် ကဗျာကိုခွဲခြား၍မရချေ။ တေးသီချင်းသည် ကဗျာ ကာရန်လိုအပ်သကဲ့သို့ ကဗျာသည်လည်း တေးသီချင်းအဖြစ် စပ်ဆိုမှသာ ရသမြောက်သည်။

ကချင်တေးသီချင်းများသည် နေရာဒေသအလိုက် အမျိုးမျိုး အဖုံဖုံရှိကြသည်။ ယေဘုယျအားဖြင့် ထင်းခွေရင်း၊ ရေခပ်ရင်း၊ ရက်ကန်းရက်ရင်း၊ ဆန်ဖွပ်ရင်း၊ တောင်ယာခုတ်ရင်း အမျိုးသမီးများ သီဆိုလေ့ရှိသော သီချင်းများဖြစ်၍ တစ်နေရာနှင့်တစ်နေရာ သီချင်း စာသားချင်းမတူညီသော်လည်း တေးသွားများမှာ အတူတူ ဖြစ်သည်ဟု ထင်ရသည်။ ခေတ်အစားဆုံး တေးသီချင်းမျိုးမှာ လူပျို၊ အပျိုလှည့်ရင်း သီဆိုရသော တေးသီချင်းများဖြစ်ကြ၍ တစ်ယောက်က အသံတိုင်ပြီး အများကလိုက်၍ဆိုရသော သီချင်းမျိုးများအပြင် တစ်ယောက်တည်းက သီဆိုသော ချစ်မေတ္တာဖွဲ့သီချင်းများနှင့် တော၊ တောင်၊ ရေ၊ မြေကို ဖွဲ့ဆိုသော ကဗျာတေးသီချင်းများလည်း ရှိသေးသည်။ အိမ်သစ်တက်မင်္ဂလာ၊ လက်ထပ်မင်္ဂလာ၊ အသုဘပွဲ နှင့် မနောပွဲများတွင် သီဆိုရသော တေးသီချင်းများမှာ တစ်ယောက် တည်းဆိုရသော တေးသီချင်းများမဟုတ်ဘဲ အများစုပေါင်း၍ သံပြိုင် သီဆိုရသော တေးသီချင်းများဖြစ်သည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ရိုးရာဂီတအနုပညာကိုလည်း အထူး လိုက်စားကြသည်။ ကချင်ရိုးရာဂီတတူရိယာများသည် ရိုးရာ တေးသီချင်းများ သီဆိုရာတွင်လည်းကောင်း၊ ရိုးရာအက ကခုန်ရာ တွင်လည်းကောင်း မပါလျှင်မပြီးသော အရာများဖြစ်သည်။ ကချင် ရိုးရာတူရိယာများမှာ အိုးစည်ရှည်၊ နှဲ၊ ပလွေ၊ မယ်ဒလင်၊ တယော၊ ပေါင် စသည်တို့ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် ဒွမ်ဘာ၊ လရုံ၊ ထူရင်၊ ဒေါ်ရော၊ ထလောဒ်၊ ပီရှောင်၊ ဝန်ပေါင်ဆွမ်ပီ စသည့်တူရိယာများလည်း ရှိသေးသည်။ ကချင်လူမျိုးတို့၏ ယုံကြည်ချက်အရ ဤတူရိယာ ပစ္စည်းများသည် ဂျထုံနတ်ထံမှ စွန်ကရရှိ၍ စွန်ထံမှ မျောက်သတ္တဝါက ရရှိကာ မျောက်ထံမှ လူသားများက ခံယူသည်ဟု ပြောဆိုကြသည်။

မောင်းသည် ကချင်လူမျိုးတို့အတွက် တူရိယာပစ္စည်း သက်သက်မျှ သာမဟုတ်ဘဲ တန်ဖိုးထားသော ပစ္စည်းတစ်မျိုးလည်း ဖြစ်သည်။ လူတစ်ဦးတစ်ယောက်၏စီးပွားရေးအခြေအနေကို ထိုသူ၏အိမ်တွင် ရှိသော မောင်းအရွယ်အစားအမျိုးမျိုးနှင့် အရေအတွက်ကိုကြည့်၍ အကဲဖြတ်နိုင်သည်။

ပလွေတွင် ထူရင်၊ ပီလော့၊ ပီဆွန်၊ ပီပတ်၊ ပီမံ၊ ပီခရောင်၊ ပီလန်၊ ပီရောင်၊ ဝန်ပေါင်ဆွမ်ပီ စသည်ဖြင့် အမျိုးမျိုးရှိသည်။ ပလွေကို ဝါးဖြင့်ပြုလုပ်သည်။ ပလွေများတွင် အနည်းဆုံး အပေါက်လေးပေါက်ပါရှိပြီး အများဆုံးခြောက်ပေါက်ရှိသည်။ ထူရင် သည် ဝါးအဆစ်နှစ်ဖက်ဖြတ်ထားပြီး အလယ်တွင် အပေါက်တစ်ခု တည်းရှိသည်။ ထိုအပေါက်တွင် မှုတ်ပြီးနှစ်ဖက်အစကို အဖွင့်အပိတ် လုပ်၍ အသံဖမ်းသည်။ ပလွေအမျိုးမျိုးရှိသည့်အနက် ဝန်ပေါင်

ဆွမ်ပီသည် စနစ်အကျဆုံးဖြစ်သည်။ အပေါက်ခြောက်ခုရှိသည်။ မည်သည့်တေးသံကိုမဆို တီးမှုတ်နိုင်သည်။ ကာလပေါ် ပလွေမျိုး ဖြစ်၍ အလွန်ခေတ်စားသည်။ ဝန်ပေါင်ဆွမ်ပီကို ၁၉၅၄ ခုနှစ်ခန့် တွင် ဗန်းမော်ခရိုင်၊ ဘန်လွန်ရွာမှ ဦးဖော်ရွှေလွန်ဆိုသူ တီထွင်ခဲ့ သည်။ အခြားပလွေများသည် နှစ်လုံး၊ သုံးလုံးပူးခြင်းနှင့် အပေါက် ဖောက်ခြင်းသာ ကွာခြားသည်။ ပလွေအားလုံး၏အခြေခံမှာ အတူတူပင်ဖြစ်သည်။

နဲ့ကိုသစ်သားဖြင့်လုပ်သည်။ အပေါက်ငါးခုရှိသည်။ နဲ့ပညာ သည် ကချင်လူမျိုးနွယ်စုတို့၏ဂီတတွင် ခက်ခဲနက်နဲသော ပညာ တစ်ရပ်ဖြစ်သည်။ တယောသည်လည်း မြန်မာတယော၊ ကမ္ဘာသုံး တယောနှင့် မတူဘဲ အတံရှည်၍ ကြိုးသုံးချောင်းသာရှိသည်။ နဲ့နှင့် တယောတို့မှာ ကခုန်ရာတွင် တီးမှုတ်သည့်တူရိယာမျိုးမဟုတ်ဘဲ အပျိုလူပျိုအချင်းချင်း အုပ်လိုက်၊ အသင်းလိုက် တွေ့ဆိုကြသော အခါနှင့် အပြန်အလှန်တေးသီချင်းများ သီဆိုကြသောအခါမျိုးတွင် သာ တီးမှုတ်လေ့ရှိသည်။

မယ်ဒလင်တွင် သစ်သားမယ်ဒလင်နှင့် ဝါးမယ်ဒလင်ဟူ၍ နှစ်မျိုးရှိသည်။ ဝါးမယ်ဒလင်သည် ဝါးဆစ်နှစ်ဖက်ကို သားရေကျပ်၍ ကြိုးတပ်ထားသော ရိုးရိုးမယ်ဒလင်ဖြစ်သည်။ သစ်သားမယ်ဒလင် သည် မြန်မာမယ်ဒလင်၊ ကမ္ဘာသုံးမယ်ဒလင်တို့နှင့်မတူချေ။ ကြိုးသုံးချောင်းသာပါရှိပြီး ပို၍လည်းရှည်သည်။

ပေါင်သည်အရှည်လေးလက်မ၊ အလျားလက်မဝက်၊ အထူ တစ်လက်မ၏လေးပုံတစ်ပုံခန့်ရှိသော ဝါးခြမ်းပြားကိုအလယ်တွင်

ဖောက်၍ ရှားသီးတပ်ထားသော တူရိယာတစ်မျိုးဖြစ်သည်။ ၎င်းကို ပါးစပ်ထဲတွင်ငုံထားပြီး ရှားသီးကိုလှုပ်အောင်ရိုက်ပေးကာ မှုတ်ရသည်။

မနောစည်တော်သည် ကချင်လူမျိုးတို့အတွက် အဓိက အရေးကြီးသောအခန်းတွင် ပါဝင်သည်။ မနောပွဲတွင်မူ အလွန်ကြီးမား သော စည်ရှည်ကြီးများကို ခိုင်ခံ့သော တိုင်ကြီးနှစ်တိုင်တပ်ဆင်၍ တီးခတ်လေ့ရှိသည်။ မနောပွဲကျင်းပသောအခါများတွင် အသုံးပြု တီးခတ်ရန်အတွက် စည်ကြီးကို သီးခြားပြုလုပ်ရသည်။ ၎င်းစည်ကြီး ကို မနောစည်တော်ဟု ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ မနောစည်တော်သည် အလျားလေးတောင်အထိ ရှည်လျားပြီး မျက်နှာပြင်အကျယ် အချင်းတစ်တောင်မျှရှိသော စည်ကြီးဖြစ်လေသည်။

မနောစည်တော်ကို ထွင်းလုပ်သောအခါ မည်သည့်အပင် အမျိုးအစားကို အသုံးပြုပြီး မည်သည့်နေ့ရက်တွင် စတင်ထွင်းလုပ် ရမည်ကို ဗေဒင်တွက်ချက်ရွေးချယ်ရသည်။ စည်တော်ထွင်းလုပ်ရန် အပင်နှင့် စတင်ထွင်းလုပ်မည့်နေ့တို့ကို ရွေးချယ်ပြီးသွားသောအခါ အပင်လှဲပြီးထွင်းလုပ်ကြတော့သည်။ စည်တော်ထွင်းလုပ်မည့် အပင်ကို ခုတ်လှဲရာတွင်လည်း ခုတ်လှဲမည့်သူကို ဗေဒင်အလိုအရ ရွေးချယ်ပြီး ခုတ်လှဲစေလေသည်။

စည်တော်ထွင်းလုပ်မည့်သူသည် အထူးတတ်ကျွမ်းသူဖြစ်ရ လေသည်။ အချို့အရပ်ဒေသများတွင် စည်တော်ကို တစ်ဦး တစ်ယောက်တည်းက ခိုင်ခံ့၍ ပြီးစီးသည်အထိ ထွင်းလုပ်ခြင်းမပြုဘဲ တစ်ယောက်တစ်လက်ဖြင့် ဝိုင်းထွင်းလုပ်ကြသည့် အစဉ်အလာ ရှိလေသည်။

မနောစည်တော်သည် ကချင်အမျိုးသားတို့၏ လက်မှုပညာ ကျွမ်းကျင်တတ်မြောက်မှု ဖော်ထုတ်ရာတွင် အထူးအရေးပါသည့် ပစ္စည်းအမျိုးအစားဖြစ်သည်။ စည်တော်ထွင်းလုပ်ထားရာတွင် မနော အောက်ခြေတိုင် (ဒုံပြဲ) နှင့် အိမ်ရှေ့စင်္ကြံခါးပန်း (ပေါင်ဝှမ်း) များ ကဲ့သို့ပင် တိရစ္ဆာန်အမျိုးမျိုးတို့၏ရုပ်ပုံများကို စည်တော်ပေါ်၌ ထွင်းလုပ်ခြယ်လှယ်ထားတတ်ကြသည်။

စည်တော်ကိုထွင်းလုပ်ပြီးစီးသွားသောအခါ စည်တော်အတွင်း ချိတ်ငယ်များပြုလုပ်ပြီး မျောက်လွဲကျော်အစွယ်၊ ကျားခြေသည်းနှင့် ဂျန်ဒင်ဆီ (နေကြေးခေါင်းလောင်း) ဟု ခေါ်ဝေါ်ကြသည့်ကြေး ခေါင်းလောင်းငယ်တို့ကိုလည်း စည်တော်အတွင်းထည့်ထားတတ်ကြ သည်။ ထိုသို့ မျောက်လွဲကျော်အဆီနှင့် ဂျန်ဒင်ဆီကြေးခေါင်းလောင်း တို့ကို ချိတ်ဆွဲထားခြင်းမှာ မျောက်လွဲကျော်၏အော်မြည်သံနှင့် ကြေးခေါင်းလောင်းတို့၏အသံသည် လူ့ပြည်မှကျော်လွန်ပြီး နေနတ်မင်းတို့၏ ဘုံနန်းအထိပေါက်ကြားနိုင်သည်ဟု ယုံကြည်ကြ သောကြောင့် မျောက်လွဲကျော်အစွယ်နှင့် ကြေးခေါင်းလောင်းတို့ကို တပ်ဆင်ချိတ်ဆွဲထားသည့် မနောစည်တော်၏အသံသည်လည်း ကမ္ဘာတစ်ခွင်အပြင်နေနတ်ဘုံအထိ ပေါက်ကြားစေရန်ဟူသော ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် တပ်ဆင်ချိတ်ဆွဲထားခြင်းဖြစ်သည်။

မနောစည်တော်ကို မဒိုင်နတ်မင်းတို့အား ပူဇော်ပသသည့် အချိန်တွင် မနောအဆောင်တော်အတွင်း သို့မဟုတ်အိမ်တွင်းတွင် တီးခတ်ပြီး မနောကသည့်အချိန်တွင်မူ မနောတိုင်များနှင့်ယှဉ်လျက် ချိတ်ဆွဲထားပြီး တီးခတ်ကြသည်။ ထိုစည်တော်ကြီးကို မနောပွဲမှလွဲ၍ အခြားပွဲများတွင် တီးခတ်လေ့မရှိပေ။

အက

ကချင်လူမျိုးတို့တွင် တစ်ဦးချင်းတစ်ပင်တိုင်ကနည်းကဟန်များ မရှိချေ။ မင်းသမီးမင်းသား စုံတွဲကရသော နှစ်ပါးသွားအကမျိုး သို့မဟုတ် လေးယောက်၊ ရှစ်ယောက်၊ တစ်ဆယ့်ခြောက်ယောက် စသည်ဖြင့် အဖွဲ့လိုက် ညီညီညာညာ ကပြရသောနည်းမျိုးသာ ဖြစ်သည်။ ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ရိုးရာအကများကို အနုပညာ အဖြစ် သဘောထားကြသည်။ အခမ်းအနားတွင် ကပွဲပါဝင်မှု ပြည့်စုံ သည်ဟု ယူဆကြသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ အကများတွင် မနောအကသည် အကျော်ကြားဆုံးဖြစ်သည်။ မနောအကကို ကွင်းဆန်သမျှ လူထောင် နှင့်ချီကနိုင်သည်။ လူကြီး၊ လူငယ်မည်သူမဆို ဝင်ရောက်ကနိုင်သည်။ မနောပွဲတော်များတွင် အဓိကဖြစ်သည့် မနောများမှာ ဆွတ်မနော၊ ဂျူမနော၊ ပဒန်မနော၊ ကွမ်ရန်မနော၊ ရှုဒစ်ဖော့မနောစသည်တို့ ဖြစ်သည်။

ဆွတ်မနောသည် ဥစ္စာစီးပွားတိုးပွားကြွယ်ဝချိန်တွင် အများလူထု မိတ်ဆွေသင်္ဂဟတို့ကို ပေးကမ်းစွန့်ကြဲအလှူအတန်း ပြုလုပ်သည့် မနောပွဲဖြစ်သည်။ မိတ်ဆွေသစ်ဖွဲ့သည့် မနောပွဲ ဖြစ်သည်။

ဂျူမနောသည် ပြင်းထန်စွာဖျားနာမကျန်းမာသော အချိန်နှင့် သက်ကြီးရွယ်အို၊ အဘိုးအိုအဘွားအိုများ ဝေးဆုံး၍ အသုဘအခမ်း အနားကျင်းပပြီးစီးချိန်များတွင် ခင်းကျင်းကြသည့် မနောပွဲဖြစ်သည်။ ဂျူမနောပွဲကျင်းပခြင်းအားဖြင့် ကျန်ရစ်သူ သား၊ မြေး၊ မြစ်၊ ဆွေမျိုး သင်္ဂဟအပေါင်းတို့ ကျန်းမာချမ်းသာ၍ ခေါင်းဖြူစွယ်ကျိုးသည့်အထိ

နေထိုင်ရေးအတွက် ကျင်းပကြခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် သားသမီး ထွန်းကားခြင်းမရှိသူတို့က အမွေနှင့် အရိုက်အရာကို ဆက်ခံမည့် သားသမီးထွန်းကားလာရေးအတွက် ဂျူမနောကို ကျင်းပတတ်ကြ သည်။

ပဒန်မနောသည် စစ်တိုက်ခိုက်၍ အောင်မြင်လာကြသော အချိန်များတွင် အောင်ပွဲခံသည့် အထိမ်းအမှတ်ဖြင့် ကျင်းပ ကြသည်။

ကွမ်ရန်မနောသည် မဒိုင်နတ်ကို ဆည်းကပ်ကုံးကွယ်ကြသည့် အိမ်ထောင်စုတစ်ခုမှာ အိမ်သားတစ်ဦးဦး နယ်မြေသစ်ထူထောင် နေချိန်တွင်လည်းကောင်း၊ သီးခြားအိုးအိမ်သစ်တည်ဆောက်၍ ခွဲထွက်နေထိုင်ချိန်တွင်လည်းကောင်း မဒိုင်နတ်ကို ဝေခြမ်း ပင့်ဆောင် ယူသောအခါများ၌ ကျင်းပသည့်မနောပွဲဖြစ်သည်။

ရှုဒစ်ဖော့မနောသည် နယ်မြေသစ်တည်ထောင်ပြီး၍ မိဘများနေထိုင်ရာ ပင်ရင်းဒေသ အူမားဂါးမှ မဒိုင်နတ်နှင့် ရှုဒစ်တို့ကို ဝေခြမ်းပင့်ဆောင်လာခဲ့သော အချိန်များ၌ မဒိုင်နတ်ကို နေရာပြသခြင်းနှင့် နယ်မြေသစ်ရှိ မကောင်းဆိုးဝါး ဆူးငြောင့်ခလုတ် များကို ဖယ်ရှားနှင်ထုတ်ပစ်သောအားဖြင့် ကျင်းပကြသည့် မနော ဖြစ်သည်။

အထက်ဖော်ပြပါ အဓိပ္ပာယ်အမျိုးမျိုးဖြင့် ကျင်းပပြုလုပ်သော မနောပွဲတော်များတွင် မနောအက၌ အဓိကတူရိယာများကို မနောကွင်းအလယ်ရှိတိုင်များတွင် ချိတ်ဆွဲထားသော နှစ်ဖက်ပိတ် စည်ကြီးနှင့် မောင်းကြီးဖြစ်သည်။ နဲ့နှင့်မနောတေးကိုလည်း မောင်းသံစည်သံနှင့်စည်းချက်ကိုက်အောင် တီးမှုတ်သီဆိုသည်။

ရှေ့ဆုံးမှ မနောဦးဆောင်သူနှစ်ဦး၏ ကကြိုးကကွက်များကို ကျန်လူများကလိုက်၍ မောင်းသံစည်သံနှင့် စည်းဝါးကိုက်အောင် အားလုံးညီညွတ်စွာကရသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ အစဉ်အလာပြောဆိုချက်များအရ မနောအကကခုန်ပုံ၊ ကကြိုးကကွက်များသည် ကျေးငှက်များ၊ ပန်းလိပ်ပြာနှင့် ငါးသတ္တဝါတို့ လှုပ်ရှားသွားလာ ပျံလွှားပျော်ပါးကြပုံ ကို အတုယူသင်ကြား တတ်မြောက်ထားခြင်းဖြစ်သည်ဟု အဆိုရှိ သည်။ ထို့ကြောင့် မနောအက ကခုန်ပုံကကြိုးကကွက်များကိုကြည့် လိုက်ပါက အချို့ကကွက်များသည် ကျေးငှက်များ ပျံသန်းနေ သကဲ့သို့ လက်နှစ်ဖက်ကို ဆန့်တန်းကာ ကခုန်ကြသည်။ အချို့သော ကကွက်များမှာ ငါးသတ္တဝါများ အအုပ်အသင်းဖြင့် ကွေ့ကာ ပတ်ကာ သွားလာလှုပ်ရှားနေသကဲ့သို့ ကခုန်ကြသည်။ ထိုနည်းတူစွာ အချို့ကကြိုးကကွက်များသည် ပန်းလိပ်ပြာများကို အတုယူ ထားသဖြင့် ပန်းလိပ်ပြာများ ပျံသန်းပျော်ပါးနေကြပုံနှင့် အလွန်တူညီ လေသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်တို့ ကျင်းပကြသည့် မနောကခုန်ပုံများတွင် ခင်ဒူတက်မနောခေါ် လိပ်ပြာမနောအကသည် ထင်ရှားသည့် မနော အကတစ်မျိုးဖြစ်သည်။ ၎င်းလိပ်ပြာမနောအကကို ရှိန်ဖော့ ဘာသာဖြင့် ပလမ်းလဟုခေါ်ဆိုသည့် လိပ်ပြာငယ်တစ်မျိုး၏ ပျံလွှားပုံကို အတုယူ၍ ကခုန်ခြင်းဖြစ်သည်။ မနောစည်နှင့် မောင်းကြီးများကို တီးခတ်ရာတွင် ပြတ်တောင်းပြတ်တောင်းတီးခတ် ကြသည်။ ကခုန်ရာတွင်လည်း တူရိယာအသံကိုလိုက်ပြီး စည်းချက် ညီညီ ပြတ်တောင်းပြတ်တောင်း လိုက်လံကခုန်ကြခြင်းဖြစ်သည်။

ခင်ဒုတက်မနောခေါ် လိပ်ပြာမနောအကကို ယခုခေတ်တွင် တွေ့ရခဲသည်သာမက အထူးကျွမ်းကျင်စွာ ကတတ်ကြသူများလည်း အလွန်ပင်ရှားပါးပေပြီ။ ၎င်းအကကိုများသောအားဖြင့် လော်ဝေါ် မျိုးနွယ်စုနှင့် ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့က ကျွမ်းကျင်ပိုင်နိုင်စွာ ကတတ်ကြ သည်။

ယင်းမနောကို လိပ်ပြာမနောဟူ၍ သီးခြားအမည်တပ်ခေါ် ခြင်းပြုထားသော်လည်း မနောအမျိုးမျိုးတို့တွင် တစ်မျိုးအပါအဝင် ဖြစ်သောကြောင့်မဟုတ်ဘဲ ကခုန်ပုံ၊ ကကြိုးကကွက်များ ကွာခြားမှု ကြောင့် ခေါ်ဝေါ်ခြင်းသာဖြစ်သည်။

ထောင်ကာအကသည် ကချင်ရိုးရာကကွက်များတွင် ကကြိုး ကကွက်အများဆုံးဖြစ်သည်။ ခက်ခဲနက်နဲ၍ ပညာသားပါသော ကကွက်ရှိသကဲ့သို့ လူတိုင်းကနိုင်သော သာမန်ကကွက်လည်း ရှိသည်။ ပုံသေကကွက်ဟူ၍မရှိချေ။ မည်သည့်အကြောင်းအရာကို မဆို ထောင်ကာအကဖြင့် သရုပ်ဖော်နိုင်သည်။

ထောင်ကာအကတွင် အဓိကတူရိယာမှာ အိုးစည်ရှည်၊ လင်းကွင်းနှင့်မောင်းတို့ဖြစ်သည်။ နှဲ့၊ ပလွေတို့ဖြင့် တေးသီချင်းတို့ကို လည်း တူရိယာစည်းဝါးနှင့် ကိုက်ညီအောင် တီးမှုတ်သီဆိုရသည်။

လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့၏ တာကောအကသည် အတက်ကြွဆုံး အကတစ်မျိုးဖြစ်သည်။ အားမာန်အပြည့်နှင့်လျင်မြန်သွက်လက်စွာ ကရသည်။ ကကြိုးကကွက်စုံလင်လှသည်။ တာကောအကတွင် မယ်ဒလင်ကို အဓိကအသုံးပြုသည်။ လီဆူလူမျိုးများ၏ ရိုးရာအက များမှာ (၁၂) မျိုးရှိပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ကွာချေးအက (ချဲ့ငေါ့ချဲ့အက)
- (၂) တူအက
- (၃) ကွာမီးကြကြနားမိမော့အက
- (၄) ယောဂိုဒါဒါအက
- (၅) လူကူးရီအက
- (၆) အားတာအားချော ဒီကိုဖအက
- (၇) အဒွမ်ရီအက
- (၈) ခုနစ်စင်ကြယ်အမွမ်းတင်သည့်အက
- (၉) ဇီဂူးဇီလွဲဒန်နာနားအက
- (၁၀) ဖျားခယ်ကြူးမမိကြူးဟာဒူအက
- (၁၁) ဝါကီကီအက
- (၁၂) အိမ်သစ်တက်ပွဲအကတို့ဖြစ်သည်။

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ရိုးရာအကများမှာ (၇) မျိုးရှိပါ သည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ဇမ်ဂေါအက
- (၂) ဂျီဂေါအက
- (၃) လော်ထောင်အက
- (၄) ဂဘန့်ဂေါအက
- (၅) တန်ဂေါအက
- (၆) ဂျော်ကောင်ဂေါအက
- (၇) ဆမ်းဝေအကတို့ဖြစ်သည်။

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုများ၏ ရိုးရာအကများမှာ (၆) မျိုးရှိပါသည်။

၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ထောင်ကာအက
- (၂) တိန့်ဂေါအက
- (၃) ဂျီဂေါအက
- (၄) ကဗွန်းအက
- (၅) ကျိမ်ကြိုင်အက
- (၆) နွမ်ဒေါင်အကတို့ဖြစ်သည်။

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုများ၏ ရိုးရာအကများမှာ (၆)

မျိုးရှိပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ဇောမ့်ဂေါအက
- (၂) ဂျီဂေါအက
- (၃) ဆိမ်ဂေါအက
- (၄) ကျုံးဂေါအက
- (၅) လာမြုံ့ဂျီအက
- (၆) ဝဘန်ဂေါအကတို့ဖြစ်သည်။

၎င်းအကများမှ ဇောမ့်ဂေါအကတွင် ချမ်ဒါန်လစ်အက၊ ခေါမ်ဘော့ထွတ်အက၊ ဆင်ဂေါအကနှင့် ဝညစ်ဂေါအက၊ ဇောမ်ဂျီဂေါအက၊ နှိုက်လော့အကနှင့် ဂျမန်ဂေါအကများပါဝင်လေသည်။

ရဝမ်လူမျိုးတို့၏အကများသည် လူဦးရေအနည်းငယ်နှင့် က၍ရသော်လည်း အချို့အကများမှာ လူဦးရေ ရာထောင်နှင့်ချီ၍ ကရသောအကများဖြစ်လေသည်။ ရဝမ်လူမျိုးများ၏ ရိုးရာအကများမှာ (၈) မျိုးရှိပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) အဇူးလန်အက
- (၂) ဖလုံအက
- (၃) ဇိုင်ဝါးအက
- (၄) မဇန်းအက
- (၅) ဘုံလွတ်အက
- (၆) ရွံ့လူးအက
- (၇) ဖမားအဇူးလန်အက
- (၈) ခေတ်ပေါ်အကတို့ဖြစ်သည်။

ကချင်လူမျိုးအကတွင် ခြေကိုသာ အဓိကအသုံးပြုသည်။ ကကွက်ကိုလည်း ခြေဖြင့်သာ အကွက်ဖော်ကြသည်။ ခြေကွက်ရွေ့လျားမှုပေါ်မူတည်၍ ခန္ဓာကိုယ်တစ်ခုလုံး ယိမ်းနွဲ့လှုပ်ရှားသည်။ လက်အနေအထားလည်း ခြေကွက်ပေါ်မူတည်သည်။ အကတိုင်းတွင် ရှေ့ဆုံးမှ အကခေါင်းဆောင်၏ခြေကြွပုံ၊ လှမ်းပုံ၊ တိုက်ပုံ၊ နွဲ့ပုံတို့ကို ကျန်လူများကြည့်၍ လိုက်ကရသည်။ ကကြိုးကကွက်အားလုံးသည် အကြောင်းအရာတစ်ခုခုကို သရုပ်ဖော်ထားသော ကကွက်များသာလျှင် ဖြစ်သည်။ ကကွက်တိုင်းတွင် သူ့အဓိပ္ပာယ်နှင့်သူ ရှိကြသည်။

ကချင်လူမျိုးတို့အနေနှင့် အနုပညာကို သင်ကြားရန်မလိုဘဲ အတုမြင်၊ အတတ်သင်သော သဘောဖြင့် လေ့လာဆည်းပူးတတ်မြောက်ရမည်ဟု ယူဆကြသည်။ အနုပညာကို ခက်ခဲသော အတတ်ပညာအဖြစ် သဘောမထားဘဲ ရသခံစားစရာ၊ ဖျော်ဖြေစရာအဖြစ် သဘောထားကြသည်။ လူ့ဘဝသာယာပျော်ရွှင်ရေးအတွက် အနုပညာသည် မရှိမဖြစ် လိုအပ်သောအရာဖြစ်သည်ဟု ခံယူထား

ကြသည်။ ထို့ကြောင့် မည်သည့်အခမ်းအနားတွင်မဆို တေးဂီတ၊ ရိုးရာအကများကို အထူးအစီအစဉ်အဖြစ် ထည့်သွင်းလေ့ရှိသည်။ ထို့ပြင် စိတ်ဆင်းရဲခြင်း၊ ဝမ်းနည်းကြေကွဲခြင်း၊ ထိတ်လန့်ကြောက်ရွံ့ခြင်းတို့ကို အနုပညာဖြင့် ဖြေဖျောက်တတ်ကြသည်။ မျှော်လင့်ချက်ကင်းမဲ့မှုဖြစ်ပွားလျှင်လည်း အနုပညာဖြင့် ဖြေသိမ့်သည်။ အလွမ်းပြေအဖြစ်လည်း အနုပညာကို အသုံးပြုသည်။ စိတ်ဓာတ်အားမာန်ကိုလည်း အနုပညာဖြင့် ဖြည့်တင်းကြသည်။

ကချင်ရိုးရာလက်မှုအနုပညာဂျပုံစုတ်ရက်ကန်းထည်နှင့် အနုလက်ရာဒီဇိုင်းများ

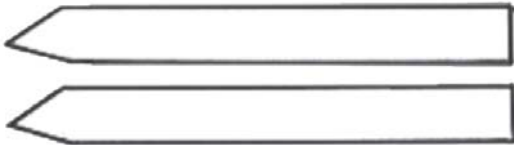
ဂျပုံစုတ်ရက်ကန်းစင်သည် လွယ်ကူစွာ ရွှေ့ပြောင်းရက်လုပ်နိုင်သည့် ရက်ကန်းစင်မျိုးဖြစ်သည်။ အတိုင်ချည်ကို ခါးတွင်ပတ်၍ အနံ့သေးအသားထူသော အထည်မျိုးရက်လုပ်သည့် ရက်ကန်းစင်ဖြစ်သည်။ ဂျပုံစုတ်ရက်ကန်းသည် လက်အစားဂျပုံဖြင့် ရက်လုပ်ခြင်းဖြစ်သည်။ ကချင်ရိုးရာဂျပုံစုတ်ရက်ကန်းစင်၏ အရှည်မှာ အလျား ၇ ပေ ၂ လက်မရှိသော ဝါးလုံးတစ်ခုတွင် ပထမအစွန်းမှ ၆ လက်မခန့်နေရာတွင် အပေါက်ဖောက်ပြီး တစ်ပေခန့်ရှည်၍ သုံးမူးလုံးရှိ သစ်သားချောင်းကို ထိုအပေါက်တွင်တပ်ထားသည်။ ထိုတိုင်မှသင့်တော်သည့် အကွာအဝေးတွင် ၈ လက်မစီရှိသော သစ်သားလုံးနှစ်ခုကို တစ်ခုနှင့်တစ်ခု ၆ လက်မခန့်ခွာ၍ ပထမစိုက်ခဲ့သော သစ်သားလုံးကဲ့သို့ သစ်သားတစ်လုံးစိုက်ထားရလေသည်။ ယင်းကို ကချင်ဘာသာဖြင့် အချို့ဒေသများတွင် ဂျစ်န ဟု ခေါ်ဆိုကြသည်။ ပါဝင်သော ကိရိယာများမှာ အလျား ၂၂ လက်မ၊ အနံ ၆ လက်မရှိ သားရေခါးဆွဲတစ်ခု၊ အလျား ၁၈ လက်မ၊ လုံးပတ်

၄ လက်မရှိသော ဝါးလုံးတစ်လုံး၊ စည်းတံဝါးပြားများ၊ သစ်သားဂျပ်၊ ရက်ကန်းတင်ရန် ဒလန်၊ ခြေကန်ဝါး၊ နှုတ်ပွင့်ပန်းဖောက်ရန် အသုံးပြုသော ဝါးချွန်ငယ် စသည်တို့ဖြစ်သည်။ ကချင်ရိုးရာ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းစင်ပုံ၊ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းကိရိယာများ၊ ဂျပ်ခုတ် ရက်ကန်းကိရိယာ အခေါ်အဝေါ်များကို အောက်တွင် ဖော်ပြထား ပါသည်။

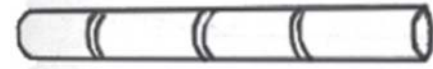

ကချင်ရိုးရာဂျပ်ခုတ် ရက်ကန်းစင်ပုံ

ကချင်ရိုးရာဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းကိရိယာများ

ရက်ကန်းတင်ယူရန် သစ်ချွန်ငုတ် ၂ ချောင်း၊ (ဒလန်-Da Kang)

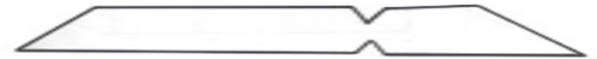
အတိုင်ချည်ကွင်းစွပ်ထားသော ဝါးလုံး (ဒခေါ်-Da Hkaw)

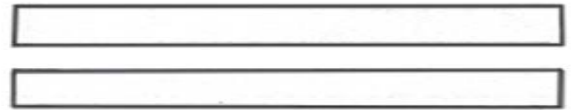
ဝါးပြားထားသော တုတ်ချောင်း ၉ ချောင်း (လစ်လွမ်-Lit Lum)

နှုတ်ပွင့်ရန် အသုံးပြုသော ဝါးချွန်ငယ် (ဒခူရှိုန်နား- Da Hky Shing Na)

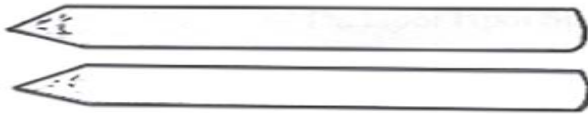
အဖောက်ချည်များသွင်းသော သစ်သားဂျပ် (ဒလိမ်-Da Lim)

ရက်ကန်းတန်းတင်းစေရန် သားရေပတ်ကြိုးနှင့်ဆက်သွယ်ထားသော သစ်သားနှစ်ချောင်း (ရစ်ရုံရာ - Rit Rung Ra)

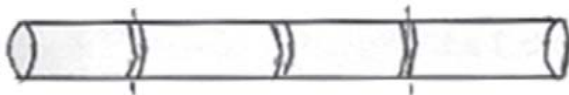
အဖောက်ချည်နှင့်ပန်းဖော်ရောင်စုံချည်များ ရစ်သွင်းသော ကိရိယာ (ဒမ်ခရမ်-Dang Hkyam)

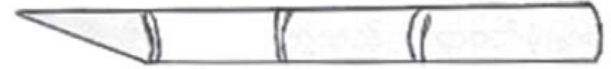
ရက်ကန်းတန်းတင်းစေရန် အခြေခံထားရသော ဝါးချွန်သစ်သားချွန် (ဒဖရမ်း-Da Horang)

ရက်ကန်းတန်းတင်းရန် ခါးတွင်ပတ်ရသော သားရေခါးပတ် (ဒဖွယ်ဖိ - Da Hpoi Hpyi)

ဂျပံခတ်ရကန်းတန်းများကို ချားပုတ်ယူရသော ကိရိယာ (ဂျစ်နာ-Jit Na)

ပန်းများဖောက်သော ဝါးချောင်းအငယ် (မကာထရိုဂ်နီးနား- Maka hta Shinna)

ကချင်ရိုးရာဂျပံခတ်ရက်ကန်းကိရိယာအခေါ်အဝေါ်များ

- ဂျပံခတ်ရက်ကန်းငယ်စင် - Ga Da Lang
- လွန်း - Dang Hkyam
- နှုတ်သီတံ - Shing Na Lit Lum
- နှုတ် - Shing Nat
- ယဉ်သွား - Hpung Da Lim
- အတိုင်ပင် - Madung Ri Hkum
- အဖောက်ပင် - Majan Ri Hkum
- စည်းကောက် - Lut Sut Lut Lap Hta Ai
- စည်းကောက်ချည်လုံး - Ri La Hkaw
- ခါးကြိုး - Da Hpoi Hpyi
- ခါးဆွဲကြိုး - Da Hpoi Hpoi Sum Ri
- အသားထိန်း - Da Sha Kan
- ပုလဲကောက်ချည်နှုတ် - Maka Sha Sing Nat
- သစ်သားဂျပံ - Da Lim
- အဖောက်ချည် - Majan Ri
- အတိုင်ချည် - Madang Ri
- ဝါးလုံး - Da Hkaw (Kawa Dahkaw)

- အမျိုးသမီးဝတ်လုံချည် - Num Labu
- အမျိုးသားဝတ်လုံချည် - La Labu
- ကလေးဝတ်လုံချည် - Malabu

ကချင်ရိုးရာ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းပညာ

ကချင်ရိုးရာ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းစင်သည် ပြုလုပ်ရန်နှင့် သယ်ယူရာတွင် လွယ်ကူပေါ့ပါး၍ နေရာတိုင်း၌ ရက်လုပ်နိုင်သော နည်းဖြစ်သည်။ ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့သည် ရိုးရာဝတ်စုံများကို ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းဖြင့် ရက်ခတ်လေ့ရှိကြသည်။ တောရွာများနှင့် တောင်ပေါ်ဒေသကျေးရွာများတွင် ယနေ့တိုင် ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းကို ရက်ခတ်လျက်ရှိသည်ကို တွေ့မြင်ရပါသည်။

ဂျပ်ခုတ်ထည်သည် ရက်လုပ်လိုသောအထည်ကိုမူတည်၍ လိုအပ်သောအတိုင်းအတာကို သတ်မှတ်ရသည်။ ဥပမာ- လွယ်အိတ်ရက်လုပ်လိုလျှင် လွယ်အိတ်၏အနံ့သည် ကိုးလက်မထား ရသည်။ ထိုကိုးလက်မအတွက် ဂျစ်နတွင် ချည်ပင်တစ်ပင်လျှင် နှစ်ပင်၊ ငါးပတ်လျှင် တစ်စုံကျဖြင့် ၂၇ စုံအထိ ပတ်သွား၍ ၂၇ စုံ စေ့သောအခါ ဂျစ်နမှချည်ပင်များ ဖြုတ်ယူပြီးလျှင် ၁၈ လက်မ ရှိသော နှုတ်ကျင်း၌ ချည်ပင်များထည့်ပြီးစည်းခွဲ၍ နှုတ်ကောက် ရသည်။

ထိုဂျပ်ခုတ်လွယ်အိတ် ရက်ကန်းတန်း၏ ယဉ်သွား နံပါတ်တွက်ယူရာ၌ တစ်စုံလျှင် ချည်ပင် ၁၀ ပင်ရှိသည်။ အနံ ၉ လက်မအတွက် ၂၇ စုံထားသော် တစ်လက်မရှိ ချည်ပင်ပေါင်း ၁၀ ပင်နှင့် ၂၇၀ မြောက်သော် ချည်ပင်ပေါင်း ၂၇၀ ရသည်။

ထိုချည်ပင်ပေါင်း ၂၇၀ သည် ၉ လက်မနှင့် ညီမျှအောင်ထားသည့် အတွက် ၂၇၀ ကို ၉ နှင့်စားလျှင် ၃၀ ရသည်။ ထို ၃၀ ကို ရက်ကန်းစင်နှင့် လွယ်အိတ်ရက်လုပ်ရာတွင် တစ်လက်မလျှင် ချည်ပင် (၃၀) ပါဝင်ခြင်းကြောင့် ယဉ်သွားနှင့် ရက်လုပ်ခြင်း မဟုတ်သော်လည်း ယဉ်သွားနံပါတ် ၁၅ တွင်း သို့မဟုတ် ၃၀ နှင့်ညီမျှကြောင်း တွေ့ရှိနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် ယဉ်သွားနံပါတ်တွင်း ၃၀ သို့မဟုတ် ၁၅ တွင်းဟုခေါ်ဆိုရမည် ဖြစ်သည်။ လုံချည်၊ အင်္ကျီရက်ခတ်လိုလျှင် အစုံ ၅၄ စုံနှင့်ရက်ခတ်ရသည်။ အစုံ ၅၄ စုံတွင် တစ်စုံလျှင် ချည်ပင် ၁၀ ပင်၊ ၅၄ စုံတွင် ချည်ပင် ၅၄၀ ၊ အနံ ၉ လက်မဖြစ်၍ ၅၄၀ ကို ၉ နှင့်စားလျှင် ၆၀ ရသည်။ ထို ၆၀ မှာ လုံချည်၊ အင်္ကျီအတွက် ယဉ်သွားနံပါတ် ၆၀ သို့မဟုတ် ၃၀ နှင့်ညီမျှသည်ဟု ဆိုရပေမည်။

ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းသည် လက်ခတ်အစား ဂျပ်နှင့် ရက်လုပ်ခြင်း ဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။ အဖောက်ချည်နှစ်ပင်ပေါင်း၍ ဖောက်ကြောင်းတွေ့ရသည်။ အတိုင်ချည်သေး၍ အထည်ပါး နေလျှင် အဖောက်ချည်ကို အပင်ပိုပေါင်း၍ ရက်လုပ်ကြသည်။ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းကို တစ်ပင်ကျော်၊ တစ်ပင်ကျ ရက်ခတ်လာကြရာမှ မိမိတို့အလျောက် တီထွင်ကြံဆကာ တိုးတက်လုပ်ကိုင်လာကြသည်။ ကချင်တိုင်းရင်းသား မျိုးနွယ်စုတို့သည် ရိုးရာဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းဖြင့် မိမိတို့အလိုရှိရာ ရိုးရာအဝတ်အထည်များကို ရက်လုပ်ရာမှ ပြောင်းလဲတိုးတက်ခေတ်မီလာသော ယနေ့မျက်မှောက်ခေတ်တွင် ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းတို့အပြင် လက်ရက်ကန်းစင်ကြီး၊ စက်ရက်ကန်း၊ လွန်းပြန်ရက်ကန်းတို့ဖြင့် လှပသော အဆင်ဒီဇိုင်းအမျိုးမျိုးနှင့်

ချည်လုံချည်၊ ပိုးလုံချည်၊ တဘက်များကို ကျယ်ပြန့်စွာ ရက်လုပ်လာကြသည်ကိုလည်း တွေ့မြင်ရပါသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှုအစ လကျစ် (ခေါ်) ဆေးမျောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု အစလကျစ် (ခေါ်) ဆေးမျောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်မှ စတင်ခဲ့သည်ဟုဆိုရမည် ဖြစ်သည်။ ရှေးအခါ ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့သည် ဝါချည်ကို မတွေ့ခင်က လကျစ်စသော အပင်တစ်မျိုးမှ လျှော်များထုတ်ယူပြီး ချည်ကြိုးလေးများဖြစ်အောင်ကျစ်၍ ဂျပ်ခုတ်ရက်ကန်းဖြင့် အဝတ်အထည်နှင့် အသုံးအဆောင်များ ရက်လုပ်ပြီး ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ထိုသို့သော ဂုန်လျှော်ပင်ချည်မှာ တောတောင်ထူထပ်သော မြန်မာပြည်မြောက်ဖျားပိုင်း ကချင်ပြည်နယ်၌သာ ပေါက်ရောက်သည်။ ထိုအပင်ကို ရဝမ်ဘာသာဖြင့် အဇီး (VZI) ဟု ခေါ်ဆိုကြသည်။

ယနေ့ခေတ်တွင် ဂုန်လျှော်ပင်ချည်ကိုတွေ့ရှိရန် ခက်ခဲလှသည်။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ကချင်ပြည်နယ်သည် မြန်မာနိုင်ငံ၏မြောက်ဖျားပိုင်းတွင် တည်ရှိပြီး တောင်စွယ်၊ တောင်တန်း၊ သစ်တောများ ထူထပ်များပြားလှသောကြောင့် ယခင်က လမ်းပန်းဆက်သွယ်မှုချောမွေ့ခြင်းမရှိ၍ ကုန်စည်ကူးသန်းမှုမှာ ခက်ခဲလှပါသည်။ ထို့အကြောင်းအရာတို့ကြောင့် ရှေးအခါက ဂုန်လျှော်ပင်ချည်ကို အသုံးပြုခဲ့ကြသည်။ ထို့နောက်မှာ အရှိုန်အဟုန်ပြင်းစွာ စီးဆင်းနေသော ရေတံခွန်ကဲ့သို့ စက်မှု

စွမ်းအား၊ လူ့စွမ်းအား စသည်ဖြင့် အလုံးစုံတိုးတက်လာမှုမှ လမ်းပန်းဆက်သွယ်ရေးမှာလည်း လွယ်ကူချောမွေ့အဆင်ပြေစေခဲ့သည်။ ကုန်စည်ကူးသန်းရောင်းဝယ်မှုကျယ်ပြန့်လာသောကြောင့် မြန်မာပြည်မြောက်ဖျားပိုင်းသို့ ဝါချည်ခင်များ ရောက်ရှိလာရာမှ ဝါပင်များကို စိုက်ပျိုးတတ်လာခဲ့သည်။ ထိုဝါပင်မှ ဝါချည်များဖြင့် အထည်ရက်လုပ်တတ်လာကြသည်။

ဝါပင်သည် ကမ္ဘာပေါ်တွင် မည်သည့်ဒေသ၌ ပထမဆုံး ပေါက်ရောက်သည်။ ဝါဂွမ်းကို မည်သည့်နိုင်ငံ၌ ပထမဆုံး အသုံးပြုခဲ့သည်ကို အတိအကျသိရှိရန် ခဲယဉ်းလှသည်။ ထို့ပြင် မြန်မာနိုင်ငံတွင်လည်း ဝါပင်ကို မည်သည့်အချိန်က စိုက်ပျိုးပြီး စတင်အသုံးပြုခဲ့ကြသည်ကို သိရှိရန်လည်း မလွယ်ကူပေ။ တရုတ်သမိုင်းဆရာများ၏ မှတ်တမ်း၌ မြန်မာနိုင်ငံ၏အစောဆုံးမြို့ပြနိုင်ငံဖြစ်သော ယူခေတ်ကပင် ဝါဂွမ်းဖြင့်ဖြူဖွေးသော အဝတ်အထည်ကို ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်ခဲ့ကြသည်ဟူ၍ ပါရှိသည်။ ထိုမှ ပုဂံ၊ အင်းဝ စသည့်ခေတ်မှ ယနေ့အထိ ဝါဂွမ်းမှရသောချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်နေကြသည်မှာ မျက်မြင်ကိုယ်တွေ့ပင်ဖြစ်ပါသည်။ အိန္ဒိယသမိုင်းများအရ တတိယသင်္ဂါယနာတင်သော သီရိဓမ္မာသောကမင်းကြီးက ဗုဒ္ဓသာသနာနှင့်အတူ ဘုရားရှင်၏ဒေသနာတော်များကို အတိုင်းတိုင်း အပြည်ပြည်သို့ ရောက်ရှိပျံ့နှံ့စေရန် သာသနာပြုစေခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်ရာမှ အိန္ဒိယနိုင်ငံမှ မြန်မာနိုင်ငံသို့ ဝါဂွမ်းစိုက်သော လုပ်ငန်းနှင့်အတူ အထည်ရက်လုပ်သော အတတ်ပညာသည် ဗုဒ္ဓသာသနာနှင့်အတူ ရောက်ရှိလာကြသည်ဟု ယူဆရပေသည်ကို တွေ့ရသည်။

အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း တိုးတက်လာသော လမ်းပန်းဆက်သွယ်ရေးကြောင့် ယနေ့မျက်မှောက်ခေတ်တွင် ကချင်ပြည်နယ်၏ အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံဖြစ်သော တရုတ်နိုင်ငံ၊ အိန္ဒိယနိုင်ငံမှ ချည်များ ဝင်ရောက်လာသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်ရိုးရာလှုပ်ခုတ်ထည်များကို သိုးမွေးချည်၊ စပန်းချည်များဖြင့် ရက်လုပ်လာကြသည်။ ထိုသို့ရက်လုပ်မှုများတွင်ကျယ်လာခြင်း၊ မျိုးနွယ်စုလူဦးရေများ တိုးတက်လာခြင်းတို့ကြောင့် ဂုန်လျှော်ပင်ချည်ရှားပါးခြင်းကြောင့် ယနေ့ခေတ်တွင် ခက်ခဲလာခြင်းဖြစ်ပါသည်။

လကျစ် (ခေါ်)ဆေးမျောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်ချည်

လကျစ် (ခေါ်)ဆေးမျောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အင်္ကျီ

လကျစ် (ခေါ်)ဆေးမျောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော ခြုံစောင်

ကချင်ရိုးရာအထည်တို့၏ သဘာဝဆိုးဆေးများ

ကချင်လူမျိုးများနေထိုင်သော ကချင်ပြည်နယ်သည် တောတောင်၊ သဘာဝအပင်များစွာ ပေါက်ရောက်သည်။ ထို့ကြောင့် ရိုးရာဝတ်စုံကို အရောင်ရှိစေရန် ဆေးဆိုးရက်လုပ်ရာတွင် သဘာဝအပင်များမှရရှိသော အရောင်အမျိုးမျိုးကိုဖော်စပ်၍ ဆိုးဆေးအဖြစ် အရောင်များသတ်မှတ်ကြခြင်းဖြစ်သည်။ ကချင်ရိုးရာလှုပ်ခုတ်အထည်များ၏ အဓိကအခြေခံအရောင်မှာ အနက်၊ အနီနှင့်အစိမ်းတို့ဖြစ်သည်။ ဆိုးဆေးအဖြစ် သစ်ခေါက်၊ သစ်သီး၊ သစ်ရွက်၊

သစ်မြစ်၊ အနွယ်များကို ထုထောင်းကြိတ်ခြေ၍ လိုအပ်သော အရောင်ကို ဖော်စပ်အသုံးပြုခဲ့ကြသည်။

ဝါးမြစ်နှင့်ဘိန်းလွမ်းခေါက်များ ရောစပ်၍လည်းကောင်း၊ အင်လုံမြစ်ကိုပြုတ်၍ဆိုးလျှင်လည်း အနီရောင်နှင့် ကရွန်ခေါ် သစ်ခေါက် ထုထောင်းပြီးပြုတ်၍ဆိုးလျှင် နီညိုရောင်ကိုရရှိသည်။ ကြောင်လျှာခေါက်ကိုပြုတ်၍ဆိုးလျှင် အစိမ်းရောင်ကို ရရှိသည်။ အဝါရောင်ကိုရရှိရန်အတွက် ပိန္နဲခေါက်ကိုပြုတ်၍ ဆိုးခြင်းဖြင့် လည်းကောင်း၊ ရစ်ရုတ်ခေါ် နွယ်တစ်မျိုးနှင့်နွင်းစိမ်းဥများ ရောစပ်၍ပြုလုပ်ရသည်။ အမည်း (အနက်)ရောင်ကို ရရှိရန်အတွက် မရူခေါက်ကို သဘာဝနွံအိုင်ထဲ၌စိမ်၍လည်းကောင်း၊ မဲနယ်ပင်မှ အရွက်နှင့်စိမ်၍လည်းကောင်း ဖော်စပ်ကြသည်။ နက်ပြာရောင် ဆိုးဆေးရရှိရန် မဲနယ်ပင်မှအရွက်များကို အပုပ်စိမ်ပြီး အဖတ်များကို ဆယ်၍ အမြှုပ်ထအောင်မွေကာ ရေကြည်အောင်ထားပါက နက်ပြာရောင်ကို ရရှိသည်။ မထပ်ရွက်နှင့်ပျဉ်နန်သီးအစေ့ကို အသုံးပြု၍လည်း နက်ပြာရောင်ပြုလုပ်ရရှိနိုင်ပါသည်။ နီဝါရောင်ကို ဖောင်ဆီးပင်၏အသီးနှင့် လာရမ်ခေါ် နွယ်ပင်တစ်မျိုးကို ထုထောင်း ဖော်စပ်၍လည်းကောင်း အသုံးပြုခဲ့ကြသည်။ ၎င်းသဘာဝ သစ်ပင်၊ နွယ်ပင်၊ သစ်မြစ်များမှရရှိသော အရောင်များကို ဖော်စပ်၍ အသုံးပြု ခဲ့ကြသည်။ ထူးခြားချက်မှာ ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့သည် အထည်များကို ဆေးဆိုးရာတွင် ချုပ်ဆေးအဖြစ် မိမိတို့စားသုံးနေသော အိမ်သုံးဆားကိုသာ အသုံးပြုကြပါသည်။

ကချင်မျိုးနွယ်စုမှ လော်ဝေါ်နှင့်လာချိဒ်ရိုးရာ သစ်ခွချည်မျှင် ရက်လုပ်မှု

လော်ဝေါ်နှင့်လာချိဒ်တိုင်းရင်းသားတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှုမှာ လောင်ဇွမ်သစ်ခွချည်မျှင်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အဆင်တန်ဆာမှာ ထူးခြားသော လက်မှုအနုပညာဖြစ်ပါသည်။

လောင်ဇွမ်သစ်ခွပင်သည် သေးသွယ်၍ အောက်သို့ဝိုက်နေပြီး ၁၆-၂၄ လက်မရှည်ပါသည်။ သားရေလိုထူပြီး ထိပ်နှစ်ဖက်ချွန်ကာ အလယ်ဖောင်းသော အီလစ်(စ်)တီကယ်ပုံ အရွက်မှာ သုံးလက်မ ရှည်ပြီး ဥယောင်ပေါ် အဆစ်တစ်ဆစ်စီကို အရွက်ခွဲတစ်ခုစီ ဖုံးအုပ် ထားသည်။ အဆစ်တစ်ခုစီ၌ အပွင့်နှစ်ပွင့်ပါ အခိုင်ထွက်ပြီး နနွင်းနံ့ရှိ နှစ်လက်မအရွယ်ရှိ ပန်းခရမ်းရောင်၊ သနပ်ခါးရောင်၊ အဝါရောင်၊ ဆင်စွယ်ရောင်အပွင့်များ ပွင့်ပါသည်။

- မူရင်းဒေသ - တရုတ်ပြည်တောင်ပိုင်းနှင့် အင်ဒိုချိုင်းနား
- အပူချိန် - နေ့အပူချိန် ၆၅°-၇၂° ဖာရင်ဟိုက် (၁၈°-၂၂° စင်တီဂရိတ်)
- ညအပူချိန် ၅၅°-၆၀° ဖာရင်ဟိုက် (၁၃°-၁၆° စင်တီဂရိတ်)
- အလင်းရောင် - အ မိုး ကြားမှ ဖြာ ထွက် လာ သော နေရောင်ခြည်ကို နှစ်သက်ပါသည်။
- ပန်းပွင့်ချိန် - ဆောင်းရာသီ၊ မိုးရာသီ
- စိုက်ပျိုးနည်း - ဖော့ခေါက် (သို့)သစ်ခေါက်ပေါ်၌ ရေညှိ ဖြင့် အမြစ်ပတ်ဝန်းကျင်တွင် ကပ်ချည်ပါ။ အပင်ကြီးထွားချိန်တွင် ရေဖောဖော သီသီနှင့် မှန်မှန်လောင်းရမည်။

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့အနေဖြင့် ၎င်းသစ်ခွကို လောင်ဇွမ် (Lung Zein)ဟုခေါ်ဆိုပြီး လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုမှာ လုံဇွမ် (Lum Zuam)၊ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုမှာ လုံဇွန်း (Lum Zum) ဟုခေါ်ဆိုခြင်း အဓိပ္ပာယ်မှာ အဝါရောင်သစ်ခွပန်းပင်စည်မှရသောအမျှင်ကို ပန်းပွင့် ပုံစံဒီဇိုင်းလုပ်ခြင်းဖြစ်သည်။

လောင်ဇွမ် သစ်ခွချည်မျှင်နှင့် အပွင့်ဒီဇိုင်းပြုလုပ်ပုံ အဆင့်ဆင့်မှာ သစ်ခွပင်မှ အရိုးကို ပင်စည်မှဖြတ်ပြီး သန့်ရှင်းအောင် ရေဆေး၍ ရေစစ်သောအရိုးကို အလယ်မှခွဲပြီး အတွင်းပိုင်းရှိ အသားများကို စင်ကြယ်အောင် ခြစ်ထုတ်လိုက်၍ သစ်ခွရိုးတံ အမြှေးပါးအထိ ချန်ထားရသည်။ ထိုကျန်ရှိသော သစ်ခွရိုးတံအမြှေးပါး ကို ပြာပူတွင်ထည့်၍ လှိမ့်ပေးရပြီး နေပူလှန်းထားရသည်။ ထိုသစ်ခွ ရိုးတံအမြှေးပါးသည် ခြောက်သွေ့သွားသောအခါ လှပသော ရွှေဝါရောင်အဖြစ်သို့ ပြောင်းလဲသွားသည်။ ထိုသို့ အရောင်ပြောင်း သွားသော ရွှေဝါရောင်သစ်ခွအပေါ်ယံအခွံကို ဝါးလုံးပေါ်တွင်တင်၍ ဓားသေးဖြင့် အပ်ချည်မျှင်ကဲ့သို့ သေးမျှင်သည့်အမျှင်များစွာရရှိရန် စိတ်ဖြာပေးရသည်။ ထိုသို့စိတ်ဖြာထားသော သစ်ခွချည်မျှင်ကို မရက်လုပ်မီ မြေပြန့်ဒေသများတွင် ရေအနည်းငယ်စွတ်ခြင်းဖြင့် မိမိတို့နှစ်သက်သော ပုံစံကို ရက်လုပ်နိုင်မည် ဖြစ်သည်။ ထိုရေ အနည်းငယ် (သို့) နှင်းရေစိုစွတ်နေသော သစ်ခွအပ်ချည်မျှင်ကို အနက်ရောင်ရှိသော တစ်လက်မခန့်ချည်ထည် အပြားပေါ်တွင် ဖြူစူးချွန်ဖြင့် အသုံးပြု၍ ဒီဇိုင်းပုံစံများထွင်ကာ ထိုးဖောက်ပုံဖော် ရက်လုပ်ကြသည်။

၎င်းသစ်ခွအပ်ချည်မျှင် လောင်ဇွမ်ကို လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုမှ လှပျိုဖြူတို့၏ အင်္ကျီလက်အနားခါးပတ်လည်တွင်လည်းကောင်း၊

လုံချည်၊ လွယ်အိတ်တွင်လည်းကောင်း အလှဆင်အသုံးပြုကြသည်။ လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုမှ လှပျိုဖြူတို့၏အင်္ကျီတွင်လည်းကောင်း၊ ခေါင်းပေါင်းတွင်လည်းကောင်း အလှဆင်၍ ဝတ်ကြသည်။ ထိုလောင်ဇွမ်အတတ်ပညာသည် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ နှုတ်မှတ်တမ်းများအရ ဘီစီ ၁၅၀၀-၁၈၀၀ ခန့်ကတည်းက ပေါ်ပေါက်ခဲ့သော လော်ဝေါ်နှင့်လာချိဒ်အမျိုးသမီးတို့၏ ရိုးရာလက်မှု အနုပညာ သစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်မှုဖြစ်ပါသည်။ သစ်ခွချည်မျှင်၏ လှပမှုမှာ တောင်ပေါ်ဒေသမှသစ်ခွချည်မျှင်ဖြင့် ရက်လုပ်ပါက ပို၍လှပပြီး ရက်လုပ်ရာတွင်လည်း အထူးအဆင်ပြေစေနိုင်သည်။

လောင်ဇွမ်သစ်ခွ ချည်မျှင်ရက်လုပ်မှုကို ကချင်ပြည်နယ် အတွင်းရှိ ချီဖွေ၊ ဆော်လော်၊ ဆွမ်ပရာဘွမ်၊ ဝိုင်းမော်၊ မြစ်ကြီးနား မြို့နယ်များတွင် အများဆုံးရက်လုပ်ကြသည်။ လောင်ဇွမ် သစ်ခွချည်မျှင် ရက်လုပ်မှုမှာ လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စား ဆင်ယင်မှုတွင် မပါမဖြစ်သော အဓိကပစ္စည်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ မူပိုင်လက်မှုပညာတစ်ခု ဖြစ်ပါသည်။ လောင်ဇွမ်သစ်ခွချည်မျှင်၏ လက်ရှိအခြေအနေမှာ အဆိုပါ လက်မှု အတတ်ပညာရှင်အများစုမှာ အသက်အရွယ်ကြီးမြင့်ကြပါသည်။ မျိုးဆက်သစ်များကို ထိုလက်မှုပညာ သင်တန်းများပို့ချပြီး သင်ယူ စေခဲ့သော်လည်း ကျွမ်းကျင်မှုမရှိကြပါ။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ၎င်းတို့၏ရိုးရာဝတ်စုံတွင် ယနေ့ခေတ်သစ်ပစ္စည်းများသာ အလှဆင် ကြသောကြောင့် ထိုလက်မှုပညာရပ်မှာ ပျောက်ကွယ်လုဖြစ်နေပါ သည်။ ထို့ကြောင့် ၎င်းလက်မှုပညာ၏ မူပိုင်မျိုးနွယ်စု ဖြစ်သော လော်ဝေါ်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးတို့သည် မိမိတို့၏ လောင်ဇွမ်

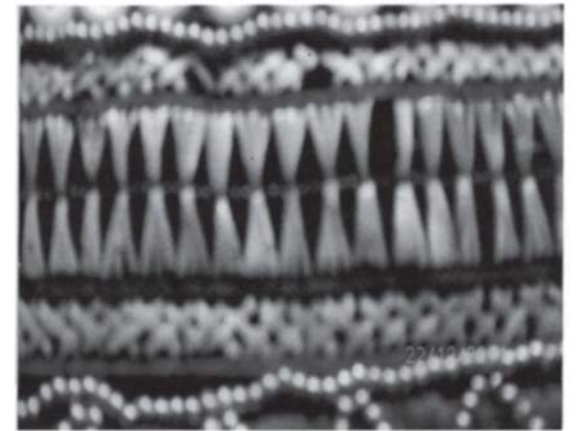
သစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်မှုကို မပျောက်ပျက်စေရန် အထူးကြိုးပမ်းဆောင်ရွက်လျက်ရှိသည်။

လောင်ဖွမ် သစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်ခြင်း၏ လက်ရှိထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်မှုလုပ်ငန်းအနေဖြင့် မျိုးဆက်သစ် လူငယ်များကို အမျိုးသမီးရေးရာတွင် သင်တန်းပေးခြင်း၊ နွေရာသီကျောင်းပိတ်ရက်များတွင် သင်တန်းပေးခြင်းတို့ပြုလုပ်နေသည်။ ထို့ပြင် ၂၀၁၁ ခုနှစ်တွင် စင်ကာပူနိုင်ငံ၌ ၎င်းသစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်ပုံအဆင့်ဆင့်ကို ပြပွဲများပြုလုပ်သည့်အပြင် ရက်လုပ်ထားသော သစ်ခွချည်မျှင်များကိုပါ ရောင်းချခဲ့သည်။ ထို့နောက် အဆိုပါသစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်မှုကို လော်ဝေါ်စာပေနှင့်ယဉ်ကျေးမှုကော်မတီမှ မူပိုင်လုပ်ငန်းအဖြစ် လိုင်စင်လျှောက်ထားဆဲဖြစ်သည်။ လော်ဝေါ်စာပေနှင့်ယဉ်ကျေးမှုကော်မတီက သစ်ခွချည်မျှင်ရက်လုပ်မှုကို မြန်မာနိုင်ငံတွင်သာမက ကမ္ဘာ့နိုင်ငံများထိအောင် သိရှိစေရန်ကြိုးပမ်းဆောင်ရွက်လျက်ရှိသည်။

လောင် ဖွမ် သစ် ခွ ချည် မျှင် ရက် လုပ် သည့် ပညာ ရှင် ၏ အကြံပြုချက်မှာ လော်ဝေါ်စာပေနှင့်ယဉ်ကျေးမှုကော်မတီက နွေရာသီတွင် အဆိုပါပညာရပ်ကို သင်တန်းပေးခြင်း၊ အမျိုးသမီးရေးရာတွင် သင်တန်းပေးခြင်းများပြုလုပ်သော်လည်း တတ်ကျွမ်းသည့် ပညာရှင်များမှာ နည်းပါးနေသည်။ မျိုးဆက်သစ်များအနေဖြင့် ကြိုးပမ်းသင်ယူမှသာ တတ်မြောက်နိုင်ကြောင်းနှင့် ထိုသို့ တတ်မြောက်မှသာ မိမိတို့၏ ရိုးရာလက်မှုပညာကို ထိန်းသိမ်းနိုင်မည် ဟုဆိုပါသည်။

လောင်ဖွမ်သစ်ခွချည်မျှင် အခြောက်ခံထားပုံ

လောင်ဖွမ်သစ်ခွချည်မျှင်ဖြင့် အပွင့်ဖော်ရက်လုပ်ထားပုံ

ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ကချင်တိုင်းရင်းသားရိုးရာဝတ်စားဆင်ယင်ထုံးစံများသည် ကချင်တိုင်းရင်းသားတို့၏ ယဉ်ကျေးမှု အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်သည့် အပြင် ကချင်မျိုးနွယ်စုဝင် တိုင်းရင်းသားတို့၏မြင်သာသော ပြယုဂ်တစ်ခုပင်ဖြစ်သည်။ ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည် ရက်လုပ်ပြီး ဝတ်ဆင်မှုမှာလည်း စိတ်ဝင်စားဖွယ်ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ကချင်မျိုးနွယ်စုတွင်ပါဝင်သော ဂျိန်ဖော့၊ ရဝမ်၊ လီဆူ၊ လော်ဂေါ်၊ လာချိန်၊ ဇိုင်ဝါးတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်အဆင့်ဆင့် ဝတ်ဆင်လာပုံကို လေ့လာသုတေသနပြု တင်ပြအပ်ပါသည်။

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ဂျိန်ဖော့လူမျိုးများသည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် အများဆုံး နေထိုင်ပြီး ရှမ်းပြည်နယ်မြောက်ပိုင်း အချို့မြို့ရွာများတွင်လည်း ပျံ့နှံ့ နေထိုင်ကြသည်။ ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုသည် ကချင်မျိုးနွယ်စုဝင်များထဲ တွင် လူဦးရေအများဆုံး လူမျိုးစုဖြစ်သည်။ ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုမှ ခူးအမျိုးသားတို့သည် ဝါချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အနက်ရောင်ဖျင်စကို အင်္ကျီချုပ်၍ဝတ်ဆင်ကြ သည်။ ထိုအင်္ကျီမှာ ဗမာတိုက်ပုံနှင့် ဆင်တူပြီး ခေါင်းပေါင်းမှာ ခရမ်းရောင်အောက်ခံဖျင်ပေါ်တွင် အနီ၊ အနက်၊ အစိမ်းရောင်များ ကို အကွက်ဖော်၍ ရက်လုပ်ထားသည်။ ခရမ်းရောင် (သို့မဟုတ်) အစိမ်းရောင် အကွက်ပုဆိုးများကို ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ခူးအမျိုးသား များသည် လွယ်အိတ်ကိုလည်း လွယ်ကြသည်။ ယခင်က လွယ်အိတ် ကို တောဂုန်လျှော်ချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ကြပြီး ယနေ့ခေတ်တွင်

ဝါချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ပြီးလွယ်ကြသည်။ ယခင်က လွယ်အိတ် ပေါ်တွင် တိရစ္ဆာန်ရုပ်ပုံ၊ နဂါးပုံများပုံဖော်၍ လွယ်ကြိုးလိမ်ထိုးကာ ကျစ်ထားသည်။ ယနေ့ခေတ်တွင် ထိုကဲ့သို့ လွယ်အိတ်မျိုးကို အသုံးပြုမှု နည်းပါးလာပြီး အသစ်တီထွင်ပြုလုပ်ထားသော လွယ်အိတ်မျိုးကို လွယ်ကြသည်။ အမျိုးသမီးများမှာလည်း အနက်ရောင်ဖျင်စဖြင့် အင်္ကျီချုပ်၍ ငွေပြားဖျင်စဖြင့် အလှဆင် ကြသည်။ ခေါင်းပေါင်းမှာ ဝါချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အဖြူရောင်ခေါင်းပေါင်းနှင့် ခရမ်းရောင် (သို့) နီညိုရောင် အောက်ခံပေါ်တွင် အနက်၊ အစိမ်း၊ အနီရောင်များဖြင့် ရက်လုပ်ထား သော ခေါင်းပေါင်းကို အသုံးပြုကြသည်။ လုံချည်မှာ ခရမ်းရောင်၊ အညိုရောင်၊ အနက်ရောင်များကို အောက်ခံအရောင်အဖြစ် ရက်လုပ်ကြပြီး ဘေးဘက်တွင် ရိုးရာအကွက်အစင်းများပါရှိသည့် အမြိတ်ဆင် ရက်လုပ်ထားသော သင်တိုင်းပတ်ထဘီဖြစ်သည်။ ၎င်းသင်တိုင်းထဘီကို အဖြူရောင်အောက်ခံတွင် အညိုရောင်၊ အနီရောင်ရိုးရာကွက်များကို တစ်ရစ်စီဖော်ကာ ရက်လုပ်ထားသော ခါးချည်ဖြင့် ပတ်ချည်ပြီး ဝတ်ဆင်ရသည်။ ထိုအဖြူရောင်ခါးချည်ကို ယနေ့တိုင် ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်ကြဆဲဖြစ်သည်။ ယနေ့ခေတ်တွင် ခူး အမျိုးသားအမျိုးသမီးဝတ်စုံတို့ကို ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်းဖြင့် ရက်လုပ် ဝတ်ဆင်မှုမှာ ရှားပါးပြီး လက်ရက်ကန်းဖြင့်သာ ရက်လုပ် ဝတ်ဆင် ကြသည်။ ယနေ့ခေတ် ဂျိန်ဖော့အမျိုးသားဝတ်စုံမှာ ပိတ်ဖြင့် ချုပ်ထားသောဝတ်စုံကိုသာ ဝတ်ဆင်ကြသော်လည်း ဂျပန်ခတ် ရက်ကန်းဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော လွယ်အိတ်၊ လက်ရက်ကန်းဖြင့် ရက်ထားသော ပိုးပိတ်ဝါခေါင်းပေါင်းကို ဝတ်ဆင်ပါသည်။

သိုးမွေးချည်အနီရောင်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားပြီး ပန်းရောင်၊ အပြာရောင်၊ လိမ္မော်ရောင်၊ အဝါရောင်တို့ဖြင့် ဒေါင်လိုက်၊ စင်းလိုက်ရက်လုပ်ထားသော ဂျပံခုတ်ခေါင်းပေါင်းနှင့် အနီရောင် အောက်ခံပေါ်တွင် အဝါရောင်၊ ဒေါင်လိုက်အကွက်ရှည်ထဲတွင် အဝါ၊ ပန်းရောင်၊ အစိမ်း၊ လိမ္မော်၊ အပြာရောင်တို့ဖြင့် ဝတ်ဆံသဖွယ် အကွက်များ ရက်လုပ်ထားသော သင်တိုင်းထဘီနှင့် ခြေစွပ်တို့ကို ဂျပံခုတ်ထည်ဖြင့် ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်ပါသည်။ အင်္ကျီတို့ကို ကတ္တီပိပိတ်ဖြင့်သာ ချုပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က ခခူးအမျိုးသားတို့၏ ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က ခခူးအမျိုးသားနှင့် အမျိုးသမီးတို့၏ ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

လက်ရွှံ့ ခခူးမျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

ဂျိန်ဖော့မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ရဝမ်လူမျိုးတို့သည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ပူတာအို မချမ်းဘော၊ ခေါင်လန်ဖူ၊ နောင်မွန်းမြို့နယ်များတွင် များပြားစွာနေထိုင်ကြပြီး မြစ်ကြီးနား၊ ဖားကန့်နှင့်ဆွမ်ပရာဘွမ်မြို့နယ်များတွင်လည်း ပျံ့နှံ့နေထိုင်ကြပါသည်။ ရှမ်းပြည်နယ်၊ တာချီလိတ်မြို့နယ်နှင့် မန္တလေးတိုင်းဒေသကြီး ပြင်ဦးလွင်မြို့နယ်တွင်လည်း အနည်းငယ်ပျံ့နှံ့နေထိုင်ကြသည်။

ရဝမ်လူမျိုးတို့၏ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုတွင် လကျစ် (ခေါ်) ဆေးမောက်ပင် (ခေါ်) ဂုန်လျှော်ပင်မှရရှိထားသော ချည်မျှင်ကို အသုံးပြု၍ ရက်လုပ်ကြသည်။ အမျိုးသားများသည် လျှော်ပင်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အတွင်းခံအင်္ကျီနှင့် ရှမ်းဖွယ်ဗယ်လ (ခေါ်) အပေါ်အင်္ကျီကိုဝတ်ဆင်ကြသည်။ ပုဆိုးမှာလည်း ဂုန်လျှော်ပင် ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အဇီးဆရွမ်ခေါ် လုံချည်ကို တွဲဖက်၍ ဝတ်ဆင်ပါသည်။ ထိုနည်းတူ အမျိုးသမီးများမှာလည်း ဂုန်လျှော်ပင်ဖြင့် ရက်လုပ်သောအင်္ကျီ၊ ထဘီကိုဖြင့် သစ်မြစ်၊ သစ်ခေါက်မှ ရရှိသော အရောင်ဆိုး၍ ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။

ယနေ့ခေတ်တွင် ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုမှာ အမျိုးသားတို့သည် သိုးမွေးချည်အဖြူ၊ အနီ၊ အစိမ်း၊ အဝါ၊ အနက်ရောင် စသောရောင်စုံဖြင့် အင်္ကျီ၏အရှေ့ဘက်နှင့် အနောက်ဘက်တွင် မနောတိုင်၌ပါရှိသော ရိုးရာကွက်များကို ပုံဖော်ထားသော အင်္ကျီကိုသာ ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။ ထို့ပြင် ၎င်းအင်္ကျီ၏ နောက်ကျောဘက်တွင် နဂါးရုပ်နှစ်ရုပ်နှင့် နေဝန်းပုံ၊ ကြက်ဖတွန်နေပုံ ဒီဇိုင်းများကိုလည်း ရက်လုပ်သည်။ ထိုဒီဇိုင်းပုံများ

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ရဝမ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

ရက်လုပ်ခြင်း၏အဓိပ္ပာယ်မှာ နဂါးရုပ်သည် တန်ခိုးရှိသော ယူဆချက်၊ နေဝန်းပုံမှာ တစ်ကမ္ဘာလုံးကို အလင်းရောင်ပေးစွမ်းနိုင်သော ဂုဏ်သတ္တိကို ဖော်ညွှန်းခြင်းနှင့် ကြက်ဖတွန်နေပုံမှာ အရုဏ်မိုးသောက်ချိန်၊ မိုးလင်းချိန်ကိုရောက်ကြောင်းဖော်ညွှန်းခြင်း ဖြစ်သည်။ သိုးမွေးချည်အဖြူဖြင့် မနောတိုင်မှ ရိုးရာကွက်များဖြင့် ပုံဖော်ရက်လုပ်ထားသော ခေါင်းပေါင်းနှင့်စပန်ချည်အဖြူ အနီ၊ အနက်တို့ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသောထဘီ စသည့်ဂျပံခုတ်ထည် တို့ကိုသာ ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။

လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

လီဆူလူမျိုးများသည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ပူတာအို၊ မချမ်းဘော၊ ဟာနိုင်၊ ဖားကန့်၊ မြစ်ကြီးနား၊ ဗန်းမော်၊ မိုးမောက်၊ မံစီ၊ ဝိုင်းမော်၊ ချီဖွေနှင့်ဆော့လော်မြို့နယ်များ၊ ရှမ်းပြည်နယ်တွင် ကွတ်ခိုင်၊ မိုးမိတ်၊ နမ့်ခမ်း၊ နောင်ချို၊ လားရှိုး၊ တောင်ကြီး၊ လွယ်လင်နှင့် နမ့်စန်မြို့နယ်များ၊ မန္တလေးတိုင်းဒေသကြီးတွင် ပြင်ဦးလွင်နှင့် မိုးကုတ်မြို့နယ်များ၊ စစ်ကိုင်းတိုင်းဒေသကြီးတွင် ကသာ၊ အင်းတော်နှင့် ခန္တီးမြို့နယ်များ၌ ပျံ့နှံ့နေထိုင်ကြပါသည်။

လီဆူတို့သည် နေရာဒေသလိုက်၍ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု ကွဲပြားခြားနားရာ လီဆူဝတ်စုံ (၁၄) မျိုးခန့်ရှိသော်လည်း အခြေခံ အားဖြင့် (၆) မျိုးရှိသည်။ ၎င်းတို့မှာ-

- (၁) ပူတာအိုဝတ်စုံ
- (၂) မြစ်ကြီးနားနယ်ဝတ်စုံ
- (၃) ဗန်းမော်နယ်ဝတ်စုံ
- (၄) မိုးကုတ်နယ်ဝတ်စုံ

- (၅) ရှမ်းပြည်နယ်တောင်ပိုင်းဝတ်စုံ
- (၆) ရှမ်းပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းဝတ်စုံတို့ဖြစ်သည်။

လီဆူမျိုးနွယ်တို့၏ဝတ်စုံတွင် အရောင်စုံ၊ အဆင်စုံများပါရှိသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ ဤသို့ဖြစ်ရသည်မှာ လီဆူတို့တွင် ရှေးရိုးရာ ပုံပြင်တစ်ခုမှဖြစ်ပေါ်လာသည်ဟု ဆိုပါသည်။ ရှေးအခါက လီဆူဇနီးမောင်နှံနှစ်ဦးရှိသည်။ ခင်ပွန်းသည်စစ်သားဖြစ်၍ စစ်ထွက်သွားနေစဉ်အခါ မိမိလစာငွေအချို့နှင့် ဇနီးထံသို့ ပိတ်စများဝယ်၍ပို့လှေရရှိသည်။ ပိတ်စများမှာ ရရာအရောင်များကို ဝယ်၍ပို့ရသည်ဆို၏။ ထိုကဲ့သို့ ခင်ပွန်းဖြစ်သူ စစ်ထွက်ယောက်ျားက ပေးပို့လိုက်သော ပိတ်စများကို ဇနီးဖြစ်သူက စပ်၍ချုပ်လုပ်ကာ ဝတ်ဆင်ရလေသည်။ ဤသို့ဖြင့် လီဆူအမျိုးသမီးတို့သည် အရောင်စုံ၊ အသွေးစုံများစပ်ကာ ချုပ်လုပ်ဝတ်ဆင်လာကြရာမှ နောင်တွင် ရိုးရာဝတ်စုံဟူ၍ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် လီဆူအမျိုးသမီးတို့၏ ဝတ်စုံတွင် အရောင်စုံများပါဝင်နေခြင်းဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။

ရှေးယခင်က ဂုန်လျှော်ပင်မှရသော လျှော်မျှင်များဖြင့် အင်္ကျီစောင် စသည့်အဝတ်အထည်များကို ရက်လုပ်ကြသည်။ ရှေးအခါက ဂျပန်ခတ်ရက်ကန်းထည်အဖြစ် အနံ့ခြောက်လက်မခန့်နှင့် အလျားကို ရှည်နိုင်သမျှရှည်၊ ဂျပန်ခတ်ထည်ဖျင်ကို လိုသလောက်ပိုင်းယူ၍ အနံ့ချင်းစပ်ကာ လိုအပ်သော အင်္ကျီ၊ စကတ်၊ လုံချည်၊ စောင်၊ လွယ်အိတ် စသည့် အဝတ်အထည် အသုံးအဆောင်များကို ချုပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြပါသည်။ ယနေ့ခေတ်တွင် ၎င်းဝတ်စုံများကို စက်ရက်ကန်းများဖြင့် ရက်လုပ်ဝတ်ဆင်လာကြသည်ကို တွေ့ရသည်။

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က
လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့၏
ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က
လီဆူမျိုးနွယ်စုတို့၏
လှုပ်ခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ပူတာအိုဝတ်စုံ

မြစ်ကြီးနားနယ်ဝတ်စုံ

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ဗန်းမော်၊ မိုးမောက်၊ ဝိုင်းမော်၊ ချီဖွေ၊ ဆော့လော်၊ ဖားကန့်၊ မြစ်ကြီးနား၊ တနိုင်း၊ ဆွမ်ပရာဘွမ်မြို့နယ်များတွင် များပြားစွာနေထိုင်ကြသည်။ ရှမ်းပြည်နယ်တွင် ကွတ်ခိုင်၊ သိန္နီ၊ နောင်ချို၊ မိုးမိတ်၊ ဟိုပန်၊ ကွမ်းလုံ၊ မူဆယ်၊ လားရှိုးမြို့နယ်များနှင့် မန္တလေးတိုင်းဒေသကြီးတွင် မိုးကုတ်၊ ပြင်ဦးလွင်မြို့နယ်များ၌ ပျံ့နှံ့စွာ နေထိုင်ကြပါသည်။

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုများ၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှုတွင် ခေတ်ငါးခေတ်ပြောင်းလဲဝတ်ဆင်လာကြသည်ကို တွေ့ရသည်။ သို့သော် ယခုအခါတွင် လော်ဝေါ်တို့သည် ပဉ္စမခေတ်ဝတ်စုံတစ်နည်းကိုသာ ယနေ့ခေတ်သစ်ဝတ်စုံအဖြစ် ဝတ်ဆင်လျက်ရှိကြသည်။ ထို့ကြောင့် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ခေတ်ငါးခေတ်ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုကို အောက်ပါအတိုင်းဖော်ပြအပ်ပါသည်-

ပထမအဆင့်ခေတ်

- (က) အမျိုးသားများ၏ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - အရှည်တစ်လံမှ နှစ်လံအထိရှည်သော လက်ရက်ခေါင်းပေါင်းအဖြူရောင်
  - လက်ရက်အင်္ကျီအဖြူရောင်ကို လက်စကနှင့်လက်ရှည်ဟူ၍ ရက်ပြီး အနားတွင် အနက်ရောင်ပိတ်စဖြင့် ကွပ်ကာ ကော်လံမပါသော အင်္ကျီ
  - နံဖြတ်လုံချည်အဖြူရောင်
  - ခါးပတ်အဖြူရောင်ကို နှစ်ထပ်ရက်ပြီး အရှည်သုံးပေခန့်ရှိ ခါးပတ်

- လက်ရက်အဖြူရောင်ခြေစွပ်တွင် ဒူးဆစ်အနီရောင်နှင့် ခြေဖမိုးအနက်ရောင်ပိတ်စတို့ဖြင့် အနားကွပ်ထားသော ခြေစွပ်
  - တောအုန်းပင်အမျှင်ဖြင့် ထိုးထားသော လပျော်အာခေါ်လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။
- (ခ) အမျိုးသမီးများ၏ဂျပံ့ခတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ
- လက်ရက်ခေါင်းပေါင်းအဖြူရောင်
  - လက်ရက်အဖြူရောင်လက်စကနှင့် လက်ရှည်အင်္ကျီ
  - လက်ရက်နီပြတ်လုံချည်တွင် တစ်ဖက်၌ အနီရောင်ပန်းဖော်ထားသောထဘီ
  - ချည်ဖြင့်ထိုးကြိတ်ထားသော ခရမ်းထန်းခေါ်ခါးပတ်၊
  - လက်ရက်အဖြူရောင်ခြေစွပ်
  - လျှော်ဖြင့်ရက်လုပ်ထားသော ခြေအိတ်အဖြူတို့ဖြစ်သည်။

ဒုတိယအဆင့်ခေတ်

- (က) အမျိုးသားများ၏ ဂျပံ့ခတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - အရှည်တစ်လံမှ နှစ်လံအထိရှိသော လက်ရက်အနက်ရောင် ဝါချည်ခေါင်းပေါင်း
  - လက်ရက်ရောင်စုံအကွက်အစင်း ကွက်ကျားအင်္ကျီ
  - လက်ရက်အဖြူရောင်နှင့် အမည်းကွက်ကျားရက်ထားသော လုံချည်

- အဖြူ၊ အနီ၊ အနက်ရောပြီး ရက်လုပ်ထားသော ခါးပတ်
- အဖြူရောင်ချည်ထည်ခြေစွပ်
- ထောင်ရှစ်ခေါ် ချည်အဖြူနှင့်အနက်ရောရက်ထားသော လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။

- (ခ) အမျိုးသမီးများ၏ ဂျပံခုတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
- လက်ရက်ခေါင်းပေါင်းအနက်ရောင်
  - အနက်ရောင်လက်စကပေါ်တွင် ကြွေကြယ်သီးအဖြူ တပ်ထားသော အင်္ကျီ
  - အဖြူ၊ အနီနှင့်အနက်ရောင်ရော၍ ရက်ထားသော ခါးပတ်
  - လွယ်ကြိုးကို ချည်ဖြင့် ကြယ်ပုံစံဖော်ကာ ရက်ထားပြီး ယင်းအပေါ်တွင် ကြွေစေ့များ၊ အိတ်အပေါ်၌ ချည်ပန်းဖွား အနီရောင် တွဲလဲတပ်ထားသော စရံအာခေါ် လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။

တတိယအဆင့်ခေတ်

- (က) အမျိုးသားများ၏ ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
- ခေါင်းပေါင်း (ပိတ်စအနီနှင့်အနက်စ) နှစ်မျိုးကို အလှားလိုက်စပ်၍ ရက်ထားသည့်ခေါင်းပေါင်း
  - အင်္ကျီအဖြူရောင်လက်ရှည်ပေါ်တွင်တပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြသော ကရော ခေါ် အင်္ကျီအနက်

- အနက်ရောင်တွင် အပြာသုံးလိုင်းစပ်၍ ရက်ထားသော ခေါင်းပေါင်း
- ရောင်စုံပန်းဖော်ထားသော လက်ရက်ခါးပတ်
- အဖြူရောင်ခြေစွပ်
- အားတုံ ခေါ် အနက်ရောင်ပေါ်တွင် အနီရောင်၊ အဖြူ၊ အစိမ်းနှင့်အဝါရောင်များစင်း၍ ရက်လုပ်သော လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။

- (ခ) အမျိုးသမီးများ၏ ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
- လက်ရက်ခေါင်းပေါင်းအနက်ရောင်
  - လက်ရက်အနက်ရောင်ပိတ်စပေါ်တွင် တံတောင်ဆစ်နှင့် လက်ကောက်ဝတ်တို့၌ နှစ်လက်မခန့် အနီရောင်ပိတ်စချုပ်ကပ်ကာ အနီရောင်ပိတ်စအနားတွင် အဝါရောင်နှစ်ဆင့် ပတ်ချုပ်ထားသော အင်္ကျီ
  - အနက်အောက်ခံပေါ် ချည်အစိမ်းဖြင့် နှစ်လက်မခန့်တွင် တစ်ကြောင်းစင်း၊ နံပြတ်အနားများပေါ်တွင် ပန်းဖော်ထားသော ထဘီ
  - လက်ရက်အဖြူရောင်ပေါ်တွင် အနီစများဖြင့် အနားကွပ်ထားသော ခြေစွပ်
  - ချည်အနက်ပေါ် အပွင့်ဖော်ရက်လုပ်ပြီး လွယ်ကြိုးပေါ်ကြွေသီးများ သီချုပ်ထားသည့် လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။

စတုတ္ထအဆင့်ခေတ်

- (က) အမျိုးသားများ၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - အနီ နှင့် အနက်ရောင်စပ်ရက်လုပ်ထားသော ခေါင်းပေါင်း
  - ဗမာတိုက်ပုံကဲ့သို့ အရှေ့ခြမ်းနှင့်အနောက်ခြမ်း လက်ဘက်တို့တွင် အနီရောင်အကွက်ဖော်၍ ရက်လုပ်ထားသော တိုက်ပုံအင်္ကျီအဖြူ
  - အနက်ရောင်ပေါ် အစိမ်းရောင် အစင်းသုံးကြောင်းဖြင့် ရက်ထားသော တန်ပိုင်ခေါ် လုံချည်
  - အနက်ရောင်ပေါ် ကြယ်ပုံနှစ်ထပ်ရက်လုပ်ထားသော ခါးပတ်
  - ချည်ဖြူဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော ခြေစွပ်
  - ရောင်စုံအပွင့်ဖော် ရက်လုပ်ထားသော လွယ်အိတ်တို့ ဖြစ်သည်။
- (ခ) အမျိုးသမီးများ၏ဂျပန်ခတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - လက်ရက်ပိတ်နက်ခေါင်းပေါင်း
  - ငါးလက်မရှိ အနက်ရောင်ပတ်ထဘီပေါ်တွင် လက်မဝက်ခန့် အစိမ်းရောင်စင်းလိုင်းပါရှိပြီး အနားနှစ်ဖက်တွင် အနီရောင်မှန်ကူကွက်ကို အဝါရောင်ဖြင့် အကွက်ဖော်ထားကာ ခြေရင်းဘက်နှစ်လက်မခန့်၌ အဝါရောင်အကွက်များ ပန်းဖော်ထားသော ထဘီ၊ အောက်ခံအဖြူပေါ် ကြယ်ပုံကို အနီရောင်၊

- အဝါရောင်တို့ဖြင့် ပုံဖော်ရက်လုပ်ကာ ခေါင်းနှစ်ဖက် တပ်ဆင်ထားသော ခါးပတ်
- အဖြူရောင်ချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော ခြေစွပ်
- လက်ရက်လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။

ပဉ္စမအဆင့်ခေတ် (သို့) ယနေ့ခေတ်

- (က) အမျိုးသားများ၏ဂျပန်ခတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - အဝါရောင်နှင့်နီနီရောင်ကို အောက်ခံချည်နက်ပေါ် လေးထောင့် ကွက်ကြား ရက်လုပ်ထားသော ခေါင်းပေါင်း
  - ဗမာတိုက်ပုံကဲ့သို့ အင်္ကျီ၏ရှေ့ခြမ်း၊ နောက်ခြမ်းနှင့် လက်ကောက်ဝတ်အနားတွင် အနီရောင်ကွက်စိတ်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အဖြူရောင်တိုက်ပုံအင်္ကျီ
  - အောက်ခံအနက်ပေါ်တွင် အပြာရောင်နှစ်လက်မ လိုင်းစင်းပါရှိသော လုံချည်
  - အောက်ခံအနက်ပေါ် အဝါ၊ အနီ၊ အစိမ်း၊ ပန်းရောင် တို့ဖြင့် အကွက်ဖော်ထားသော လွယ်အိတ်တို့ဖြစ်သည်။
- (ခ) အမျိုးသမီးများ၏ ဂျပန်ခတ်ထည် ဝတ်ဆင်မှုများမှာ-
  - ရှေ့ဘက်၌ အဝါရောင်တွင် ငွေမင်ရောင် ကိုးလိုင်း၊ မနောတိုင်အကွက်ကိုလည်းကောင်း ရက်ထားသော ခေါင်းပေါင်း (၎င်းငွေရောင် ကိုးလိုင်းသည် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုများကို ပေါက်ဖွားစေသည့် ညီအစ်ကို ကိုး

မအိအိမော် (ယဉ်ကျေးမှု)

ယောက်ကိုကိုယ်စားပြုသည့် အဓိပ္ပာယ်ကို ဖော်ဆောင်သည်)

- လုံ့ချည်မှာ အနက်ရောင်အောက်ခံပေါ်တွင် ငါးလက်မခန့်ရှိ ဒေါင်လိုက်စင်းနှင့်အောက်နားတွင် အနီရောင်၊ အဝါရောင်မှန်ကူကွက်နှင့် ပန်းပွင့်များ ဖော်ထားသော ထဘီ
- အနီ၊ အဝါ၊ အဖြူ၊ အစိမ်း၊ အပြာရောင်စုံ ပန်းပွင့် ဖော်ထားသော လွယ်အိတ်စသည့် ခေတ်အလိုက် လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ အမျိုးသား၊ အမျိုးသမီး ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုကို လက်လှမ်းမီသမျှ ဖော်ပြ အပ်ပါသည်။

ကချင်ရိုးရာ အဆင်တန်ဆာဒီဇိုင်းများ

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ဂျပံခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏လှုပ်ခုတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုတို့သည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ချီဖွေ၊ ဆော့လော်၊ ဝိုင်းမော်၊ မြစ်ကြီးနားမြို့နယ်များအတွင်း၌ အနေများပြီး ရှမ်းပြည်နယ်တွင် ကျိုင်းတုံ၊ တာချီလိတ်၊ လားရှိုးမြို့နယ်ဒေသများတွင်လည်း ပျံ့နှံ့ နေထိုင်ကြသည်။

လာချိဒ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်စားဆင်ယင်မှုမှာ ရှေးအခါက ‘ဂျပန်မိုး’ခေါ် ဂုန်လျှော်ချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ကြပါသည်။ အမျိုးသားများ၏ အင်္ကျီခြေသလုံးထိဖုံးမိအောင်ရှည်သော ကိုယ်ရုံ လက်ရှည်အင်္ကျီဖြစ်သည်။ အင်္ကျီ၏ အဓိကအရောင်မှာ အဖြူရောင် ဖြစ်သည်။ လက်ရှည်အင်္ကျီ၏ လက်ကောက်ဝတ် အနားစပ်တွင် ငါးလက်မခန့်ရှိသော နက်ပြာရောင်ပိတ်ချည်ပေါ်တွင် ပန်းထိုးထားပြီး တွဲကပ်ချုပ်ထားသည်။ ဘောင်းဘီနှင့်ခေါင်းပေါင်းတို့မှာ အနက်ရောင်ချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော ပိတ်ကိုချုပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ၎င်းတို့နှင့်တွဲဖက်၍ ကြိုးနှစ်ဖက်နားတွင် အပြာရောင်လိုင်းတစ်လိုင်းနှင့် အလယ်တွင် အနီနှင့်အဝါရောင် ရောစပ်ထားသော လိုင်းတစ်လိုင်းစီပါရှိပြီး လွယ်အိတ်အပေါ်နား အလယ်တွင် အနီ၊ အဝါ၊ အပြာ၊ အဖြူရောင်များနှင့် ပန်းပွင့်များ ဖော်၍ ရက်လုပ်ထားသော လွယ်အိတ်ကို ဝတ်ဆင်သည်။ ယနေ့ခေတ်တွင် လာချိဒ်အမျိုးသားတို့၏ ဂျပန်ခတ်ထည်ဝတ်စား ဆင်ယင်မှုမှာ အင်္ကျီနှင့်လွယ်အိတ်ကိုသာ ဝတ်ဆင်ကြသည်။ လွယ်အိတ်၏ဒီဇိုင်းမှာ မပြောင်းလဲသော်လည်း အင်္ကျီ၏ကော်လံ၊ ဝဲယာလျှာပြားနှစ်ဖက်စလုံး၌ အဖြူ၊ အဝါ၊ အနီ၊ အစိမ်း၊ အပြာရောင်စုံ ပန်းပွင့်နှင့် လှိုင်းတွန်းများ ပုံဖော်ထားသည်။

လိုင်းတွန်းများမှာ လှေကားထစ်များသဖွယ်ဖြစ်ပြီး ဘဝကို တစ်ဆင့်စီ တက်လှမ်းသွားသော အဓိပ္ပာယ်ရှိသည့် ဒီဇိုင်းကို ပြောင်းလဲတီထွင် ရက်လုပ်လာကြသည်။

လာချိဒ်အမျိုးသမီးများ၏ ဂျပန်ခတ်ထည် ဝတ်စားဆင်ယင်မှု တွင် အဓိကအခြေခံအရောင်မှာ အနက်ဖြစ်သည်။ အင်္ကျီ၊ ခေါင်းပေါင်း၊ နောက်မြီး၊ ဂါဝန်ပုံစကတ်ဖြစ်သည်။ အင်္ကျီ၏ လက်ဖောင်း၊ လက်ကောက်ဝတ်နား၊ နောက်ခြမ်းအောက်နားနှင့် ရှေ့ခြမ်းအောက်နားတို့တွင် သစ်ခွမူကို ခြောက်လက်မခန့် လိုင်းဖော်ပြီး အပွင့်ပုံစံရက်လုပ်၍ တပ်ဆင်ထားသည်။ နောက်မြီး တွင်လည်း အဆိုပါသစ်ခွချည်မျှင်ဖြင့် အပွင့်ဖော်ရက်လုပ်ထား သည်ကို တပ်ဆင်ပြီး ကြွေစေ့များဖြင့် အလှတပ်ဆင်ကြပါသည်။ လုံချည်မှာ အတွန်းများစွာပါရှိသော ဂါဝန်ပုံစံဖြစ်သည်။ ယနေ့ ခေတ်တွင် လာချိဒ်အမျိုးသမီးတို့၏ ရိုးရာဝတ်စုံတို့ကို ဂျပန်ခတ် ရက်ကန်းဖြင့် ရက်လုပ်၍ ဝတ်ဆင်ခြင်းမရှိတော့ပေ။ ခေတ်မီ လက်ရက်ကန်း၊ ပိတ်စတို့ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော အဝတ်အထည် တို့ကိုသာ ဝတ်ဆင်ကြသည်။

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က
လာချိန်
မျိုးနွယ်စုတို့၏
လျပ်ခုတ်ထည်
ဝတ်ဆင်မှု

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က
လာချိန်
မျိုးနွယ်စုတို့၏
လျပ်ခုတ်ထည်
ဝတ်ဆင်မှု

လာချိန် မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့သည် ကချင်ပြည်နယ်တွင် ဗန်းမော်၊ မြစ်ကြီးနား၊ ဝိုင်းမော်မြို့နယ်များ၌ များပြားစွာနေထိုင်ကြပြီး မိုးမောက်၊ မံစီ၊ ချီဖွေ၊ ဆော့လော်မြို့နယ်များတွင် ပျံ့နှံ့နေထိုင်ကြပါသည်။ ရှမ်းပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းတွင် လားရှိုးမြို့နယ်၌လည်း အနည်းငယ်နေထိုင်ကြသည်။ ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုကို အဇီဟူ၍လည်း ခေါ်ဆိုကြသည်။

ယခင်က အမျိုးသားဝတ်စုံအခြေခံအရောင်မှာ အနက် ဖြစ်သည်။ အနက်ရောင်ဖျင်စဖြင့် ခေါင်းပေါင်း၊ အင်္ကျီ၊ ဘောင်းဘီ တို့ကို ချုပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ၎င်းတို့ဖြင့်တွဲဖက်၍ လွယ်အိတ်ကို လွယ်ကြသည်။ အနက်ရောင်ဖျင်စဖြင့် ခေါင်းပေါင်း၊ အင်္ကျီတို့ကို ချုပ်၍ ငွေပြားတို့ဖြင့် အလှဆင်ပြီးဝတ်ကြသည်။ အနက်ရောင် သင်တိုင်း ထဘီဘေးနားနှင့် အောက်နားတို့တွင် အနီရောင်ချည်ဖြင့် အပွင့်ဖော်ထားသော အနားပြားကို ရက်လုပ်၍ ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ၎င်းသင်တိုင်းထဘီကို ဝါဂွမ်းချည်ဖြင့် ရက်လုပ်ထားသော အနီရောင် ဖျင်စဖြင့်ချည်ပြီး ဝတ်ဆင်ပါသည်။ ယနေ့ခေတ် ဇိုင်ဝါးအမျိုးသား တို့၏ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုမှာ လွယ်အိတ်တစ်ခုတည်းသာရှိပါ တော့သည်။ ထိုနည်းတူ ဝါဂွမ်းချည်ကို အနက်ရောင်ဆိုး၍ အသုံးပြုသောချည်မှ သိုးမွေးချည်ဖြင့် ပြန်လည် ဆန်းသစ်ရက်လုပ် ထားသော အနီရောင်အောက်ခံတွင် အဝါရောင်အကွက်များကို ဖော်၍ ရက်လုပ်ထားပြီး အဖြူရောင်၊ အပြာရောင်၊ ပန်းရောင်၊ အစိမ်းရောင်ပန်းပွင့်လေးများကို ထည့်သွင်းရက်လုပ်ထားသော

အမျိုးသမီးများ၏ဂျပံ့ခတ်သင်တိုင်းထဘီနှင့် ခြေစွပ်တို့သာ ဝတ်ဆင်ကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၉၂၀ ပြည့်နှစ်ခန့်က ဇိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပံ့ခတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှု

ဝိုင်ဝါးမျိုးနွယ်စုတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင်မှု

ကချင်ရိုးရာအထည်ဒီဇိုင်း

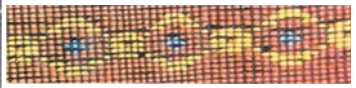
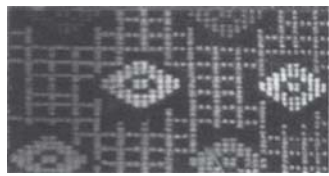
ကချင်အမျိုးသမီးတို့၏ ဝတ်စုံမှာ ခုံမင်နှစ်သက်ဖွယ်ဖြစ်သည်။ ထိုဝတ်စုံတွင် တန်ဆာဆင်၍ ဒီဇိုင်းဖော်ထားသည်မှာလည်း စိတ်ဝင်စားဖွယ် အလွန်ကောင်းသည်။ ရှေးအခါက လူတို့သည် မိမိပတ်ဝန်းကျင်တွင်ရှိသော အစားအစာ၊ အသုံးအဆောင်၊ သစ်ပင်ပန်းမန်၊ တိရစ္ဆာန်၊ ရေလှိုင်းတို့၏ ပုံသဏ္ဍာန်ကိုကြည့်ရှုပြီး နမူနာယူ၍ ပြုလုပ်ကြသည်။ မြန်မာသမိုင်း၏ ရှေးအကျဆုံး ပျူခေတ်တွင်ပင် ပျူလူမျိုးတို့၏ အသုံးအဆောင်များဖြစ်သော မြေအိုးများပေါ်တွင် ၎င်းတို့၏ပတ်ဝန်းကျင်မှ သဘာဝပုံရိပ်များကို တန်ဆာဆင်ခဲ့ကြသည်ကို အထောက်အထားများအရ တွေ့ရသည်။ ထိုနည်းတူ ကချင်လူမျိုးတို့၏ အထည်ဒီဇိုင်းများမှာလည်း သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်မှ စသည်ဟု ဆိုရမည်ဖြစ်သည်။ ကချင်အမျိုးသမီးတို့၏ အထည်ရက်လုပ်မှုမှ ရှေးအကျဆုံး အထည်ဒီဇိုင်းများမှာ ၎င်းတို့ နေစဉ်စားသောက်နေသော အစားအသောက်၊ အသုံးအဆောင်နှင့် သစ်ပင်ပန်းမန်၊ အနီးပတ်ဝန်းကျင်၊ တောတောင်များအတွင်းရှိ တိရစ္ဆာန်များ၊ သဘာဝပုံရိပ်များကို ဦးစွာရက်လုပ်ကြသည်။ ကချင်လူမျိုးတို့၏တန်ဖိုးရှိသော အစားအစာမှာ ဥပမာ- မင်းဘောပင် အကြောင်းတင်ပြလိုပါသည်။ မင်းဘောပင်သည် ယခင်က ကချင်လူမျိုးတို့ နေထိုင်ကြသောဒေသတွင် တောတောင်ထူထပ်ပြီး လမ်းပန်းဆက်သွယ်ရေးခက်ခဲမှုတို့ကြောင့် အဓိကစားသောက်ကုန်ဖြစ်ခဲ့သည်။ မင်းဘောပင်သည် အညာဒေသမှ ပေပင်ဖြင့် ဆင်တူပါသည်။ ၎င်းမင်းဘောပင်မှ အစာထုတ်ယူပုံမှာ တစ်ပင်လုံးကို အပင်အောက်ခြေမှ အရင်ဆုံးခုတ်လှဲပစ်လိုက်ပြီး ပင်စည်ကို

ထက်ခြမ်းခွဲ၍ အလယ်အူတိုင်အသားနုကို ထုတ်ယူရသည်။ ထိုအလယ်အူတိုင်နုကို ကြေအောင်ထောင်းထု၍ ရေနနှင့်ရောပြီး ဆန်ခါဖြင့် အထပ်ထပ် စစ်ချလျှင် မုန့်နှစ်ကဲ့သို့ အနှစ်ရည်ကို အဆင့်ဆင့်ပြုလုပ်ပါက ဂျုံမှုန့်ကဲ့သို့သော မင်းဘော အသားမုန့်ကို ရရှိလာသည်။ ၎င်းမင်းဘောပင်မှာ ကြီးလျှင် လေးထောင့်သံပုံး (၇၀) မှ (၁၀၀) အထိ ရရှိသောကြောင့် နှစ်ပေါက်အောင်စားနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် မင်းဘောပင်မှထွက်သောအမှုန့်မှာ ဆန်စပါးရှားပါးစဉ်က တောင်ပေါ်ဒေသများတွင် တန်ဖိုးရှိသော အစားအစာဖြစ်လာသည်။ ထို့ပြင် ကချင်လူမျိုးတို့အတွက် မနောတိုင်သည်လည်း မနောပွဲကျင်းပရာတွင် မရှိလျှင်မဖြစ်သည့် ဝတ္ထုပစ္စည်း ဖြစ်သည်။ မနောတိုင်များတွင် အနီ၊ အနက်၊ အစိမ်း၊ ခရမ်း၊ အဖြူ၊ အဝါထွင်းလုပ် ရေးဆွဲခြယ်မှုန်းထားကြသည့် ကကွက်များအနက် သုံးထောင့်ကွက်၊ မှန်ကူကွက်နှင့် ထောင့်မှန်စတုဂံပုံများဖြစ်ကြသည်။ အချို့မှာ သဇင်ခွေ၊ ချရင်ကောက်ပုံနှင့် မွေလိမ်ပုံများသည် ကချင်လူမျိုးတို့၏အခြေခံဒီဇိုင်းများ ဖြစ်ကြပါသည်။ နောက်ပိုင်းတွင် အထက်ပါဒီဇိုင်းများကို အစားအစာ၊ အသုံးအဆောင်၊ သစ်ပင်ပန်းမန်၊ သဘာဝရှုခင်းတို့၏ ပုံရိပ်ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသောဒီဇိုင်း၊ တိရစ္ဆာန်တို့၏ ပုံရိပ်ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ဒီဇိုင်း၊ မနောတိုင်မှ ထွင်းထားသော ပုံရိပ်တို့ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ဒီဇိုင်း၊ ယနေ့ခေတ်သစ်ဒီဇိုင်းများ အမည်ပုံနှင့်တကွ လေ့လာတွေ့ရှိရသမျှ ဖော်ပြအပ်ပါသည်။

**အစားအစာ၊ အသုံးအဆောင်၊ သစ်ပင်ပန်းမန်၊
သဘာဝရှုခင်းတို့၏ ပုံရိပ်ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသောဒီဇိုင်း**

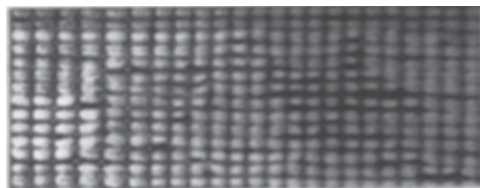
ထမင်းစေ့ပုံဒီဇိုင်း

ပရံစေ့ပုံဒီဇိုင်း

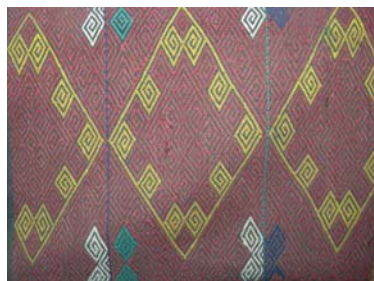
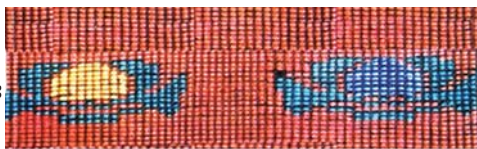

ပဲပုပ်စေ့ပုံဒီဇိုင်း

သစ်သီးပုံဒီဇိုင်း

ဟင်းပျဉ်းပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

ချရင်ကောက်ပုံဒီဇိုင်း

ချရင်ကောက်အကွက်ပုံဒီဇိုင်း

အမြစ်သွယ်ပုံဒီဇိုင်း

အမြစ်သွယ်ပုံဒီဇိုင်း

ပြောင်းဖူးအမြစ်ပုံဒီဇိုင်း

ပင်စိမ်းပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

မင်းဘောရွက်ပုံဒီဇိုင်း

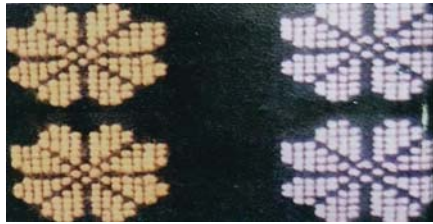

ဘိန်းပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

ဝါစေ့ပုံဒီဇိုင်း

ဝါပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

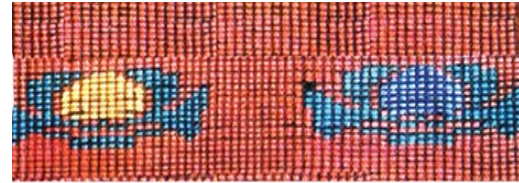
ပန်းခက်ဖြင့်
အလှဆင်ထားသော
ဒီဇိုင်း

ပန်းအိုးဖြင့် အလှဆင်
ထားသော ဒီဇိုင်း

နှင်းဆီပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

ပန်းပွင့်ပုံဒီဇိုင်း

ကျပ်ခိုးစင်ပုံဒီဇိုင်း

ကတ်ကြေးပုံဒီဇိုင်း

မိုးတိမ်ပုံဒီဇိုင်း

ချရင်ကောက်ပုံဒီဇိုင်း

စကြိုပုံဒီဇိုင်း

ဝါးချွန်ကဲ့သို့ ပြုလုပ်ထားသော ဒီဇိုင်း

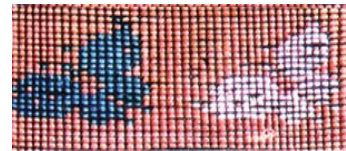
တိရစ္ဆာန်တို့၏ ပုံရိပ်ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသောဒီဇိုင်း

ငှက်ပုံဒီဇိုင်း

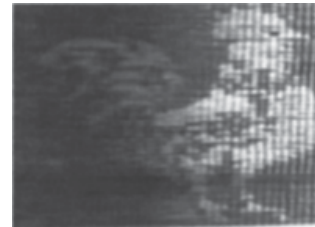
ကြက်တူရွေးပုံဒီဇိုင်း

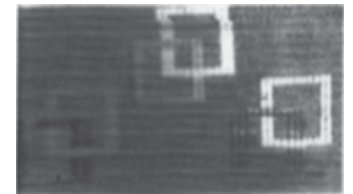
လိပ်ပြာပုံဒီဇိုင်း

ဘဲပုံဒီဇိုင်း

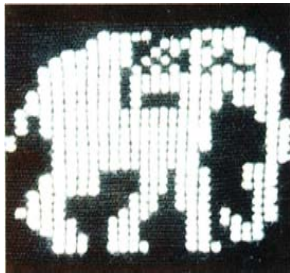
ကြက်ဖပုံပုံဒီဇိုင်း

ကြက်ခြေရာရွှေ့ပြောင်းပုံဒီဇိုင်း

ပျံလွှားငှက်ပုံဒီဇိုင်း

ဆင်ပုံဒီဇိုင်း

ဒေါင်းငှက်ပုံဒီဇိုင်း

ဆင်ပုံဒီဇိုင်း

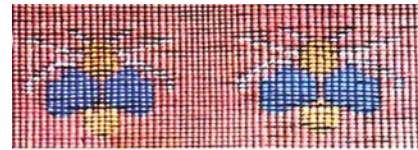
ခွေးပုံဒီဇိုင်း

ဖြူကောင်ပုံဒီဇိုင်း

ဖားဝပ်နေပုံဒီဇိုင်း

ပင့်ကူပုံဒီဇိုင်း

ဓားခုတ်ကောင်အစိမ်းပုံဒီဇိုင်း

ပိုးဟပ်ပုံဒီဇိုင်း

တီကောင်ပုံဒီဇိုင်း

ရစ်မျက်လုံးပုံဒီဇိုင်း

နဂါးကြေးခွံပုံဒီဇိုင်း

ကျွဲချိုပုံဒီဇိုင်း

ကျီးကန်းတက်သော
လှေကားပုံဒီဇိုင်း

ခွေးခြေရာပုံဒီဇိုင်း

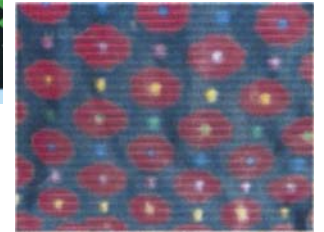
မနောတိုင်းမှ ထွင်းထားသော ပုံရိပ်တို့ဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ဒီဇိုင်း

ယနေ့ခေတ်သစ်ဒီဇိုင်းများ

၁၉၂၀ ပြည်နှစ်စဉ်က ကချင်မျိုးနွယ်စုများ ရက်လုပ်
စာသုံးမြုံစုံစသော ဂျပ်စုတ်ထည်နှင့်စီရိုင်းများ

လွယ်အိတ်နှင့်လွယ်အိတ်ဘေးချည်ကြိုးဒီဇိုင်းများ

ခါးချည်ကြိုး (သို့မဟုတ်) ခါးစည်းကြိုး ဒီဇိုင်းများ

ခါးချည်ကြိုး (သို့မဟုတ်) ခါးစည်းကြိုး ဒီဇိုင်းများ

ခေါင်းပေါင်းပိတ်စဒီဇိုင်းများ

တဘက်ခြုံစောင် အထည်ဒီဇိုင်းများ

နိဂုံး

ကချင်မျိုးနွယ်စုမှ အမျိုးသမီးများသည် အိမ်တွင်းမှုလုပ်ငန်း အဖြစ် ဂျပံခတ်ထည်ရက်လုပ်ခြင်းသည် ရှေးဘိုးဘွား အစဉ်အလာမှ သားစဉ်မြေးဆက် လက်ဆင့်ကမ်းထိန်းသိမ်းခဲ့သော အတတ်ပညာ တစ်ခုဖြစ်သည်။ ယခင်က ဂျပံခတ်လုပ်ငန်းကို တောင်ယာစိုက်ပျိုးပြီး ရိတ်သိမ်းရန် စောင့်ဆိုင်းရသော အချိန်များတွင် အမျိုးသမီးများက သီးသန့်ရက်လုပ်ခဲ့ကြသော်လည်း ယခုအခါတွင် ရက်ကန်းတစ်မျိုး တည်းသာ သီးသန့်ရက်လုပ်လာကြသည်။ ဂျပံခတ်ထည် တစ်ထည် ရက်လုပ်ရန် အချိန်ကြာမြင့်ပြီး တန်ဖိုးမှာ ကြီးမြင့်လှသည်။ ထို့ကြောင့် ဂျပံခတ်သင်တိုင်းထာဝီတစ်ထည်မှာ ကျပ် (၅၀၀၀၀)၊ (၄၀၀၀၀) မှ (၅၀၀၀၀၀) ခန့်အထိရှိပါသည်။ ရှေးအခါက ဂျပံခတ်ရက်ကန်း လုပ်ငန်းကို အိမ်တိုင်းတွင် ရက်လုပ်သော်လည်း ယနေ့ခေတ်တွင် တောင်ပေါ်ဒေသများ၌ အများဆုံးပြုလုပ်ကြသည်။ မြို့ပေါ် ဒေသများတွင် အနည်းအကျဉ်းသာ တွေ့ရသည်။ လက်ရက်ကန်းနှင့် စက်ရက်ကန်းဖြင့်သာ အဓိကရက်လုပ်ကြသည်။ သို့ဖြစ်၍ ကချင်

မျိုးနွယ်စုများ၏ဝတ်စားဆင်ယင်မှုများမှာ အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံဖြစ်သော တရုတ်နိုင်ငံမှ ဝင်ရောက်လာသည့် ပိတ်၊ ပိုး၊ ဖဲ၊ ကတ္တီပါတို့အပြင် ဒီဇိုင်းများဆန်းသစ်တီထွင်ထားသော လက်ရက်ကန်းထည်များဖြင့် တွဲဖက်၍ ဝတ်ဆင်ကြသည်။ အချို့မှာ ရိုးရာယဉ်ကျေးမှု ကော်မတီများက ပြုပြင်ပြောင်းလဲတီထွင် ဖော်ထုတ် လက်ခံကျင့်သုံးခြင်းမျိုးလည်း ရှိပေသည်။ ကချင်မျိုးနွယ်စု ရိုးရာဝတ်စုံများမှာ နိုင်ငံတော်မှ ပြုလုပ်သော အခမ်းအနား၊ မနောပွဲ၊ မင်္ဂလာဆောင်သော အချိန်များတွင် ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ကချင်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ဂျပန်ဝတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုမှာ နည်းပါးလာပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ ဂျပန်ဝတ်ထည်ဝတ်ဆင်မှုနှင့် ရက်လုပ်မှုကို မျိုးဆက်သစ်တို့အနေဖြင့် ဆက်လက်လက်ဆင့်ကမ်း ထိန်းသိမ်းရမည်ဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် ရှေးဟောင်းဒီဇိုင်းများကို ဖော်ထုတ်၍ ပိုမိုခေတ်မီဆန်းသစ်သော ဒီဇိုင်းများကို လက်ရက်ကန်း၊ စက်ရက်ကန်းတို့ဖြင့် တီထွင်ထားသော ချည်ထည်များမှာ မြန်မာပြည်တွင်းသာမက နိုင်ငံခြားတိုင်းပြည်များမှ ကမ္ဘာလှည့်ခရီးသည်မှာပင် ကြိုက်နှစ်သက်သည်ကိုတွေ့မြင်ရသည်။ ထို့ကြောင့် ရှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှုအမွေအနှစ်တစ်ရပ်အဖြစ် ဖော်ထုတ်ကာ ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းသင့်ပါသည်။ ဤစာမူတွင် မှတ်တမ်းပြုဖော်ပြထားသော ဆောင်ရွက်ချက်များကို လက်လှမ်းမီနိုင်သမျှ တင်ပြနိုင်စွမ်းရှိသရွေ့ စုဆောင်းရှာဖွေရရှိသော အကြောင်းအရာ၊ အချက်အလက်များကို အခြေပြုကာ အပြည့်စုံဆုံး ဖြစ်စေရန် ကြိုးစားတင်ပြထားပါသည်။

ကျမ်းကိုးစာရင်း

- ၁။ ကေထွဲဘူ၊ မ - ကချင် ဘာသာစကားနှင့် စာပေ အကြောင်း၊ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ် စာကြည့်တိုက်ပညာ ဒီပလိုမာဘွဲ့ယူ စာတမ်း၊ ၁၉၉၇။ (လက်ရေးမူ)
- ၂။ ကေထွဲဘူ၊ မ - ကချင်လူမျိုးတို့၏ သမိုင်းကြောင်းနှင့် ဆိုင်ရာအချက်အလက်များ လေ့လာချက်၊ ပြည်မြို့၊ ဌာနတွင်း မွမ်းမံသင်တန်း၊ ၂၀၀၉။ (လက်ရေးမူ)
- ၃။ ကျော်ဝင်း၊ မနုဿ - တောင်ပေါ်ကျေးလက်အနုပညာ၊ လုပ်သားပြည်သူ့နေ့စဉ်သတင်းစာ (၁-၇-၁၉၉၂)။
- ၄။ ကချင်ပြည်နယ် ယဉ်ကျေးမှုဌာန - ကချင်အမျိုးသားတို့၏သမိုင်းနှင့် ယဉ်ကျေးမှု ဓလေ့ထုံးစံများ၊ မြစ်ကြီးနား။ (ပုံမနှိပ်သေးသောစာမူ)

- ၅။ ဂျေပီတူးလွမ်း ဦး - ကချင်ရိုးရာမနောပွဲ၊ မြစ်ကြီးနားမြို့၊ ကချင်ပြည်နယ်ယဉ်ကျေးမှုဌာနခွဲ၊ ၁၉၈၂။
- ၆။ စိန်ဝင်း၊ ရေနံ့သာ - မြန်မာ့ရိုးရာ လက်ရက်ကန်းပညာ၊ ရန်ကုန်မြို့၊ စာပေဗိမာန်၊ ၁၉၉၈။
- ၇။ မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ် လမ်းစဉ်ပါတီ - ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ တိုင်းရင်းသား ယဉ်ကျေးမှု ရိုးရာဓလေ့ထုံစံများ (ကချင်)၊ ရန်ကုန်မြို့၊ စာပေဗိမာန် ပုံနှိပ်တိုက်။
- ၈။ မြတ်ဝေတိုး(ပညာရေး) - ကချင်တိုင်းရင်းသား ရိုးရာဝတ်စား ဆင်ယင်မှုများ၊ ရန်ကုန်မြို့၊ စစ်သည်တော်စာပေ၊ ၂၀၀၃။
- ၉။ မြတ်ဝေတိုး(ပညာရေး) - ကချင်ရိုးရာအကပဒေသာ၊ ရန်ကုန်မြို့၊ ယုံကြည်ချက်စာပေ၊ ၂၀၀၄။
- ၁၀။ မြတ်ဝေတိုး(ပညာရေး) - လီဆူတိုင်းရင်းသားတို့၏ သဘာဝဓလေ့၊ ရန်ကုန်မြို့၊ စာပေဗိမာန်၊ ၂၀၀၈။
- ၁၁။ မဲဇာ - ကချင်ရိုးရာသုတပဒေသာ၊ ရန်ကုန်မြို့၊ သူဇာပုံနှိပ်တိုက်၊ ၁၉၆၇။
- ၁၂။ မရန်ဘောက်လာ - ခေတ်အမြင်နှင့် ကချင်ယဉ်ကျေးမှု၊ ရန်ကုန်မြို့၊ ချိုတေးသံစာပေ၊ ၂၀၀၃။
- ၁၃။ မိတုံတူး၊ ဦး - မြန်မာ့ရိုးရာစကားပုံ၊ ပုံပမာနှင့် ကချင်မျိုးနွယ်စုများ၏ စကားပုံ၊ ပုံပမာ

- မြစ်ကြီးနားမြို့၊ ၂၀၁၂ ခုနှစ်။
(ပုံမနှိပ်ရသေးသော စာမူ)
- ၁၄။ မင်းနိုင်၊ ဦး - ဒို့သွေး ဒို့တိုင်းရင်းဘွား၊ ရန်ကုန်မြို့၊ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ၊ ဗုဒ္ဓသာသနာအဖွဲ့၊ ပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်မြို့၊ ၁၉၆၇။
- ၁၅။ မဒိန်ခေါယိန်း - လာချိဒ်သမိုင်း၊ မြစ်ကြီးနားမြို့၊ လာချိဒ်စာပေနှင့်ယဉ်ကျေးမှုကော်မတီ၊ ၂၀၀၁။
- ၁၆။ လော်ဝေါ်စာပေနှင့် ယဉ်ကျေးမှုကော်မတီ - လော်ဝေါ်မျိုးနွယ်စုတို့၏ ရိုးရာဓလေ့ထုံးတမ်းများနှင့် သမိုင်းအကျဉ်းချုပ်၊ ၁၉၈၃-၁၉၈၅ ခုနှစ်ဖြေကြားလွှာ။ (ပုံမနှိပ်ရသေးသောစာမူ)
- ၁၇။ ဒုဝါလဝမ်လီ - မြစ်ကြီးနားမြို့သမိုင်း၊ မြစ်ကြီးနားမြို့၊ ဂျိန်ဖော့ကဆာပုံနှိပ်တိုက်
- ၁၈။ အမ်လရော်၊ ဦး - ကချင်ဓလေ့၊ ကျင့်ထုံး၊ ရာဇဝင်သမိုင်းနှင့်ယဉ်ကျေးမှုစိစစ်ရေးကော်မရှင်အဖွဲ့၊ လုပ်ငန်းအစီရင်ခံစာ၊ ၁၉၇၀။ (ပုံမနှိပ်သေးသောစာမူ)
- ၁၉။ အိအိမော်၊ မ - ကချင်ပြည်နယ် ယဉ်ကျေးမှုပြတိုက်လေ့လာချက်၊ ရှေးဟောင်းသုတေသနဒီပလိုမာဘွဲ့ယူစာတမ်း၊ ၂၀၁၀ ခုနှစ်။ (လက်ရေးမူ)
- ၂၀။ - - ရက်ကန်းပညာရှင်များနှင့်တွေ့ဆုံမေးမြန်းခြင်း။

၂၁။ - - ကချင်ရိုးရာထုံးတမ်းစေလွှဲ နားလည်
သိ ရှိ သောသူ များ နှင့် တွေ့ဆုံ
မေးမြန်းခြင်း။

၂၂။ Carrapiett, W.J.S - The Kachin Tribes Of Burma,
Rangoon, 1929.

၂၃။ Hertz, H.F - A partical Hand-book of the
Kachin or Chingpaw Language,
Rangoon, 1935.

၂၄။ Hanson,O - The kachins, Their Customs and
Traditions, Rangoon, 1923.

၂၅။ Kawlu Ma Naung - The History of the kachins of the
Hukaung valley. Bombay,1942

၂၆။ Lasi Bawk Naw - TRADITION, BELIEFS AND
PRACTICES; LINKS WITH
NATURE CONSERVATION IN
KACHIN STATE

၂၇။ Sumlut Gam, Sara - Jinghpaw Hti a Laika Hpung
Mali= Kachin Reader For Fourth
Standard/1961.

၂၀၁၄ ခုနှစ်၊ စာပေဗိမာန်စာမူဆု
မြန်မာ့ယဉ်ကျေးမှုနှင့် အနုပညာဆိုင်ရာစာပေ
ခုတိယဆု

ကချင်ရိုးရာ အဆင်တန်ဆာဒီဇိုင်းများ

မိမိပင် (ယဉ်ကျေးမှု)

အဘ ဦးအောင်လင်း၊ အမိ ဒေါ်လှဇွယ်အင်းတို့က ၁၉၈၅ ခုနှစ်၊ မေလ ၂၆ ရက်တွင် မြစ်ကြီးနားမြို့၌ မွေးဖွားခဲ့ပါသည်။

၂၀၀၂ ခုနှစ်တွင် မြစ်ကြီးနားမြို့ အ.ထ.က (၁) မှ တက္ကသိုလ်ဝင် စာမေးပွဲအောင်မြင်ခဲ့ပါသည်။ ၂၀၀၅ ခုနှစ်တွင် မြစ်ကြီးနားတက္ကသိုလ်မှ B.Sc (Maths) ဘွဲ့၊ ၂၀၀၆ ခုနှစ်တွင် မြစ်ကြီးနားကွန်ပျူတာ တက္ကသိုလ်မှ D.C.Sc ဘွဲ့လွန်ဒီပလိုမာတို့ ရရှိခဲ့ပြီး၊ ၂၀၀၉ ခုနှစ်တွင် မြစ်ကြီးနားကွန်ပျူတာတက္ကသိုလ် M.I.Sc မဟာသုတေသန(Thesis) လုပ်ရာမှ ရပ်နားထားခဲ့ပါသည်။

၂၀၁၀ ပြည့်နှစ်တွင် ရှေးဟောင်းသုတေသန နည်းပညာသင်တန်း၊ ကျောင်း ပြည်မြို့မှ P.G.D.A.A(Q)ဘွဲ့လွန် ရှေးဟောင်းသုတေသန ရရှိခဲ့သည်။ ယခုအခါ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်၊ ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာ ဌာနတွင် မဟာဝိဇ္ဇာ(ပထမနှစ်) ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာကို တက်ရောက်နေပါသည်။

၂၀၀၉ ခုနှစ်၊ ဇူလိုင်လမှစ၍ ယနေ့တိုင် ယဉ်ကျေးမှုဝန်ကြီးဌာန၊ ရှေးဟောင်းသုတေသနနှင့် အမျိုးသားပြတိုက်ဦးစီးဌာန(မြစ်ကြီးနား ဌာနခွဲ) တွင် စာကြည့်တိုက်လက်ထောက် ၄ အဖြစ် တာဝန် ထမ်းဆောင်လျက်ရှိသည်။

- အမည်ရင်း - ဒေါ်အိအိမော် ဖြစ်သည်။
- နေရပ်လိပ်စာ - ပြည်နယ်ကျွန်းမာရောင်၊ ရောရပ်ကွက်၊ မြစ်ကြီးနားမြို့၊ ကချင်ပြည်နယ်။

